ESKİ ÇAĞ'DA TİCARETİN TOPLUMSAL ETKİSİNE BİR ÖRNEK: ASUR TİCARET KOLONİLERİ

Erdinç ATAŞ

Yüksek Lisans Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU
2025
Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Erdinç ATAŞ

ORCID ID: 0000-0002-4826-7009

ESKİ ÇAĞ'DA TİCARETİN TOPLUMSAL ETKİSİNE BİR ÖRNEK: ASUR TİCARET KOLONİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

ERZURUM – 2025

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU danışmanlığında Erdinç ATAŞ tarafından hazırlanan "Eski Çağ'da Ticaretin Toplumsal Etkisine Bir Örnek: Asur Ticaret Kolonileri" başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir. 30.05.2025

		Kabul / Ret – İmza
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM *Atatürk Üniversitesi*	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU *Atatürk Üniversitesi*	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Osman EMİR *Karadeniz Teknik Üniversitesi*	Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"ESKİ ÇAĞ'DA TİCARETİN TOPLUMSAL ETKİSİNE BİR ÖRNEK: ASUR TİCARET KOLONİLERİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım**.

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……
sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

30.05.2025

Aslı ıslak imzalıdır

Erdinç ATAŞ

** İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.*

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖZET III
ABSTRACT IV
ÖNSÖZ V
KISALTMALAR VII
ŞEKİLLER DİZİNİ IX
GİRİŞ 1
I. ASURLULAR 3

BİRİNCİ BÖLÜM
ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ VE BÖLGELERİN TARİHÎ COĞRAFYASI

1.1. MEZOPOTAMYA TARİHÎ COĞRAFYASI 8
1.2. ANADOLU'NUN TARİHÎ COĞRAFYASI 9
1.3. ANADOLU'DA KENTLEŞME 11
1.4. MÖ II. BİNDE ANADOLU 15
1.5. ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİNDE ANADOLU 18

İKİNCİ BÖLÜM
TİCARET VE EKONOMİ

2.1. ASURLU TÜCCARLARIN ANADOLU PAZARINI SEÇME SEBEPLERİ.. 20
2.2. KOLONİLERDE ALIM-SATIM YAPILAN TİCARİ MALLAR 22
2.3. ULAŞIM GÜZERGÂHLARI 23
2.4. VERGİLER VE KAÇAKÇILIK 23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ SİYASAL VE TOPLUMSAL OLAYLAR

3.1. SİYASİ OLAYLAR 29
3.1.1. Hatti Krallığı 30
3.1.2. İsyan ve Ayaklanmalar 34
3.1.3. Koloniler Dönemi Yazışmaları (Mektuplar) 37
3.1.3.1. Kültepe'de Akadlı Sargon'a Ait Bir Mektup 37
3.1.3.2. Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniš Kralı Waršama'ya Mektubu 42
3.1.3.3. Harsamna Kralı Hurmeli'ye Mektubu 44
3.1.4. Asurluların Kendi Arasındaki Diğer Yazışmalar 46
3.1.5. Asur'un İmparatorluğa Dönüşmesi ve İdari Yapısı 53
3.1.5.1. Kolonileşme Politikalarının Siyasal Yapıya Etkisi 55
3.2. TOPLUMSAL OLAYLAR 72
3.2.1. Ticaretin Toplum Yapısı ve Sosyal İlişkilere Etkileri 72
3.2.1.1. Ekonomik Etkiler 73
3.2.1.2. Kültürel Etkiler 76
3.2.1.3. Sosyal Etkiler 80
3.2.1.4. Politik Etkiler 82
3.2.2. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Bazı Toplumsal Olaylar 84
3.2.2.1. Koloni Kurulumu ve Toplumsal Yapı 85
3.2.3. Toplumsal Sınıflar 90
3.2.3.1. Krallık ve Yönetici Sınıf 90
3.2.3.2. Esnaf ve Çiftçi Sınıfı 92
3.2.3.3. Koloni Halkı 93
3.2.3.4. Köleler ve Hizmetçiler 94
3.2.4. Aile Yapısı 97
3.2.5. Din ve Kült 100
3.2.6. Göç ve İskân 103
SONUÇ 106
KAYNAKÇA 109
EKLER 120
ÖZ GEÇMİŞ 125

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ ÇAĞ'DA TİCARETİN TOPLUMSAL ETKİSİNE BİR ÖRNEK: ASUR TİCARET KOLONİLERİ

Erdinç ATAŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

2025, Sayfa: 125+IX

Jüri: Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Başkan)

Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

Doç. Dr. Osman EMİR

MÖ 1950-1700 yıllarındaki Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, dönemin siyasal ve toplumsal gelişmelerine odaklanmayı ve ticaretin toplum üzerindeki derin etkilerini değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu tez, Asurluların Anadolu'da kurdukları ticaret kolonilerinin nasıl ortaya çıktığını, nasıl yönetildiğini ve bölgedeki siyasi sahneyi nasıl etkilediğini detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Asur Ticaret Kolonilerinin kuruluşundan sonuna kadar geçen süre zarfında yaşanan siyasal gelişmeler, Asurluların Anadolu'daki ticaret merkezlerini kurma süreci ve bu kolonilerin yönetilmesi gibi konular ele alınmaktadır. Aynı zamanda, bölgedeki yerel yönetimlerle olan ilişkiler ve siyasi çatışmaların, ticaretin gelişimine olan etkileri titizlikle incelenmektedir.

Ticaretin toplumlar ve devletler üzerindeki etkisi geniş bir perspektiften değerlendirilmekte; ticaretin toplum içindeki sınıflar, zanaatkârlar ve genel yaşam standartları üzerindeki rolü detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca, Asur halkının Anadolu ile olan kültürel etkileşimleri, dil ve geleneksel normlar üzerindeki etkileri göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın politik ve toplumsal bağlamda ele alınmasıyla, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin Anadolu'daki siyasal ve toplumsal dinamiklere olan katkıları ve ticaretin bu dinamikleri nasıl etkilediği ortaya konmaktadır. Tarihi bir dönemi anlama, dönemin siyasal ve toplumsal olayları ile topluma etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asur, Anadolu, Koloni, Kültepe / Kaniš, Siyasi, Toplumsal, Etkileşim

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

TITLE

Erdinç ATAŞ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU

2025, Pages: 125+IX

Jury: Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Chairman)

Assoc. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Osman EMİR

By examining the Assyrian Trade Colonies Period between 1950 and 1700 BCE in detail, this thesis aims to focus on the political and social developments of the period and to evaluate the profound effects of trade on society. This thesis examines in detail how the Assyrian trade colonies in Anatolia emerged, how they were administered, and how they influenced the political landscape of the region.

Topics such as political developments during the period from the establishment of the Assyrian Trade Colonies to their demise, the process of establishing trade centers in Anatolia, and the administration of these colonies are addressed. At the same time, the effects of relations with local administrations and political conflicts in the region on the development of trade are carefully examined.

The impact of trade on societies and states is evaluated from a broad perspective, and the role of trade in society, including its impact on social classes, artisans, and general living standards, is explained in detail. Furthermore, the cultural interactions between the Assyrians and Anatolia, as well as their impact on language and traditional norms, are taken into consideration.

By addressing the political and social context, the study reveals the contributions of the Assyrian Trade Colonies Period to the political and social dynamics in Anatolia and how trade influenced these dynamics. The historical period is understood by examining the political and social events of the period and their effects on society.

Keywords: Assyria, Anatolia, Colony, Kültepe / Kaniš, Political, Social, Interaction

ÖNSÖZ

Sami kökenli Asur İmparatorluğu, Dicle kıyısında Asur (Aššur) kenti merkezli yaklaşık MÖ 2350-615 arasında kurulmuştur. Döneminin ötesinde gerçekleştirdiği uluslararası ticaretle güçlenmiş ve sınırlarını genişletmiştir. Bu uluslararası ticaret ilişkisinde belki de en önemli bölge Anadolu'dur. Ağırlıklı olarak MÖ ±1950-1700 yılları arasında geçen bu ilişki dönemi "Asur Ticaret Kolonileri Dönemi" olarak isimlendirilir. Orta Tunç Çağı'nın başlarına denk gelen Anadolu'nun tarihî çağları Asurlu tüccarlar sayesinde gerçekleşmiştir. Asur'un ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişiminde kritik bir rol oynayan bu dönem, özellikle ticaretin genişlemesi ve kolonileşme politikalarıyla ön plana çıkmıştır. Ticaret kolonileriyle Asur'un coğrafi gelişiminin görüldüğü bu dönem, siyasal ve toplumsal yapısını da derinden etkilemiştir. Bu dönem MÖ II. binyılın başlarından itibaren yaklaşık 250 yıllık bir zamanı oluşturmaktadır. Asurlu tüccarların akınına uğrayan Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde farklı büyüklüklerde "Karum" ve "Wabartum" adıyla bilinen ticaret alanları kurulmuştur.

Anadolu'daki ticaret kolonilerini kuruluşu, yönetimi ve bölge siyasetine ve toplumuna etkileri çok önemlidir. Asur Ticaret Kolonilerinin başlangıcından sonuna kadar olan süreçte yaşanan siyasi olaylar, Asurluların Anadolu'daki ticaret merkezlerini oluşturma süreci ve bu kolonilerin yönetilmesi konularını ele almaktadır. Özellikle Kültepe Kaniš Kārumu'nun merkez hâline gelmesi ve tüm ticari faaliyetlerin buradan yönetilmesi vurgulanmaktadır. Ticaretin daha düzenli hâle getirilmesi amacıyla oluşturulan Karum ve Wabartumlar sayesinde kültürel etkileşimler artmış ve farklı bölgelerin zenginlikleri bir araya getirilmiştir. Ayrıca, bölgedeki yerel yönetimlerle ilişkiler ve siyasi çatışmaların, ticaretin gelişimine olan etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ticaretin toplumlar ve devletler üzerindeki etkisi geniş bir perspektiften değerlendirilmiş; ticaretin toplum içindeki sınıflar, zanaatkârlar ve genel yaşam standartları üzerindeki rolü detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca, Asur halkının Anadolu ile olan kültürel etkileşimleri, dil ve geleneksel normlar üzerindeki etkileri göz önüne alınarak değerlendirilmektedir. Ticaret, toplumları sadece ekonomik değil siyasi ve toplumsal konular gibi çok alanda etkilemiştir. Çalışma, siyasi ve toplumsal bağlamda ele alındığında, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin Anadolu'daki siyasal ve toplumsal dinamiklere katkıları ve ticaretin bu dinamikleri nasıl etkilediği vurgulanmaktadır. MÖ

±1950-1700 yıllarındaki Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni detaylı bir şekilde araştırarak, dönemin siyasi ve toplumsal gelişmelerine odaklanmayı ve ticaretin toplum üzerindeki derin etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu tez, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin siyasal ve toplumsal mirasını anlamak ve bu dönemin ticaretin toplum üzerindeki etkileri açısından önemini vurgulamak için bir adım olacaktır.

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Araştırma Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından SYL-2025-15234 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı Atatürk Üniversitesi BAP Birimine teşekkür ederim.

Erzurum-2025 **Erdinç ATAŞ**

KISALTMALAR

AfO	:	Archiv für Orientforschung
AHDO	:	Archives d'histoire du droit oriental Fortsetz ung: Archive d'histoire du droit oriental, Revue internationale des droits de l'antiquité, vereinigt mit Revue internationale des droits de l'antiquité
AHw	:	Akkadisches Handwörterbuch
AKT	:	Ankara Kültepe Tabletleri, Ankaraner Kültepe-Texte
AMMK	:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları
AMMY	:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı
AnSt	:	Anatolian Studies
AoF	:	Altorientalische Forschungen
ArAn	:	Archivum Anatolicum
ARM	:	Archives Royales de Mari
BIN	:	Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies
CAD	:	The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago.
CCT	:	Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in The British Museum
CDA	:	A Concise Dictionary of Akkadian
CRRAI	:	Compte rendu des Rencontres assyriologues internationales.
DTCFD	:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
DTCFY	:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
FAOS	:	Freiburger altorientalische Studien. Beiheft: Altassyrische Texte und Untersuchungen (Freiburg). ICK Inscriptions cunéiformes de Kültepe
JCS	:	Journal of Cuneiform Studies
JEOL	:	Jaarbericht van het Vooraziatisch –Egyptisch Genootschap Ex Oriente Lux
JESHO	:	Journal of Economic and Social History of the Orient
KEL	:	Kültepe Eponym List
KT	:	Kültepe Tabletleri
KTH	:	Die Kültepe Texte aus der Sammlung Frieda Hahn Berlin
KTK	:	Klinopisnye Teksty iz Kjul'Tepe
KTS	:	Keilschrifttexte in den Antiken Museen zu Stambul
OAAS	:	Old Assyrian Archives. Studies
PIHANS	:	Publications de l'Institut historique-archéologique néerlandais de Stamboul
RGTC	:	Répertoire Géographique de Textes Cunéiformes
TAD	:	Türk Arkeoloji Dergisi
TC	:	Tablettes cappadociennes du Louvre
TCL	:	Textes cunéiformes, Musées du Louvre
TTAED	:	Türk Tarih Arkeoloji ve Etnografya Dergisi
TTC	:	Trente Tablettes Cappadociennes
TTK	:	Türk Tarik Kurumu
TTKB	:	Türk Tarih Kongresi Bildirileri
TTKY	:	Türk Tarih Kurumu Yayınları
UAKB	:	Uluslararası Assuroloji Kongresi Bildirileri
UHKB	:	Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri
YKY	:	Yapı Kredi Yayınları
ZA	:	Zeitschrift für Assyriologie

Diğer kısaltmalar ve semboller

AÜ	**:**	Ankara Üniversitesi
Ay.	**:**	Arka yüz
bak.	**:**	Bakınız
C.	**:**	Cilt
Çev.	**:**	Çeviren
Ed.	**:**	Editör
env.	**:**	Envanter
EÜ	**:**	Erciyes Üniversitesi
K.	**:**	Kenar
k.	**:**	Karum
KEL	**:**	Kültepe Eponim Listesi
krş.	**:**	Karşılaştırma
Kt. a/k ... z/k; g/t	**:**	Kültepe tabletleri kazı envanter numaraları *(a…z 1948'den itibaren kazı yılları. k= Kārum, t=tepe).*
Kt. 92/k …2001/k; 01/k	**:**	Kültepe Kārumu tabletleri kazı envanter numaraları *(92…2001 kazı yılları).*
Lev.	**:**	Levha
mad.	**:**	Madde
n.	**:**	Not
Nr.	**:**	Numara (kitaptaki metnin sıra numarası)
Öy.	**:**	Ön yüz
S.	**:**	Sayı
s.	**:**	Sayfa
ss.	**:**	Sayfa sayısı
Sk.	**:**	Sol kenar
Ş	**:**	Transkripsiyonlardaki Ş çevirilerde s ile yazılmıştır.
š	**:**	Transkripsiyonlardaki š çevirilerde ş ile yazılmıştır.
ṭ	**:**	Transkripsiyonlardaki ṭ çevirilerde t ile yazılmıştır.
x	**:**	Kırık işaret
vb.	**:**	ve benzeri
vd.	**:**	ve devamı
vd.	**:**	ve diğerleri
w.	**:**	Wabartum
[…]	**:**	kırık
⌈ ⌉	**:**	Tablette kısmen kırık olan işaretler
< >	**:**	Kâtip tarafından unutulmuş
<< >>	**:**	Kâtip tarafından yanlışlıkla yazılmış

ŞEKİLLER DİZİNİ

Resim 1. Kültepe'nin genel görünüşü 120

Resim 2. Kaniş Kārum'undan bir görünüş 120

Resim 3. Asur Ticaret Kolonileri Devri'ndeki Yerel Krallıklar ve Ticaret Merkezleri 121

Resim 4. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Ticaret Yolları 121

Resim 5. Akadlı Sargon'a air bir tablet 122

Resim 6. Anitta'nın mızrak ucu 122

Resim 7. Mama Kralı Anum Hirbi'nin mektubu 123

Resim 8. Harsamna Kralı Hurmeli'ye gönderilen mektup 123

Resim 9. Kaniş ile Asur arasındaki anlaşma tableti 124

Resim 10. Hahhum ile Asur arasındaki anlaşma tableti 124

GİRİŞ

Asurlular, MÖ ±2350-615 tarihleri arasında Kuzey Irak'ın Dicle kıyısında Asur (Aššur) merkezli olarak kurulmuş bir Sami kökenli Mezopotamya uygarlığıdır. Bu imparatorluk, uluslararası ticaret sayesinde topraklarını genişleterek güçlenmiştir. Asur, bugün Irak'ın kuzeyinde, Zap ve Dicle nehirlerinin kesiştiği noktanın 25 km yukarısında, Musul yöresine 11 km uzaklıktaki Kalat Şergat'ta konumlanmıştır. Orta Doğu'nun tarih sahnesinde, Asur uygarlığı belirgin bir iz bırakmıştır. Bu izlerden biri, MÖ ±1950-1700 yılları arasında geçen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'dir. Bu dönem, Asur'un ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısının evriminde kritik bir rol oynamış, özellikle de ticaretin genişlemesi ve kolonileşme politikalarıyla ön plana çıkmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda kritik bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönem, Asur'un ticaret kolonileri aracılığıyla geniş bir coğrafi alana yayılmış ve bu durum, Asur'un siyasal düzenini hem de toplumsal yapısını derinden etkilemiştir.

Asurlular, Anadolu ile sıkı ilişkilere girmiş ve ticaret yoluyla zenginleşmişlerdir. Bölgede küçük kasabalar hâlinde kurulan yerleşim yerleri ihtiyaçları doğrultusunda birbirleriyle yoğun bir alışveriş içine girmiş ve bu zaman içinde zenginleşmenin yolunu açarak kentleşmenin temellerini oluşturmuşlardır (Sevin, 1996:6) Asur Devleti'nin başkenti Ninive, Aramiler tarafından "Athōr" olarak adlandırılmıştır (Forrer, 1928:228-303). Asur şehri metinlerde "Māt Aššur" adıyla anılmış ve yalnızca Gutiler döneminde coğrafi bir bölgenin adı olarak anılsa da diğer dönemlerde sadece küçük bir devletin ve ülkenin siyasi adı olmuştur (Forrer, 1928:229). Asur'un bu dönemdeki geniş ticaret ağı, sadece ekonomik dinamikleri değil, aynı zamanda siyasal ilişkileri ve toplumsal yapının evrimini de etkilemiştir. Bu bağlamda, ticaretin Asur toplumu üzerindeki derin etkilerini anlamak, sadece bölgesel bir tarihsel anlayış sağlamakla kalmayıp aynı zamanda Orta Doğu'nun genel tarihine ışık tutacaktır. Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ilişkiler, Akad kralları I. Sargon ve Naram-Sin'in MÖ 2254-2218 yıllarında Anadolu'ya yaptıkları askerî seferlerle başlamıştır. Bu dönemde Anadolu, Hatti Ülkesi olarak adlandırılmıştır. Hatti sözü aynı kökten gelen Hititlerin başkenti Hattuşa, Kültepe tabletlerinde "Hattuş" olarak birçok kez karşımıza çıkmaktadır (Nashef, 1991:57-58). MÖ 1800-1700 yıllarında Anadolu'da dağınık kent devletleri bulunmaktadır. Kuššara Krallığı gibi önemli krallıklar bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu krallığı Anadolu için önemli kılan ise Pithana'nın oğlu

Anitta'nın bıraktığı eserlerdir. Bu belgeler özellikle MÖ ±1700-1650 yılları arasında Anadolu'nun siyasi ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler vermiştir. Anitta bu tabletlerde, babası ile kendisinin yapmış olduğu savaşlardan ve zaferlerden bahsetmiştir. Babası Kuššara Kralı Pithana, Kuššara şehrinden hareket ederek Kaniš/Neşa kentini gece baskınıyla zapt etmiştir (Alp, 2000: 6).

Kaniš, Hattuşa ve Alişar gibi bölgelerde ortaya çıkan arkeolojik kazılarda keşfedilen belgeler, Anadolu'nun en eski yazılı kalıntılarıdır. Asurlular, Anadolu'da Kārum ve Wabartum adlı ticaret merkezleri kurarak ticaret ağını organize etmişlerdir. Asur halkının ticari hayatta etkin rol oynamasıyla birlikte, Anadolu'dan Asur'a bakır ve kalay getirilmiş, karşılığında süs eşyaları, kumaş, kıymetli taşlar ve baharatlar ihraç edilmiştir. Bu arşivlerde ele geçen tabletler, Asurlu tüccarların Anadolu'daki kervan güzergâhlarında yaptıkları ticaretin ayrıntılarını içermektedir. Asur Devleti, Anadolu'da birçok Kārum (liman) ve Wabartum (misafir) adlı ticaret merkezi kurarak[1], ticaretin düzenli ve sistematik bir şekilde yaklaşık 250 yıl boyunca devam etmesini sağlamıştır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Asur'un tarihindeki çeşitli dönemler arasında köprü kuran bir zaman dilimidir. Bu dönemde, Asur'un ticaret kolonileri kurarak geniş coğrafyalara yayılması hem siyasal hem de toplumsal anlamda dönemin önemli olaylarından biri hâline gelmiştir. Bu çerçevede, siyasal değişimlerin yanı sıra toplumsal yapıdaki evrimi de ele alarak, ticaretin bu değişim ve evrim süreçlerindeki rolünü aydınlatmayı hedeflemekteyiz. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaşanan siyasal ve toplumsal olayları, özellikle ticaretin bu olaylar üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde incelenerek, ticaretin siyasal kararlar, toplumsal yapı ve kültürel evrim üzerindeki etkilerini açığa çıkarmak, Asur'un tarihsel gelişimini daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni genel bir çerçeve içinde tanıtarak, tezin genel amacını ve odak noktalarını ortaya koymaktadır. İlerleyen bölümlerde, bu döneme dair siyasal ve toplumsal olayları detaylı bir şekilde inceleyerek, ticaretin toplum üzerindeki

[1] Asur kolonisi bulunan şehirler:
Amkuwa (w.) Şamuha (w.) Apum (k.) Şimala (w.) Badna (w.) Şinahutum (w.) Buruddum (k.) Şupululiya (k. ve w.) Eluhut (k.) Tawiniya (k.) Hahhum (k.) Tegarama (k.) Hanaknak (w.) Timelkiya (k.) Harzimna (w.) Tişmurna (w.) Hattuş (k.). Tuhpiya (w.) Hurama (k.) Turhumit (k.). Kaniş (k.) Ulama (w.) Kuburnat (w.) Upi (w.) Kuşşara (w.) Urşu (k.) Mama (w.) Uşşa (w.) Nihriya (k.) Wahşuşana (k.) Puruşhattum (k.) Waşhaniya (k.-w.) Şalahşuwa (k.) Zalpa (k.-w.) Şalatuwar (w.) Zimişhuna (w.) (bak. Günbattı, 2010: 22-23)

etkilerini daha derinlemesine analiz edeceğiz. I. bölümde bölgelerin tarihi coğrafyası, Asurluların kısa tarihçesi, MÖ II. yüzyılda Anadolu'nun siyasi görünüşü ve Asur ticaret kolonileri ile bilgiler verilecektir. II. bölümde ise daha çok ticaret ve ekonomik ilişkiler hakkında bilgiler verilerek dönemin önemi belirtilecektir. III. ve son bölümde ise Asur ticaret kolonileri döneminin siyasal ve toplumsal olayları üzerinde durularak dönemin toplum üzerindeki etkileri incelenerek değerlendirilecektir.

I. ASURLULAR

MÖ II. binde, bugünkü Musul sınırları içinde yerleşik Asurlular, Mezopotamya dışından gelen Sami ve Asya kavimleriyle etkileşimde bulunan bir topluluktur (Narçın, 2013:112). Eski çağlardaki olayların tarihini belirlemek ve bu olayları net bir şekilde sınıflandırmak genellikle karmaşık bir görevdir ve Asur Dönemi, bu tür zorlukları içinde barındıran bir dönemdir.

Asur tarihî dönemlerinin sınırlarındaki belirsizliklere rağmen, her bir dönem kendi içinde önemli gelişmelere sahiptir. Eski Asur Dönemi (MÖ 2000-1600), Asurluların küçük bir krallık olarak ortaya çıktığı dönemleri içerir. Bu erken dönemde, Asur'un çevresindeki diğer şehir-devletleriyle rekabet hâlinde olduğu ve zaman içinde kendi sınırlarını genişlettiği görülür. Anadolu ile ticarî faaliyetlerin başladığı dönemdir. Orta Asur dönemi (MÖ 1500-1000), Asur'un belirgin bir güç hâline gelmeye başladığı bir evredir. Bu dönemde, Asurlular komşu bölgelerle geniş çaplı diplomatik ilişkiler kurarak ticaret ve askerî ittifaklar oluşturmuşlardır. Orta Asur dönemi, Asurluların temellerinin atıldığı bir süreçtir. Yeni Asur Dönemi (MÖ 1000-612) ise, Asurluların zirveye ulaştığı ve en geniş sınırlara eriştiği dönemi içerir. Bu dönemde, Asurlular Mezopotamya'nın büyük bir kısmını kontrol etmiş, büyük şehirler inşa etmiş ve kültürel gelişmeler yaşamışlardır. Ancak, bu büyük başarıların ardında zamanla gelişen iç sorunlar ve dış tehditlerle birlikte imparatorluğun çöküşü de gelmiştir. Bu dönemlerin sınırları zaman içinde farklılık gösterse de genel olarak Eski, Orta ve Yeni Asur dönemleri, Asur tarihini anlamak için önemli bir çerçeve sağlar (Gökçek, 2015:34-35).

Sumerlilere bağımlı bir şekilde yaşayan Asurlular, MÖ 2000 yıllarında bağımsızlıklarını kazanmış ve Arami Göçlerinin etkisiyle güç kaybetmiş olmalarına rağmen, tarih sahnesinden tamamen silinmemişler ve varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Asurlular, yıllar boyunca bağımsızlık eksikliğiyle devlet kavramından uzakta varlıklarını sürdürdükten sonra, MÖ 883 yılında tekrar bağımsızlıklarını kazanarak kendi devletlerini kurmuşlardır. MÖ 722-705 yılları arasında II. Sargon yönetiminde, Asurlular en parlak dönemlerini yaşamış ve sınırlarını genişleterek önemli bir imparatorluk hâline gelmişlerdir. Medler tarafından MÖ 612 yılında yıkılmıştır (Özer, 2007:25).

Mezopotamya Bölgesi'nin bitki örtüsü kuzey ve güney yönlerine göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte, düzensiz yağış rejimi ve yaz aylarında Fırat ve Dicle nehirlerinin seviyelerinin düşmesi, bu bölgenin topraklarının bu nehirlerden yeterince faydalanamamasına neden olmuştur (Gökçek, 2015:16). Mezopotamya'nın güney bölgesindeki özelliğinden kaynaklanan etkenlerle, kil ve toprak yapılar genellikle kısa süreli dayanıklılığa sahip olmuştur. Diğer yandan, Kuzey Mezopotamya'nın güney bölgesine göre, taş ve ağaç gibi hammaddelere sahip olması kalıcı eserlerin inşa edilmesini sağlamıştır (Gökçek, 2015:269).

Asur'da krallar, hükümdarlıklarının temelini tanrılara dayandırmış ve dinî inançlarına dayalı olarak güçlerini alarak fetihler gerçekleştirmiş, bu şekilde dinî temellere dayalı bir devlet kurmuşlardır. Krallar sınırsız yetkilerle donatılmış, vergi oranlarını belirleme, savaş ve barış konularında karar verme yetkisine sahiptiler. Yönetim genellikle babadan oğula geçerken, bazen de gayrimeşru yollarla el değiştirdiği görülmüştür (Gökçek, 2015:225-226). Devlet idaresinde kent yönetiminin rolü etkilidir. Kenti ilgilendiren kritik kararların alındığı bir platform olarak hizmet verirdi. Bu meclisin başkanı olan kral, aynı zamanda meclisin doğal bir üyesi olarak yer alırdı. Asur kralı, çeşitli unvanlarıyla Kaniš Kārumu'na mektuplar göndermiştir. Kralın başkanlığını yaptığı meclis aynı zamanda en yüksek yargı organı olarak işlev görürdü. Yerel mahkemeler üst düzey mahkemelerin altındadır (Hertel, 2010:135). Şehir meclisleri, Anadolu'daki diğer kārumlar ve Kaniš Kārumu'nun çözemediği meselelere odaklanarak bu konuları çözüme kavuşturup Anadolu'ya bildirmek gibi önemli kararlar alırlardı. Bu kararlar kesin ve itiraz edilemez nitelikteydi. Limumlar şehir meclisinin en yüksek yetkili memuru olup meclis tarafından kura ile atanırdı. Limumlar, vergi toplama, ödenmeyen vergi borçlarına el koyma ve saraya ekonomik konularda danışmanlık sağlama gibi sorumlulukları yerine getiren görevlilerdi. Görev süreleri sona erdikten sonra normal vatandaşlar olarak yaşamlarına devam ederlerdi. Bu uygulamanın temel hedefi, Limumlar görev süresince adil davranmalarını teşvik etmekti. Asur'daki şehir meclisi, bugüne kadar tam olarak

bulunamamış olsa da burada birçok görevlinin hizmet ettiği, önemli belgelerin saklandığı belirtilmiştir (Larsen, 2010:65-66). Asur'daki belediye binaları, ihracat açısından büyük bir etkinlik göstererek sadece kalay ve tekstil ürünleri değil, aynı zamanda el yapımı doğal eşyaları da başarıyla ihraç etmiştir. Ayrıca, ölçü ve tartı aletlerinin ölçümleme işlemleri de bu binalarda gerçekleştirilmiştir (Dercksen, 2004:24). Asur toplumunda iç savaşların önüne engellenmesi ve adil bir düzenin oluşturulması hedefiyle yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. İlk yasa koyucu ve yazının mucidi Sumerlilerdir. Sumerlerden çivi yazısını öğrenen diğer uygarlıklar yine yasa fikrini de Sumerlilerden devralmışlardır (Çığ, 2016:86).

Asurlular, tanrılarına olan derin saygılarını ifade etmek amacıyla düzenledikleri bayramları özel bir ritüel ve coşkuyla kutlardı. Bu bayramların tarihlerini belirlerken, tarımsal faaliyetlerin dönemsel seyrini dikkate alırlardı; böylece hasat zamanları, ekonominin canlı olduğu dönemler olarak öne çıkardılar. Bu, sadece tanrılarına minnettarlık ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda toplumun dayanışmasını ve birliğini güçlendiren bir fırsat sunardı. Ayrıca, Asurluların ölülerini evlerine veya taştan yapılmış sandık şeklindeki mezarlar içine eşyalarıyla birlikte gömmeleri, ölüm sonrası bir yaşama olan inançlarını da yansıtıyordu. Bu uygulama, ölülerin hayatta ihtiyaç duyabilecekleri şeylerle donatılmasıyla ölüm sonrası yaşamı düşünmeyi ve önemsemeyi yansıtıyor, Asurluların manevi inançlarının karmaşıklığını gösteriyordu (Küçükbezci, 2011:92).

Asurluların toplum yapısı, keskin bir sınıf ayrımı olmasa da belirli gruplar arasında farklılıklar taşıyordu. Üç ana sınıf olarak köleler, hürler ve köylüler toplumun temel yapı taşlarıydı (Aktüre, 2004:120). Bu yapı, toplumun işleyişini ve ekonomisini şekillendiriyordu. Köleler, genellikle savaş esirleri veya borçlarını ödeyemeyen kişilerden oluşurken, hürler kendi işlerini yapan veya özgürce ticaret yapabilen bireylerdi. Köylüler ise tarım ve üretim faaliyetlerine katkıda bulunan kesimleri temsil ediyordu.

Asurlular sadece toplum yapılarıyla değil aynı zamanda askerî alandaki gelişmeleriyle de dikkat çekiyordu. Savaş meydanlarında kullandıkları son teknoloji savaş aletleri, dönemin diğer uygarlıklarından önde olmalarını sağlıyordu. Bu savaş aletleri, Asurluların savaş kültürüne ve askerî başarılarına önemli katkılarda bulunuyordu. Asurlular, savaş konusunda diğer toplumlara öncülük ediyor ve dönemin dünya tarihine etkilerini bırakıyordu (Alanyalı, 2013:27).

Sumerler tarafından Mezopotamya'da oluşturulan çivi yazısı, pek çok medeniyet tarafından da kabul görmüş ve benimsenmiştir. Aynı dönemde Mısır'da kullanılan hiyeroglif yazısıyla karşılaştırıldığında, çivi yazısı, Mısır'ın sınırlarının ötesine geçerek birçok farklı ülke ve toplum tarafından kullanılmıştır. Mısır'ın hiyeroglif yazısı sıklıkla sadece Mısır içinde kullanılırken, çivi yazısı Mezopotamya'nın dışına yayılarak geniş bir coğrafyada kabul görmüştür. Bu yazı sistemleri, o dönemin uluslararası iletişiminde önemli bir rol oynamıştır (Gökçek, 2015:288). Asurlular, Sumerlilerden özgün çivi yazısını benimsemelerinin ardından bu yazıyı hem kendi ana vatanlarında hem de genişlemiş oldukları kolonilerde yaygın bir şekilde kullanmışlardır. Asurluların bu yazı sistemini kullanarak gerçekleştirdikleri ticari faaliyetler, yazının evriminde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle ticaret, Asurlu tüccarların farklı bölgelerle iş yapmalarını gerektirirken, bu yazı sistemi ticari yazışmaları kolaylaştırmıştır. Ticaret ağlarının genişlemesiyle birlikte Asurlular, çivi yazısında kullanılan kelime sayısını artırmışlardır. Bu, yazının gelişmesine ve ticaretin etkili bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamıştır (Gökçek, 2015:292).

Kültepe'de bulunan ve Asurlulara ait olduğu düşünülen tabletler, sadece Kültepe ile sınırlı kalmamış, Asur yerleşkelerinde de benzer örneklerine rastlanmıştır. Ancak bu bölgelerde bulunan tabletler sayıca azdır. Ninive'de bulunan Asurlulara ait Assurbanipal Kütüphanesi, bu bağlamda büyük bir bilgi hazinesi olarak öne çıkar. Bu kütüphane içinde yaklaşık 25.000 tablet barındırmaktadır. Bu tabletler farklı konuları içeren; dinî, edebî, ticari ve ilmî gibi birçok örnek bulunmaktadır. Bu kütüphane, Asurluların çok çeşitli konularda zengin bir yazılı kültüre sahip olduklarının bir kanıtıdır (Veenhof, 2010:30).

Asur Devleti, mülkiyet anlayışı Sumer mülkiyet anlayışından farklıdır. Şahsi mülkiyet hakkı ve serbest ticaret fırsatları sunarak ekonominin canlanmasını teşvik etmiştir. Asurlu tüccarlar, ticaretlerini genişletmek amacıyla uygun pazarlar aramışlardır. Anadolu'nun kalay madenlerine olan talep, Asurluların bu bölgede koloniler kurma yolunu açmıştır. Bu girişimler, Asur ekonomisinin büyümesine ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamıştır (Bilgiç, 1951:334). Uzun bir süre boyunca sistemli ve organize bir şekilde yürütülen ticaret faaliyetleri sonucunda tüccarlardan vergi alarak ekonomik anlamda yeni bir gelir kapısı elde etmişlerdir. Asurluların ekonomik refahının temel kaynağı, kendi topraklarında yetiştirdikleri ürünler veya çıkardıkları madenlerden ziyade, yürüttükleri ticarettir. Bu uzun vadeli ve etkili ticaret politikaları, devlet gelirlerini

artırmanın yanı sıra Asur ekonomisinin güçlenmesine de büyük katkı sağlamıştır (Michel, 2013:42). Anadolu'nun değerli madenlerini ucuza alıp işleyen Asurlular, bu ürünleri daha yüksek fiyatlarla tekrar Anadolu'ya satma stratejisi izlemişlerdir. Bu ticaret faaliyeti, Asurluların ekonomik büyümesine önemli bir katkı sağlamıştır (Alanyalı, 2013:27). Asurlu toplumun büyük bir bölümü ticari faaliyetlere aktif bir şekilde katılmıştır. Asurlular, özellikle Anadolu ile yaptıkları ticarette, tekstil ürünlerinin üretiminde önemli bir rol oynayan kadınlar tarafından üretilen ürünleri ihraç etmişlerdir. Bu, Asurluların ticaretin her aşamasına dahil olduklarını ve kadınların da ekonomik hayata önemli katkılarda bulunduklarını göstermektedir (Donbaz, 1996:188).

Aile şirketleri aracılığıyla yürütülen faaliyetlerde, tüm aile bireyleri aktif rol oynardı ve her birinin kendine özgü sorumlulukları bulunurdu. Baba veya büyük erkek kardeşin başında bulunduğu şirketler, malların düzenli aralıklarla taşınmasını ve kervanların organizasyonunu üstlenirlerdi. Anadolu'daki farklı şehirlere yerleşen diğer erkek kardeşler şirketin faaliyetlerini daha etkili bir şekilde yönetmesini sağlamışlardır. Şirket üyeleri arasındaki iletişimi ve koordinasyonu sağlamakla görevli ise en küçük erkek kardeştir (Michel, 2007:77). Bu aile işletmeleri hem ekonomik büyümeye hem de Asur ile Anadolu arasındaki ticari ilişkilere önemli katkılarda bulunmuştur.

MÖ 7. yüzyılın sonlarına doğru başlamış ve MÖ 609'da Ninova'nın (Erbil, Irak) düşmesiyle sona ermiştir. Bu dönemde Asurlular, iç isyanlar, dış saldırılar ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Asurluların yıkılması, Orta Doğu'nun siyasi durumunda önemli değişikliklere neden olmuştur. Asurluların yıkılması sonrası bölge, büyük güçlerin rekabetine sahne olmuş ve bu dönemde farklı krallıkların ve imparatorlukların ortaya çıkışıyla siyasi bir karmaşa yaşanmıştır. Bu süreç, tarihi olarak Orta Doğu'nun dönüşümünün bir örneği olarak önemlidir ve daha sonraki dönemlerin siyasi gelişmelerine etki etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ VE BÖLGELERİN TARİHÎ COĞRAFYASI

1.1. MEZOPOTAMYA TARİHÎ COĞRAFYASI

Klasik Yunan kaynaklarında "iki nehir arası ülke" olarak anılan ve "Medeniyetin Beşiği" olarak bilinen Mezopotamya, Fırat, Dicle ve Nil nehirlerinin vadilerini içeren Doğu Akdeniz bölgesinin hilal şeklindeki bir bölgesidir. Eski Çağ kaynaklarında Fırat ve Dicle nehirleri bölgenin kalbi olarak nitelendirilmiş, Purattu ve Idiglat adlarıyla da tarih boyunca anılmışlardır.

Günümüzde Mezopotamya, modern Irak'ın büyük bir kısmını, Suriye'nin kuzeydoğusunu, Türkiye'nin güneydoğusunu ve İran'ın batısını da içine alan geniş bir coğrafyayı kapsar. Mezopotamya'nın kuzey bölgesi dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir, bu alanın doğal sınırlarını belirler. Diğer yandan, güney bölgesi ise yükseltisi düşük, düz bir ova görünümündedir. Bu coğrafi çeşitlilik, Mezopotamya'nın tarih boyunca farklı iklim, tarım potansiyeli ve yerleşim düzenlemelerine ev sahipliği yapmasına olanak tanımıştır. Mezopotamya'nın zengin tarihi ve kültürel geçmişi, bu benzersiz coğrafi konumundan kaynaklanan çeşitliliğin bir yansımasıdır. Güney Mezopotamya, kış aylarının ılıman geçtiği ve nehirlerin taşıdığı alüvyonlar sayesinde verimli topraklara sahip geniş bir ovadır (Hrouda, 2016:7). Uygun coğrafi şartları, verimli toprakları ve zengin bitki örtüsüyle Güney Mezopotamya, Kuzey Mezopotamya'ya kıyasla daha yoğun bir yerleşim bölgesidir. Şaşırtıcı bir şekilde, Kerkük çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda, Kuzey Mezopotamya'nın Güney Mezopotamya'dan daha fazla yerleşildiği tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni, insanların dağların coğrafi yapılarını daha güvenilir ve savunma açısından avantajlı bir konum olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Dağlık alanların sunduğu doğal savunma imkânları, yerleşimcilerin tercihini etkileyerek Kuzey Mezopotamya'nın daha fazla yurt edinilmesine yol açmıştır. Mezopotamya'da, Fırat ve Dicle nehirlerinin neden olduğu taşkınları kontrol altına almak ve zararlarını azaltmak amacıyla sulama sistemleri oluşturulduğunda, tarımsal üretimde artış gözlemlenmiştir (Hrouda, 2016:89). Mezopotamya bölgesinde kurulan devletler, kısa bir ömre sahip olmuş ve kuraklık nedeniyle göç eden diğer kavimler tarafından istila edilmiştir (Memiş, 2015:13).

Paleolitik dönemden itibaren, tarih öncesi çağlarda bu topraklarda sürekli bir yaşam varlığına tanık olunmuştur. Yazılı kaynakların eksikliği nedeniyle, bu döneme ait bilgilere genellikle mağara resimleri ve çeşitli yapısal kalıntılardan ulaşılmaktadır. Mezopotamya ve Anadolu arasındaki bağlar, eskiçağlardan itibaren varlığını sürdürmüştür. Avcılık ve toplayıcılık dönemlerinden başlayarak Anadolu ile çeşitli ürünlerin takası gerçekleşmiş ve iki kültür arasında kaynaşma olmuştur. Bu dönemlerdeki önemli ticaret malzemesi ise obsidiyen olarak belirlenmiştir.

MÖ 4000'li yıllarda bu bölgeye gelerek yerleşen Sümerliler, Mezopotamya'nın verimli topraklarını işleyerek tarımda ileri seviyelere ulaştı ve bölgenin ilk kent devletlerini kurmuştur. MÖ 3500 yıllarında yazının icadıyla birlikte, Sümerliler yeni bir tarihi dönemi başlatmışlardır. Uygun coğrafi şartlar ve verimli topraklar nedeniyle, Sümerler Mezopotamya'yı "Kengi/Kengir" olarak adlandırmışlardır. Orta Mezopotamya topraklarına ise Sümerler "Akad" adını verirken, klasik yazarlar aynı bölgeye "Babilonya" adını vermişlerdir (Memiş, 2015:5). Bu topraklar, verimli arazilere sahip olup, Sümer, Akad, Babil, Asur, Fenike ve Mısır gibi dünyanın en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu antik uygarlıklar, bilimden teknolojiye, yazıdan edebiyata, dinden tarıma, hayvancılıktan ticarete, matematikten astronomiye kadar birçok alanda gerçekleştirdikleri çalışmalarla insanlık tarihine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

1.2. ANADOLU'NUN TARİHÎ COĞRAFYASI

Anadolu, uzun süre boyunca coğrafi konumu nedeniyle büyük önem arz etmiş ve tarih öncesi çağlardan itibaren ilk yerleşim yerlerine ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'da ortaya çıkan medeniyetler, siyasi, sosyal ve kültürel miraslarıyla uzun süre hüküm sürmüş ve böylece bu bölgeye "Uygarlıklar Beşiği" adını kazandırmışlardır. İnsanlar, avcılık ve toplayıcılıkla geçen bir dönemde yaşamış, mağaralarda barınmış ve sınırlı sayıda, taş ve kemikten yapılmış basit araçlar kullanarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu topluluklar, üretici aşamada olmayan ve temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda sınırlı olan tüketici gruplarıdır. Anadolu'da Paleolitik Çağ'a ait kalıntıların bulunduğu pek çok mekân bilinmekle birlikte, Antalya'daki Karain Mağarası bu konuda en öne çıkan örneklerden biridir (Yalçınkaya, 1987:21-37).

Anadolu, üç tarafının denizlerle çevrili yarımada özelliği ile doğal bir köprü konumuna sahip, Asya ile Avrupa arasında önemli stratejik bir konuma sahiptir. Belirgin olarak Karasal Karadeniz ve Akdeniz iklimlerinin etkisi altındadır, ancak dağların kıyıya uzanış biçimleri, yükseklik ve denize yakınlığı nedeniyle özellikle Akdeniz ikliminin etkilerini barındırmaktadır. Coğrafi konumu, batıya açılan kapıları kontrol etme yeteneği ile öne çıkar ve Mezopotamya ile Suriye bölgelerine hâkimiyet sağlayan stratejik bir bölge olarak önem kazanır. Orta kuşak iklimlerine özgü olarak, dört mevsim belirgin bir şekilde yaşanmaktadır. Bu iklim özellikleri, tarım ürünleri açısından zengin bir çeşitliliğe olanak tanır. Bu özellik, Anadolu coğrafyasında yaşayan insanların beslenme ihtiyaçlarını dış bağımlılığa gerek duymadan karşılayabilmesine olanak sağlar. Anadolu'nun diğer bir avantajı ise üç tarafının denizlerle çevrili olması ve önemli boğazlara sahip olmasıdır, bu da diğer denizlere ve okyanuslara erişimi kolaylaştırarak büyük avantajlar sunar. İç ve dış ticaretin gelişimi, ulaşım ve ticaret alanında bu bölgeye ayrı bir zenginlik katmaktadır. Anadolu, sadece bir köprü işlevi görmekle kalmamış, aynı zamanda bu bölgeye yerleşen farklı kavimlerin ve uygarlıkların bir araya gelip kaynaşmalarına zemin hazırlayarak, bu uygarlıkların kendilerine özgü bir kimlik oluşturmalarına öncülük etmiştir. Anadolu'nun topraklarının büyük bir kısmı yayla şeklinde olup, kuzey ve güneydeki kıyı şeritlerinden sıradağlarla ayrılmaktadır. Batı tarafında yer alan akarsu vadilerini takip eden platolar oldukça yoğun bir şekilde bulunmaktadır, özellikle Ege ve Marmara'ya dökülen vadiler bu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Anadolu'nun coğrafi özellikleri sayesinde iki kıta arasında doğal bir köprü görevi görmesine olanak sağlamıştır. Bu köprü üzerinden birçok Hint-Avrupa kavmi, Trakya üzerinden gelerek İstanbul Boğazı'ndan Anadolu'ya geçiş yapmış ve bölgede egemenlik kurmuştur. Aynı zamanda, Mezopotamya, Mısır ve Akdeniz medeniyetlerinin etkisi altında kalması, Anadolu'nun Eski Çağ tarihindeki önemini daha da artırmıştır. Anadolu'da çeşitli medeniyetlerin varlığı, özellikle Yunan-Roma uygarlıklarını da içeren batı medeniyetlerinin etkisiyle, bölgenin kültürel etkileşimine önemli katkılarda bulunmuştur (Kınal, 1991:1).

Anadolu, farklı uygarlıkların gelişimindeki etkisi, iki kıta arasında bir köprü görevi üstlenmesi, uygun coğrafi özellikleri, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri sayesinde, Eskiçağlardan itibaren çeşitli medeniyetlerin ortaya çıkmasına liderlik etmiştir. Anadolu'nun coğrafi avantajları, bağımsız olarak kurulan medeniyet merkezlerinin birbirinden bağımsız bir şekilde var olmalarına ve farklı gelişim süreçleri geçirmelerine

olanak tanımıştır. Bu özelliğiyle Anadolu, bölgesel uygarlıkların bulunduğu bir ülke olarak tanımlanabilir (Sevin, 2003:1). Güneydoğu'da Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinin etkisi, batıda ise Akdeniz medeniyetlerinin şekillendirdiği düşünceler, Anadolu üzerinde belirgin bir etki bırakmıştır. Bu durum, Anadolu'nun sadece bir köprü görevi görmesinin ötesinde, kültürler arası etkileşimi ve geçişi kolaylaştıran bir aracılık rolü üstlenmiştir (Memiş, 1997:179). Bölgedeki coğrafi yapının, sosyal ve ekonomik hayatı etkilemesi, Anadolu'nun genel gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

1.3. ANADOLU'DA KENTLEŞME

İnsanlık tarihinde, Neolitik Çağ olarak bilinen çağda, insanlar ilk kez üretici bir yaşama geçerek bitki ve hayvan türlerini evcilleştirdi ve yaşam tarzlarını temel bir değişime uğrattı. Bu çağda, Anadolu'da Konya-Çatalhöyük, Burdur-Hacılar, Diyarbakır-Çayönü höyükleri gibi önemli yerleşim yerleri ortaya çıktı. Zamanla gelişen yaşam koşulları ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda, daha büyük yerleşim yerleri kurulmaya başlandı. Çayönü'nde, Neolitik Çağ'a geçiş evresinde, kamusal yapılar ve yerleşik yaşam, dikkate değer bir özelliği temsil eder. Çayönü'nde, Neolitik Çağ'daki mimari planlar, yerleşim düzenlemeleri, içyapılar ve özellikle kült binalardaki yapılar, o dönemin gereksinimlerine uygun olarak oldukça gelişmiş bir seviyede bulunmaktadır. Çayönü, farklı doğal kaynaklara sahip coğrafi bölgelerin kesişim noktasında konumlanması, çeşitli yerlerden gelen ekonomik istekleri karşılaması ve farklı bölgelerle kurulan ticari ilişkiler sebebiyle zengin bir etkileşim ortamı sağlamıştır (Özdemir, 2017:252). Hem oluşturdukları sistematik yerleşim düzeni hem de çevre medeniyetlere yakınlığı, Çayönü'nü Neolitik Çağ yerleşmeleri içinde öne çıkarmaktadır. Çayönü'nün önemini artıran bir diğer etken, bulunduğu konum sınırları içinde tamamen donanımlı bir yerleşim modeline yakın bir düzene sahip olmasıdır. Kült ve kamusal yapıların varlığı, karakteristik mimari tarzı ve ileri düzey mühendislik bilgilerinin mimari uygulamalara yansıması, birçok araştırmacı tarafından büyük bir merakla takip edilmiştir. Yuvarlak çukur tabanlı, düzenli ızgara plana sahip, kanallarla geçilmiş, taş döşemeli, hücre planlı ve geniş mekânlara sahip yapılar, kült ve kamusal binalar, ateş çukurları, çöp çukurları ve kafatası odalarını içeren özenle tasarlanmış yapılar, o döneme ait mimari tarzı açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Malatya Arslantepe'de, ilk şehir devleti yapısının ortaya çıktığı alanda keşfedilen ilk mimari birim, dinî ritüellerin uygulandığı anıtsal bir yapıdır. Bu yapı, dönemin elit mimarisi olarak değerlendirilen, iki uzun dikdörtgen planlı odadan oluşan geniş bir kompleks olarak ortaya çıkarılmıştır. Taş ve kerpiçten inşa edilen bu mimari alana "C Tapınağı" adı verilmiştir. Üç bölümden oluşan bu dinî yapıda, ocaklar, kil sekiler ve yanı sıra boya bezemeli süslemeler ve nişler bulunmaktadır. Bu anıtsal yapının, Mezopotamya kültürüne ait olmayan farklı bir yerel kültürün etkisi altında inşa edildiği düşünülmektedir. Ayrıca, dönemin çanak çömlek yapım tekniği, açık renk kil ile çark kullanılarak şekillendirilen çanak çömleklerden oluşmaktadır. Bu katın hemen ardından gelen katmanlarda kültürel önem taşıyan değişiklikler gözlemlenmektedir. Çanak çömlek formlarında, kırmızı ve siyah renkli açkılı ürünler ortaya çıkmaya başlamıştır. MÖ 4000'e tarihlenen, yani Kalkolitik Çağ'ın son evresinde, devasa bir yapı birimi içinde batıdan doğuya eğimli teraslar üzerine inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır. Bu birimlerin farklı bölümlerinde çeşitli dinî ritüellerin, ekonomik ve idari işlerin gerçekleştirildiği bir yerleşim alanı gözlemlenmektedir. Ancak bu yapılar, Mezopotamya mimarisine aykırı bir şekilde biçimsel olarak birbirlerine benzerler; tam aksine, Anadolu geleneklerine uygun olarak koridor çevresine yerleştirilmiş bu yaşam alanları birbirleriyle yan yana bulunmaktadır. Mimari yapısı göz önüne alındığında ve yaşamsal, kültürel sebepler düşünüldüğünde, bu alanın bir saray olarak nitelendirilmesi mümkündür. Bu saray yapısında iki adet tapınak bulunmaktadır. Bu tapınaklarda, seri üretilmiş çanak çömleklerin yanı sıra madencilikteki ilerlemeyi gösteren zengin metal kalıntıları da ortaya çıkmıştır ki bu durum dönemin kültürel zenginliğini yansıtmaktadır. Kazılarda gün yüzüne çıkan metal buluntular arasında, arsenikli bronzdan yapılmış ve krallığa ait olduğu düşünülen yirmi iki parçalık silah ve takılar bulunmaktadır. Kılıçların üzerindeki gümüş kakmalardan oluşan motifler, hem üretim teknolojisindeki yüksek seviyedeki beceriyi hem de farklı metallerin başarılı bir şekilde bir araya getirilmesini göstermektedir. Diğer bir önemli husus, tüm bu ortaya çıkan buluntuların, tarihsel katmanın sosyoekonomik ve kültürel çevresinin ne kadar geliştiğini gösterdiğidir. Malatya-Arslantepe mührü baskılarının damga mühür şeklinde üretilmiş olmalarının kullanım nedeni, yazının yaygın olmadığı dönemlerde kayıt tutma, mülkiyetin belirlenmesi ve korunması gibi işlemleri gerçekleştirmek içindir. Merkezi devlet otoritesini ve ticari kontrol mekanizmasını simgeler nitelikte olan bazı mühürler sadece

birkaç kapı için kullanılırken, diğerleri birden fazla kapı üzerinde bulunmaktadır. Bu durum, ikinci odanın yüksek yetkililere sahip olduğunu ve sarayın önemli birimlerini denetleyen birinci sınıf memurların bulunduğunu göstermektedir.

Şanlıurfa-Siverek yakınındaki Hassek Höyük, Geç Uruk Çağı'nda (MÖ 3300-3000) Uruk kültürünün etkisiyle kentleşme sürecine giren, kuzeye uzanan sınır yerleşimlerinden biridir (Helwing, 1999:91-93). Höyük, üst ve alt yerleşim alanları olarak ayrılmıştır; bu durum, toplumsal tabakalaşmanın ve merkezi yönetim pratiklerinin varlığını göstermektedir. Üst yerleşim alanında bulunan anıtsal yapılar, muhtemel idari görevler üstlenmiş; çevresindeki savunma duvarları ise gelişmiş bir planlama anlayışına işaret etmektedir. 2 m'yi bulan kavisli sur, taş döşeli ana cadde ve yukarı-aşağı şehir ayrımı, Yukarı Fırat'ta ilk planlı kent dokusunu gösterir (Behm & Blancke, 1984:66-67). Uruk tipi damgalı seramikler, mühürler ve üretim alanları, site içi uzmanlaşmış ekonomik faaliyetlerin ve mülkiyet denetiminin göstergeleridir. Uruk geleneğine özgü yapılmış renkli mozaik duvar kaplamaları, höyüğün anıtsal mimarisinde önemli bir yere sahiptir. Çakmaktaşı bıçak üretimindeki uzmanlaşma ile Fırat üzerindeki limanlara dayalı hammadde akışı Uruk dünya-sistemine ait ekonomik ve kültürel değerlerin Anadolu içlerine taşınmasını mümkün kılmış; bu da Hassek Höyük'ün bölgesel ölçekte bir zanaat ve ticaret merkezi olarak yapılandığını göstermektedir (Algaze, 1989:579-591).

Kentleşme süreci, Uruk kültürünün etkilerinin yerel kültürlerle birleştiği karma bir model üzerinden gelişmiştir. Bu durum, bölgenin yalnızca dış etkilerin ulaştığı pasif bir alan değil, aynı zamanda bu etkileri kendi yapısına uyarlayan ve dönüştüren önemli bir merkez olduğunu göstermektedir.

MÖ II. Binden sonra, Batı, Orta ve Kuzey Anadolu'daki yerleşim alanlarının düzeni bakımından Mezopotamya ve Mısır'daki yerleşimlerden farklı olduğu gözlemlenmektedir. Dağlık manzara düzenlemeleri ve şehirlerin genellikle höyük ve tepelerin üzerine inşa edilme eğilimi, Anadolu'daki yapıların koşullarını etkileyen unsurlar arasındadır. Aynı zamanda yapıların yapımında kullanılan araç ve gereçlerin kısıtlı olması ile kentin kurulacağı alanın sınırlı olması gibi nicel etkenler de Anadolu'nun erken dönem yerleşimlerini etkileyen diğer önemli faktörler olarak öne çıkarılmaktadır (Cerasi, 2001:8-370). Bu zaman dilimlerinde, Asurlu tacirler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılarak şehir tüccarlarıyla ilişki kurmuş ve bu şehirler ticaret merkezlerine

dönüşmüştür. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Kayseri yakınlarında bulunan ve Asurlular tarafından kurulan bir kent devletini içerir, bu dönemin en önemli kenti ise Kültepe'deki Kaniš-Kārum'dur (Resim 1). Koloniler arasında öne çıkan, Kayseri'nin 20 km kuzeydoğusundaki Kültepe'de bulunan Kaniš şehri olarak belirlenmiştir. Kaniš, bu döneme ait yazılı belgelerle Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olduğu anlaşılan bir yerleşim yeridir. Ancak dikkat çeken bir husus, Kaniš'in Kültepe'de, yani höyükte değil, şehrin hemen yanında bulunan koloni höyüğün dışında kurulmuş olmasıdır (Resim 2). Kaniš, bir Kārum olup aynı zamanda Asurlu tüccarların oluşturduğu ticaret organizasyonunun merkezi konumundadır. Kaniš şehri surlarla çevrili olduğu gibi, Kārum yerleşmesinin de aynı mimari anlayışla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu alanda belirgin sosyal düzen, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, ekonomik etkinlikler, kültürel işlevler, uzun mesafe ticareti ve siyasi ilişkiler gelişmiştir. Kaniš, koloni döneminin bağımsız ve önemli bir kenti olarak, komşu kentler ile olan siyasi ilişkilerini geliştirmeyi başarmıştır. Yerli kralların desteği ile ticaret akışını sağlamak için önemli olan Kārum ve Wabartumlar ile saraylar MÖ II. bin yılın ilk yüzyıllarındaki önemli yapılardır. Kaniš'te, yerel nüfusun yerleşik olduğu bir durum söz konusuyken, Kārum'da ise ticaretin yoğunlaştığı bir merkez olarak tüccarların ikamet ettiği belirlenmiştir. Yönetici sınıf ve şehir halkı ise Kültepe Höyüğü'nde yer almış, tüccarlar ise Kārum'u çevreleyen dairesel surların dışındaki alanda yerleşmişlerdir. Böylece çeşitli konut tipleri çeşitlenmiş ve ticari fonksiyonlar aynı zamanda konutlarda gerçekleştirilmiştir. Bazı konutlar doğrudan sokağa açılan dükkânlardan oluşmuştur. Konut tiplerindeki farklılıklar sosyal tabakalaşmaya neden olmuştur. Sokaklar düzenli bir yapıya sahiptir ve genişlikleri yüklü hayvan ve araba trafiğine uygun bir şekilde planlanmıştır. Şehirlerin güvenliği sağlamak için etraflarında uzun surlar bulunmaktadır. Büyük yapılar, zengin hazine buluntuları, çeşitli kalabalık mahalleler, büyük atölyeler, tamirhaneler ve metal atölyeleri genellikle merkezi bölgelerde konumlanmıştır. Anadolu'da ilk kentlerin ortaya çıkışını şekillendiren önemli faktörlerden biri, tarih boyunca kent sistemlerinin ve mekânsal yapılarının evrimi olmuştur. Anadolu'nun doğu Akdeniz bölgesindeki benzersiz konumu, geçmişte hem batıdan doğuya hem de doğudan batıya yönelen göç dalgaları için önemli bir köprü rolü üstlenmiştir. Bu konum, Hitit İmparatorluğu'nun kuruluşunu da etkilemiştir; çünkü imparatorluk, göç dalgalarının etkisi ile oluşan kent devletlerinin konfederasyon şeklinde bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir.

Hititler, MÖ XIV. yüzyılda o dönemin üç büyük ve güçlü ülkesinden biri olarak öne çıkmıştır. MÖ XIII. yüzyılda ise Mısır ile birlikte dünyanın iki süper devletinden biri hâline gelerek federatif bir sistem içinde Suriye ve Mezopotamya üzerinde egemenlik kurmuşlardır (Akurgal, 1993:580-598). Ülke ekonomisinin temelini oluşturan tarım önemli bir yer tutmuş, merkezi yönetim tarafından organize edilmiş ve ayrıca hayvancılık, madencilik ve ticaret de aktif bir şekilde sürdürülmüştür. Hitit döneminin kayda değer kentlerinden biri olan Boğazköy Hattuşa, özellikle Yozgat yakınlarında bulunmaktadır. Bu kent, güçlü bir yönetim merkezi oluşturmak için yapılan çabaların bir ürünü olarak öne çıkmıştır. Boğazköy, belirgin sosyal düzen, tarım, hayvancılık, ekonomik ve kültürel işlevlere, ticaret, madencilik ve politik organizasyona sahip bir yerleşim olarak öne çıkmış ve aynı zamanda Hitit Krallığı'nın başkenti olarak hizmet vermiştir; kent çevresi ise surlarla çevrilmiştir (Boran, 2001:9-19). Avlulu konutlar genellikle iki katlıdır ve her bir konut kendi bağımsız duvarlarıyla çevrilidir. Özel mülkiyet hakları uygulanmıştır ve konutlar dik açılarla kesişen yollarla birbirine bağlanmıştır. Gelecekteki dönemlerde anıtsal bir yapıyla karşılaşılsa da sokaklar ve evlerin çevresi genellikle çalışma alanları olarak kullanılmıştır. Saray, genellikle halktan izole edilmiştir. İşyeri ve konut arasında belirgin bir ayrım olmamakla birlikte, ekonomik açıdan farklılaşmış mahalleler bulunmaktadır. Kale ve önündeki tarlalar arasında hızlı ve rahat bir bağlantı sağlamak amacıyla inşa edilen duvara bitişik yüz basamaklı iki merdiven, daha çok askerî amaçlar için kullanılmıştır (Naumann, 1991:15-510). Savunma kolaylığı nedeniyle genellikle dağlık bir arazide konumlanan kent, çift sur ile çevrelenmiştir. Surların önünde ise daha alçak bir engel duvarı bulunmaktadır.

1.4. MÖ II. BİNDE ANADOLU

Anadolu'nun tarihine dair en eski yazılı kaynaklar, Akad İmparatorluğu'nun kralları Sargon ve torunu Naram-Sin'in (MÖ 2254-2218) Anadolu'daki seferlerini anlatan Šar Tamhari (Savaşın Kralı) metinleridir. Bu metinler, Anadolu'nun tarih öncesi dönemine ait en eski belgeler arasında yer almaktadır. Bu belgeler arasında, Sargon'un ticaret kolonileri döneminde (MÖ ±1950-1700) mühim bir krallık olan Purušhanda'ya (Acemhöyük) yönelik seferini anlatan çivi yazılı tabletler öne çıkmaktadır. Naram-Sin'in tahta çıkmasıyla birlikte, güneydeki Sümer şehirleri (Ur, Uruk, Nippur, Umma) arasında Mari'nin de bulunduğu bir koalisyon oluşturulmuştur. Bu dönemde Anadolu'da da Hatti

kralı Pampa liderliğinde, Purushanda, Kaniš ve Kursaura gibi şehir devletlerinden oluşan on yedi şehir devleti bir koalisyon kurmuştur (Bittel, 1975:6).

Naram-Sin, her iki koalisyonu da mağlup etmiştir. Anadolu'yu "Hatti Ülkesi" olarak adlandırmış ve Anadolu halkını "Hatti insanları" olarak tanımlamıştır. Naram-Sin, Anadolu'nun zenginliklerini keşfetmek amacıyla keşif seferleri düzenlemiştir. Ur'da ele geçirilen bir Akadca tablette, *"... (Tanrı) Nergal, güçlü Naram-Sin için yolu açtı ve Arman'ı, İbla'yı verdi ve ona Amanus'u, Sedir Dağı'nı ve Yukarı Deniz'i bağışladı."* ifadeleri yer almakta ve başka bir bölümde ise "*O, Anamus'u Sedir Dağı'nı itaat altına aldı."* ifadelerine rastlanmaktadır. Naram-Sin, Anadolu'nun önemini kavramış olmalı ki Anamus bölgesini egemenliği altına almıştır. Bu bölgenin kereste bakımından zengin olması, özellikle inşaat için büyük bir öneme sahiptir. Mezopotamya'nın kereste bakımından fakir olması nedeniyle Anamus bölgesini ele geçirmek, ekonomik ve ihtiyaç açısından son derece önemli bir adımdır. Bu bölgenin fethedilmesiyle birlikte Akad ordusu, rahatça Anadolu'nun iç bölgelerine girebilmiştir.

MÖ 1800-1700 yıllarında, Anadolu'da Hatti Beylikleri olarak bilinen ve dağınık bir yapıya sahip olan şehir devletlerinden oluşan krallıkların egemen olduğu bir dönemi gözlemlemekteyiz (Resim 3). Bu dönemde ortaya çıkan Kuššara Krallığı, bu beyliklerden biridir ve özellikle Pithana'nın oğlu Anitta'nın bıraktığı eserlerle öne çıkmaktadır. Anitta metni, dönemin sosyoekonomik ve politik dinamiklerini aydınlatarak, Asur ticaret kolonileri döneminin sonunu ve Eski Hitit Devleti'nin kuruluşunu içeren önemli bir kaynaktır. Bu metin, Asur ile Hitit kültürleri arasındaki etkileşimleri incelemek adına değerlidir. Tabletlerde, Anitta, babası ve kendisinin gerçekleştirdiği savaşlar ve elde ettiği zaferler hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Anitta'nın babası Kuššara Kralı Pithana, Kuššara şehrinden ayrılarak Kaneš kentini gece baskınıyla ele geçirmiştir (Alp, 2000:56). Genişleme politikası izleyen ve birçok kenti fetheden Kuššara Krallığı, aynı zamanda Hatti Ülkesinde merkezi bir siyasi gücün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Anitta, saltanatının başında Hatti kralı Piyusti'ye karşı önemli zaferler elde etmiştir. Yürüttüğü seferlerde elde ettiği ganimetler aracılığıyla, Anadolu'nun zenginlikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bölgenin hayvan çeşitliliği ile altın ve gümüş gibi madenler bakımından ne kadar zengin olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde ülkemiz sınırları içindeki Boğazköy'de bulunan en eski metinlerden birinde, Anitta, babası Pithana'nın Neşa'yı (Kültepe) fethederek bu yerin Kuššara için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Anitta, Hatti kralı Piyusti'yi mağlup ederek, ilerleyen yıllarda Hititlerin başkenti olacak Hattuşaş'ı egemenliği altına almıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne dair bir diğer önemli bilgi kaynağı da Anadolulu kralların kendi aralarındaki ve Asur Devleti ile yaptıkları yazışmalardan elde edilmektedir. 1955 yılında Kültepe kazılarında ortaya çıkan bir mektup, Mama kralı Anum-hirbi'nin Kaniš kralı Waršama'ya yazdığı önemli bir belgedir. Mama krallığının başkenti olan Mama, Asur ve Anadolu arasındaki ticaret bağlantısında stratejik konum bakımından önemli kervan güzergâhının merkezinde konumlanmıştır. Bu şehir günümüzde Kahramanmaraş sınırları içinde yer alır ve Asurlular tarafından kurulan bir Wabartum olarak düşünülmektedir (Barjamovic, 2011:208). Anadolu'daki iki kral arasındaki yazışmalara dair tek örnek olması sebebiyle, bu mektup önemli bir kaynaktır. Anum-hirbi'nin Waršama'ya yazdığı bu mektup, arkeolojik kazılarda ortaya çıkan tabletlerde henüz cevaplanamamıştır ve Mama ile Kaniš krallıkları arasındaki bazı siyasi olayları anlatmaktadır. Bulunan yazışmada, Kaniš kralı, iki devlet arasında yeni bir antlaşma yapılması ve ticaret yollarının Mama kralı tarafından açılması için talepte bulunmuştur. Bu belge, Anadolu'da belli bir merkezi otoritenin olmadığını, birçok bağımsız krallığın varlığını ortaya koymaktadır. Asur'un elçileri tarafından Anadolu'da Harsamna kralı Hurmeli'ye hitaben yazılan bir mektup, elimizde bulunan en eski ve tek örneği oluşturan uluslararası siyasi yazışmalardan biridir (Günbattı, 2017:52). Harsamna ve Zalpa krallıklarının arasındaki savaşta Asur kralı I. Šamşi-Adad, Harsamna'yı destekleyerek, Asur devletinin Anadolu krallıkları arasındaki anlaşmazlıklardan nasıl faydalandığını ve kendi çıkarlarına uygun şekilde hareket ettiğini gösteren bir örnek sunmaktadır. Bu belge, kervan yollarının açık tutulması ve güvenliğinin sağlanmasının Asurlu tüccarlar için son derece kritik bir öneme sahip olduğunu da ortaya koymaktadır.

Hitit Devleti'nin MÖ 1650 yıllarında kurulmasına kadar, Anadolu'da var olan dağınık siyasi yapının ayrıntıları, yazılmış mektuplar ve diğer belgeler sayesinde ortaya çıkmaktadır. Bu devletlerin, rubā'um (krallar) tarafından yönetildiği ve bazı metinlerde rubātumların (kraliçelerin) yönetimde etkili olduğu gözlemlenmektedir. Bu metinlerde, çivi yazılı eserlerde hangi krallığın kraliçesi oldukları da belirtilmiştir.

1.5. ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİNDE ANADOLU

Mezopotamya'da ortaya çıkan ilk uygarlık olan Sümerlilerin etkisi altında olan devlet mülkiyeti anlayışı, Asur'da şahsi mülkiyet anlayışıyla değiştirilmiş ve bu sayede Asurlular hızla zenginleşmiş, sınırları dışında yeni pazar yerleri arayışına girmişlerdir. İhtiyaçlarını düşündüklerinde, Mezopotamya'ya en yakın bölge olan Anadolu, onlar için en uygun pazar olmuştur. Asur'un zengin sakinleri, ticareti kurdukları tüccarlar birliği aracılığıyla ya da doğrudan kendileri ya da yetki verdikleri kişiler aracılığıyla yönetiyorlardı. Bu tüccarlar veya yetki verdikleri kişiler, Asur ve Anadolu arasındaki ticareti yönetiyorlardı. Ticaretin akışını sağlayan kişilere Akadca "tamkārum" yani "tüccar" denilmekteydi. Asurlular, kendi bölgesindeki ürünlerin ticaretini yapmanın yanı sıra, asıl olarak bölgesinde bir dağıtım merkezi olarak işlev görmekteydi. Anadolu'nun güvenli ortamı, Asurlu tüccarların Anadolu pazarına yönelmesinin en önemli nedenlerinden biridir. Kervanlar, eşek ve katırlarla yaklaşık altı aylık bir süre içinde Asur'dan Anadolu'ya ulaşabilmekteydi. Ticaret kervanlarının güvenli bir şekilde Anadolu'ya varabilmesi için yerli beyler, kervan güzergâhları boyunca aldıkları tedbirlerle güvenliği sağlamışlardır. Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya ulaşabilmek için en yakın bölgelerden geçmişlerdir; Diyarbakır, Malatya, Şanlıurfa, Kahramanmaraş ve Adana üzerinden Anadolu sınırlarına varmışlardır. Kervan güzergâhlarını kullanarak Asurlular, can ve mal güvenliklerini sağlamak adına yerli beylerin belirli başlı vergilerini ödeyerek kendilerini güvence altına almışlardır. Mezopotamya ve Anadolu arasında kurulan ticari ilişkiler zaman içinde gelişerek, her iki coğrafya arasında büyük etkileşime neden olmuştur. Bu etkileşim sadece ticaretle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel unsurlar başta olmak üzere bölgeler arasında devam etmiştir. Anadolu bölgesinin çivi yazısı ve farklı dillerle tanışmasına vesile olmuştur. Tunç yapımında kullanılan kalayın Anadolu'da yeterince bulunmaması, Mezopotamya'nın kalayına olan ihtiyacı nedeniyle bölgede ticaretin gelişmesine etki etmiştir. Asurlu tüccarlar, bu durumu avantaja dönüştürerek Anadolu'ya kalay taşıyarak ticaretin temellerini atmışlardır. Zamanla taşınan malların çeşitliliği artmış ve genişlemiştir. Asurlular, Anadolu'da hiçbir zaman siyasi veya idari hâkimiyet kurmamışlardır. Ancak Anadolu'nun zengin kaynaklarından faydalanarak bu zenginliği Asur'a taşımak istemişlerdir. Asurlu tüccarlar, Anadolu'da ticaret pazarını daha sistemli hâle getirerek Kārum ve Wabartum adını verdikleri teşkilatları kurmuşlardır. Asurca Kārum, "liman ve rıhtım" anlamlarına gelen, daha büyük pazar yerleri için kullanılan bir terimdir. Bu merkezleri, günümüzdeki serbest ticaret bölgeleri gibi düşünebiliriz. Wabartum kelimesi ise

“misafir” anlamına gelir; bu terim, ana merkezler arasında seyahat eden tüccarların konakladıkları, mallarını depoladıkları kervansarayları çağrıştırmaktadır. Kārum merkezlerinde depolanan ürünler Asur’a daha kolay bir şekilde taşınmıştır. Aile şirketleri aracılığıyla ticaret yapan Asurlu tüccarlar, siyasi ve yasal anlamda Asur Devleti'ne bağlıydılar (Şahin, 2004:1). Anadolu'da kurulan en bilindik Kārum, Kültepe Kaniš'tir. Yapılan arkeolojik kazılarda birçok çivi yazılı tablet bulunmuştur. Anadolu'daki diğer önemli Kārumlar ise Hattuşa ve Alişar'dır ki, bunlar Boğazköy'de bulunmaktadır (Dinçol, 1982:21-22). Asur'dan Anadolu'ya getirilen ürünler, satışa sunulmadan önce sarayın kontrolünden geçiyor ve ilk alım hakkı saraya veriliyordu. Anadolu'nun Asurlular için kilit bir pazar oluşturmasının yanı sıra, Güney Mezopotamya'daki Asur şehri de büyük bir ticaret merkezi olarak öne çıkmıştır. Bu durum, bölgesel ticaretin ve kültürel etkileşimin Asurluların genişlemesine katkı sağladığına işaret etmektedir. Ticaret ağının gelişmesiyle birlikte, iki bölge arasındaki ürün çeşitliliği arttı ve ürünlerin değiş tokuşu ile alım satım daha da önem kazandı. Asur Devleti'nin ticaret yapmak için Anadolu'yu tercih etmesindeki en önemli sebepler, coğrafi konum olarak Kuzey Mezopotamya bölgesine yakınlığı ve her iki bölgenin birbirini tamamlayıcı ihtiyaçlarıdır. Asurluların liderlik ettiği bu dönem genellikle “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” olarak adlandırılmaktadır. Bu ticaret kolonilerinin tam olarak kontrol ettikleri bölge kesin olarak belirlenememiş olup, genellikle bu yerleşimlerin Malatya'dan Kayseri'ye ve Yozgat'a kadar olan alanlarda bulunduğu düşünülmektedir (Kınal, 1987:62). Ticaret, Mezopotamya ve Anadolu'da, sayıları kesin olarak bilinmese de Kārum ve Wabartum adlı ticaret merkezlerinden oluşan bir ağ içinde gerçekleştirilmiştir (Koçak, 2009:211; Bayram, 1996:35). Asurluların Anadolu'da kurdukları koloniler ve yaklaşık iki yüzyıl boyunca devam eden yerleşik ticaret, tüccarlarla yerli halk arasında ticaretin ötesinde ilişkilerin gelişmesine olanak tanımıştır. Çivi yazılı belgelerden öğrendiğimize göre, Asurlular Anadolu'ya gelip yerleştiklerinde burada evlenip kalıcı olmuşlardır. Yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular, Asurlu tüccarların Kārumlar'da yerli halkla birlikte aynı mahallelerde yaşadıklarını, benzer konutlarda oturduklarını ve aynı günlük eşyaları kullandıklarını kanıtlamıştır. Asurlu tüccarlar, farklı meslek gruplarının bilgi ve becerilerine ihtiyaç duydukları için yerli halk ile ilişkilerini her zaman güçlü tutmuşlardır. Bu sayede Asurlu tüccarlarla yerli halk arasındaki ekonomik ilişkiler, sosyal boyutlara da taşınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
TİCARET VE EKONOMİ

2.1. ASURLU TÜCCARLARIN ANADOLU PAZARINI SEÇME SEBEPLERİ

Asurlular; MÖ 2350-615 tarihlerinde Kuzey Irak'ta Dicle kıyısında Asur (Aššur) merkezli kurulan Sami kökenli bir Mezopotamya uygarlığıdır. Uluslararası ticaret sayesinde topraklarını genişletmiş ve gelişerek imparatorluğa dönüşmüştür. Asur, günümüzde "Kalat Şergat" adıyla Irak'ın kuzeyinde Musul yöresi yakınlarında, Zap Nehri'nin Dicle Nehri ile birleştiği yere yakın bir konumdadır (Roaf, 1996:148). Bu şehrin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmese de III. Ur Sülalesi döneminde Asur şehrinin varlığını görmekteyiz. III. Ur Sülalesinin yıkılmasından sonra Babil kralı Hammurabi tarafından egemenlik altına alınmıştır. Anadolu'daki ticari faaliyetler tarih öncesi çağlardan itibaren devam etmektedir; ancak Asur döneminde bu ticari faaliyetler daha organize bir şekilde yürütülmüş ve gelişmiştir. Sargon zamanında başlayan ticari faaliyetler iki bölge arasındaki ticaretin temelini oluşturduğu düşünülmektedir.

Mezopotamya'nın ilk kavimlerinden olan Sümerlilerin devlet mülkiyeti anlayışının yerine Asur'da şahsi mülkiyet anlayışı önem kazanmıştır. Böylece Asur Devleti daha hızlı kalkınmış ve yeni Pazar arayışları içine girmiştir. İhtiyaçların karşılanması bakımından Asur'a en yakın yer olan Anadolu en uygun Pazar görülmüştür.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, antik çağlarda ticaretin ve diplomatik ilişkilerin önemli olduğu bir dönemdir. Anadolu'nun barış ve huzur ortamına sahip olması, Asurlu tüccarların bu bölgeyi tercih etmelerinde etkili olmuştur. Anadolu'nun bu dönemde ticari bir pazar olarak görülmesinde güvenlik, coğrafi konum ve zengin kaynaklar etkili olmuştur. Anadolu'nun yerli beyleri, ticaret kervanlarının güvenli bir şekilde seyahat etmelerini sağlamak için karakollar kurmuşlardır. Bu, Asurlu tüccarlar için önemli bir güvence sağlamıştır. Asur'dan Anadolu'ya olan seyahat süresi yaklaşık altı aydır. Anadolu, zengin maden kaynaklarına (bakır, altın, gümüş, amutum) sahiptir. Asurlu tüccarlar, bu kaynakları Asur'a taşımak istemişlerdir. Anadolu'da talep gören özellikle kalay, kumaş ve süs eşyaları gibi ürünler Dicle ve Fırat nehirleri boyunca eşek kervanlarıyla taşınarak Kaniš'e (Kültepe) getirilmiştir (Sever, 1991:248). Kuzey Mezopotamya'da kurulan Eski Asur Devleti, ticaretin daha sistemli ve kesintisiz devam

etmesi için kurdukları ticaret merkezleriyle, Babil ve Mezopotamya dışından getirilen çeşitli ürünlerin yanı sıra özellikle kalay takasını amaçlamıştır (Sever, 1990a:151). Bu ticaret faaliyetleri, Anadolu'nun zengin kaynaklarına olan ihtiyaç ve bölgenin stratejik konumu nedeniyle büyük öneme sahiptir. Ayna, tarak gibi süs eşyaları ve diğer ticari ürünler, o dönemin kültürel ve ekonomik dinamiklerinin bir yansımasıdır. Ticari merkezlerin yaygınlaşması, Asur ve Anadolu arasındaki ticari faaliyetlerinin organize bir biçimde sürdürdüklerinin kanıtıdır. MÖ 1900-1700 yılları arasındaki bu dönem, Anadolu'nun yazılı tarihinde ve Orta Tunç Çağı'nın başlangıcında önemli bir yer tutmaktadır (Özgüç, 2004a:10). Bu ticari faaliyetler, bölgenin tarihindeki önemli bir dönemi yansıtmakta ve Asur tüccarlarının Anadolu ile olan derin ticaret ilişkilerini vurgulamaktadır.

Asurluların ticari faaliyetler için Anadolu'yu tercih etmelerinin temel nedenlerinin başında Anadolu'da yerel halkın yaşam koşullarının zorlu olması, Asurlular için ticarette fırsatlar sunması ve güvenli bir siyasi ortamın olmasıdır. Bir başka neden ise Anadolu'nun kalay ihtiyacının olması Asurlu tüccarları bu topraklara yöneltmiştir. Bunun yanı sıra Anadolu'nun zengin maden kaynakları, Asurlular için büyük bir çekicilik oluşturmuş ve bu kaynakları kendi topraklarına taşımak istemişlerdir (Bayram, 1993:1). Mezopotamya ile Anadolu arasında yoğun bir ticaret ilişkisinin varlığı, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni belgeleyen Kültepe tabletlerinden açıkça anlaşılmaktadır (Memiş, 2001:217). Bu tabletler, döneme ait ekonomi ve ticaret hayatını büyük ölçüde yansıtan yazışmalardan oluşur ve Anadolu tarihinin ilk yazılı kaynakları olarak büyük bir öneme sahiptirler (Sever, 1990a:252.). Kültepe Tabletleri, ticari içeriklerinin yanı sıra farklı konuları da içermelerine rağmen, özellikle ekonomik içerikleriyle dikkat çekmektedirler. Bu tabletler, dönemin ticari ilişkilerini ve ekonomik yapısını anlamamıza önemli bir katkı sağlarlar. Kültepe tabletlerinde, yerli halkın daha çok tarım işleriyle meşgul olduğunu ve borçlarını ödeme tarihlerini hasat zamanıyla ilişkilendirdiğini gösteren bilgiler de sunmaktadır (Arslantaş, 2008:7-8). Yerel halkın hasat zamanında borçlarını ödemesi, tarımın ve maden ekonomisinin bir arada büyüdüğünün bir işareti olarak kabul edilebilir. Bu ticaret belgeleri, o dönemin ekonomik dinamiklerini ve toplumsal yapısını daha iyi anlamamıza yardımcı olur ve Anadolu'nun tarihindeki önemli bir döneme ışık tutar.

Asurlu tüccarlar, ticarî faaliyetleri için inşa ettikleri ticaret merkezleri ile öne çıkmışlardır. Bu merkezler, ticaretin düzenli ve etkili bir şekilde yapılmasını sağlayarak

Asur şehrini ticaretin merkezi konumuna getirmiştir. Burada, Asur'un farklı bölgelerinden gelen ürünlerin ticareti ve satışı gerçekleştirilmiştir. Anadolu, Asurlular için önemli bir ticaret merkezi olmuş, ancak siyasi ve idari bir egemenlik kurulmamıştır. Bu dönem, ticaretin geliştiği ve farklı kültürler arasında etkileşimin yaşandığı bir dönem olarak önemlidir.

2.2. KOLONİLERDE ALIM-SATIM YAPILAN TİCARİ MALLAR

Mezopotamya'da Asurluların ticaret kolonilerini kurduğu bu dönemde Asur Ticaret Kolonileri, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine ticaret amacıyla yerleşimler kurmuştur. Asur Ticaret Kolonileri döneminde alım satımı yapılan ürünler arasında çeşitli tarım ürünleri, el sanatları ürünleri, metaller ve değerli taşlar bulunmaktaydı. Buğday, arpa, üzüm gibi tarım ürünleri, tekstil ürünleri, seramikler ve metaller ticaretin temelini oluşturuyordu. Aynı zamanda, Asur Ticaret Kolonilerinin yoğun bir şekilde metal işleme ve madencilik faaliyetlerine katıldığı bilinmektedir. Gümüş, bakır ve diğer metaller ticaret yollarıyla bu koloniler arasında taşınarak değişim görmüştür.

Asur'dan Anadolu'ya gerçekleşen ticaret, çeşitli değerli mal ve hammadde alışverişi üzerine odaklanmıştır. Anadolu'ya Asur'dan taşınan ürünler arasında özellikle tunç yapımında kullanılan kalay ve tekstil ürünleri bulunmaktadır. Bu malzemelerin Anadolu'ya getirilmesi, Asurluların ihtiyaçlarını karşılamak ve ticaret yoluyla ekonomik faaliyetlerini sürdürmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle kalay, tunç yapımında yaygın olarak kullanıldığından, Anadolu'dan Asur'a bu malzemenin taşınması ekonomik bir öneme sahiptir. Anadolu kalay bakımından diğer bölgelere göre daha fakirdir (Macguen, 2001:19). Asurluların, Anadolu'ya taşıdıkları kalayı dışarıdan ithal ettikleri anlaşılmaktadır (Larsen, 1996:158).

Asur'dan Anadolu'ya yönelik ticaretin diğer bir yönü ise değerli madenlerin alışverişidir. Anadolu'dan genellikle gümüş, altın, amutum ve bakır gibi kıymetli madenlerin ticareti yapılmıştır. Bu malzemeler, Asurlular için önemli ekonomik kaynaklar oluşturmuş ve Anadolu'nun zengin maden kaynaklarından yararlanma fırsatı sağlamıştır. İki bölge arasındaki ticaret sadece değerli madenlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kereste, demir, arpa, tekstil ürünleri, çeşitli süs eşyaları ve lapis lazuli gibi çeşitli malları da içermiştir. Asurlular genellikle ekonomik değeri yüksek, ancak ağırlığı hafif

olan malların ticaretini yapmışlardır. Ticaretin büyük bir kısmı eşekler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun kalay bakımından diğer bölgelere göre daha fakir olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Asurluların, Anadolu'ya taşıdıkları kalayı dışarıdan ithal ettikleri düşünülmektedir. Aynı şekilde, Asur'dan gelen tekstil mallarının çoğunlukla başka ülkelerden ithal edilen hammaddelerle üretilip dokunarak Anadolu'ya ihraç edilmiştir.

2.3. ULAŞIM GÜZERGÂHLARI

Güzergâhların belirlenmesinde can ve mal güvenliğinin öncelikli olması büyük bir öneme sahiptir. Yerel halk, ödedikleri vergilerle kendilerini güvence altına almışlardır. Bu nedenle Asur ile Anadolu arasında ticaret yapan tüccarlar genellikle belirli ana yolları kullanarak kervanlarını taşırlardı (Resim 4). Kaniš'e ulaşan en kritik yol, Musul'dan kuzeye doğru Dicle Nehri boyunca ilerleyip batıda Diyarbakır, Midyat, Malatya, Darende, Gürün ve Pınarbaşı üzerinden geçen güzergâhtır. Diğer bir güzergâh ise Kapadokya'ya ulaşan ve Dicle Vadisi boyunca batıya yönelen, Urfa, Birecik, Gaziantep, Adana ve Gülek Geçidi'ni geçen yoldur. Asurluların belirlediği bir diğer güzergâh ise Gaziantep'ten kuzeye yönlendirilerek Pazarcık, Maraş, Elbistan, Sarız, Kuruçay ve Pazar viran üzerinden geçerek Kaniš'e ulaşan yoldur (Yakar, 2007:38). Genellikle güvenli yolların kullanılması ticaret ağının kesintisiz devam etmesini sağlamıştır.

2.4. VERGİLER VE KAÇAKÇILIK

Mezopotamya'da Asur dönemiyle başlayan özel mülkiyet anlayışı, MÖ II. Yüzyıl'da Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelerek başlattıkları Asur Ticaret Kolonileri dönemi ile daha da güçlenerek devam etti. Asurlu tüccarlar, yaptıkları ticareti kayıt altına aldılar. Bu belgeler, özellikle Anadolu'nun idari, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Ticari faaliyetlerden elde ettikleri büyük karlarla Asurlu tüccarlar, bu faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde sürdürebilmeleri için Anadolu'daki yerel krallıklar tarafından güvence altına alınıyorlardı. Bu güvencenin karşılığında Asurlu tüccarlar, yerel krallara vergi ödemek zorunda kalıyorlardı. Ticaretin önemli merkezleri Kārum ve Wabartumlarda değerli madenler başta olmak üzere çeşitli ürünlerin ticareti yapılıyordu. Anadolu'daki çeşitli şehir krallıkları ile Asur arasında kurulan antlaşmaların

çerçevesinde gerçekleşen bu uluslararası nitelikteki ticaret faaliyetleri önem arz etmektedir (Eidem, 1991:185-207; Günbattı, 2005:759-784) Yerel krallıklar Asurlu tacirlerin ticari faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde sürdürebilmeleri için olanak tanıyorlardı. Bu sayede Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde gerçekleşen ticaretten önemli ölçüde kâr elde ediyorlardı (Larsen, 1967:4-43; Veenhof, 1972:82-87).

Yerel krallar, Asurlu tüccarlardan çeşitli isimler altında vergi alıyorlardı. Ayrıca, yerel krallar ticaret yapılan mallara hangi oranda vergi uygulayacaklarına kendi inisiyatifleriyle karar veriyorlardı (Bayram, 1993:4-5). Ayrıca, Asurlu tacirlerin çeşitli şehirlerde oluşturduğu ve belgelerde "Tüccarlar Evi" olarak adlandırılan, ticaret konularında karar alma yetkisine sahiptir. Yine Asurlular tarafından kurulan "Kārum Dairesi" gibi ticari kuruluşlar, aynı zamanda Asur'daki benzer ticaret organizasyonları tarafından toplanan vergiler de bulunmaktadır.

Ticaret sırasında Asurlular belirlenmiş şartlara uymak zorundadır. Asurlular, kervanın geçtiği her Anadolu krallığına ödemeler yapma yükümlülüğündedir. Ayrıca, sarayların getirilen ürünlerde ilk satın alma hakkını kabul etmeli ve belirli özel ürünlerin ticaretinde sarayların ticari tekel sahibi olduğunu kabul ederek bu ürünlerin ticaretini yapmamak gibi önemli kurallara uymak durumundadır (Bayram, 1993:3). Kültepe tabletlerinde, birçok vergi veya ödeme türü belirlenmiştir. Ancak birey adına gönderilen itibar parası (ikrubum), kurban parasından (niqûm), rahibelere hediye olarak iletilen fonlardan ve soyguna uğramış tüccarın elinde kalan malın vergiye tabi olmamasından bahsedilmektedir (Bayram, 1993:5). Nishatum, şadduatum, tatum, qaqqadatum, isratum, wasitum, eriptum, metum hamşat Kültepe tabletlerinde en çok geçen vergi türleridir (Bayram, 1993:2-13).

Kārum Dairesi, yerel beyler ve Asur Devleti, ticari faaliyetlerde bulunan tüccarlardan farklı isimler altında vergi talep ediyordu. Tüccarlar, ağır vergi yüklerinden kurtulmak amacıyla özellikle kaçakçılık gibi çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Öncelikle kervan rotalarını değiştirerek daha az kullanılan ve dağlık bölgelerden geçerek mallarını şehre sokmak için farklı yollar denemekteydiler. Getirdikleri ürünlerden daha fazla kar elde etmek ve kazançlarını tam korumak için kaçakçılık pratiğine başvurmuşlardır. Yerel yönetimler özellikle amūtum (değerli bir maden), Ašium (demir), Husārum (lapis lazuli) gibi kıymetli madenlerin ticaretini yasaklamışlardır (Hatunoğlu,

2008:15-16). Kaçakçılık, sadece güzergâh değişikliği ile sınırlı kalmamış; farklı yöntemlerle de gerçekleştirilmiştir (Özgüç, 2005:42-43). Kaçakçılığı önlemek amacıyla, yerel yönetimler tüccarlara yemin ettirerek kendi tedbirlerini almaya çalışmıştır (Bayram, 1987:285). Hamrum adı verilen kutsal odalarda tüccarlara yemin ettirilmiş ve tedbirler alınmıştır (Gökçek, 2009:147). Kaçakçılık sayesinde tüccarlar, büyük vergi yüklerinden kurtularak kazançlarını koruma avantajı elde etmişlerdir. Ancak, kaçakçılık yaparken yakalanma durumunda hapis cezası alma ve ticari faaliyetlerden mahrum bırakılma riskiyle karşı karşıya kalabiliyorlardı (Gökçek, 2009:152).

Kültepe tabletlerinde kaçakçılıkla ilgili; pazzurum "kaçırmak", "kaçakçılık yapmak", mupazzirum "kaçakçı" pazzurtum "kaçak mal", "gizli depo", puzrum "sır", "saklı", pazārum "gizleme" ve "harran suki/annim" kaçakçılık için kullanılan ve güçlükle aşılan "tâli yol" gibi önemli ifadeler geçmektedir (Bayram, 1987:286).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ SİYASAL VE TOPLUMSAL OLAYLAR

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin Anadolu'ya en önemli katkısı, kuşkusuz ki yazının taşınmasıdır. Asurlu tüccarlar aracılığıyla Anadolu halkı yazıyla tanışmış ve farklı bir kültürel etkileşim içine girmiştir. Yazı hem Anadolu hem de Mezopotamya tarihine dair önemli bilgilerin daha kalıcı bir şekilde korunmasını sağlamıştır. İlerleyen dönemlerde yazı geliştirilmiş ve Anadolu halkı kendine özgü yazı sistemlerini oluşturmuştur. Yazı, insanların kültürel birikimlerini gelecek nesillere aktarmayı başararak büyük bir miras bırakmıştır. Yazının Anadolu'ya taşınmasıyla birlikte toplumlar arasındaki iletişim daha da güçlenerek kalıcı bir hâle gelmiştir. Yazılı eserler aracılığıyla bilgiler, gelecek nesillere kolayca aktarılarak yaygınlaştırılmıştır. İnsanların düşünceleri ve önemli bilgiler yazıyla kaydedilebilmiş, tarih boyunca nesilden nesille ulaştırılarak yaygınlaştırılmıştır. İki bölge halkının tercih ettiği ürün ve hizmet çeşitleri arasındaki farklar, ticaretin temelini oluşturmuştur. Yalnızca ülke içinde gerçekleşen ticaret genellikle sınırlı kalmış ve gerekli hammadde ve nakit akışını sağlamakta zorlanmıştır. İhtiyaçlarını daha etkili bir şekilde karşılamak amacıyla Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya yönelmişlerdir. Asur ve Anadolu arasındaki ticaret, Asur'daki firmaların gelişmesine ve ticaret hacminin genişlemesine katkıda bulunmuştur. Ticaret sayesinde tüccarlar, daha uygun maliyetli ancak aynı kalitede ürünleri, iç pazarlarda kullanarak daha da zenginleşmişlerdir. Ticaret ve lojistiğin entegrasyonu, zenginlik ve hareketliliğin daha da artmasına olanak tanımıştır. Kaliteli ürünler, iki bölge arasındaki memnuniyeti karşılamak adına önemli bir rol oynamıştır. Pazar arayışı sürecinde, ham madde alımı ve diğer masraflar başarılı bir şekilde karşılanmıştır. Farklı bölgelerden temin edilen ürünler, Anadolu'da rahatlıkla pazar bulmuştur. Asur ticaretinin bir diğer olumlu etkisi de Anadolu'da bıraktığı prestijdir. Artan prestij, iki bölge arasındaki ticareti kolaylaştırmıştır. Anadolu'daki güvenilirlik arttıkça, tüccarların başarılı olma olasılığı da artmıştır. Her iki bölge de ticaretin getirdiği avantajları fark ederek, potansiyeli geliştirmek ve sürdürmek için güzergâhların gelişimine büyük bir önem vermişlerdir.

Anadolu ile Asurlular arasındaki ticaret, sadece bölgelerin sosyal ve ekonomik hayatlarını değil, aynı zamanda mimarilerini de etkilemiştir. Bu dönemde, Anadolu'da

birçok Kārum ve Wabartum kurulmuştur. Bu ticaret merkezlerinin en önemlilerinden biri ise Kaniš Kārumu olmuştur.

Mezopotamya'dan Anadolu'ya taşınan ürünler, ihtiyaç duyulan malzemeler olması ve bölgede yaşayan halkın yerel ihtiyaçlarını karşılaması açısından önemli bir rol oynamaktaydı. Bu durum, iki bölge halkının gerekli ürünleri daha kolay elde etmelerini sağlarken aynı zamanda oluşturulan güven ortamı, ekonomik ve sosyal anlamda önemli katkılarda bulunmuştur. Ticaretin gelişmesiyle birlikte bölgeler arasındaki gelir seviyeleri artmıştır. İhtiyaçlarını komşu ülkelerden karşılamalarının yanı sıra, kendi ürettikleri ve temin ettikleri ürünleri de komşularına satarak gelir elde etmişler ve böylece bireysel mülkiyet anlayışının yanı sıra bölgesel ticaretin gelişimine de katkıda bulunmuşlardır. Uygulanan açık pazar politikası, bölge halkının ihtiyaçlarını etkili bir şekilde karşılamıştır ve böylece bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Asurlular için uygun bir pazar olan Anadolu'nun güvenli coğrafyasının yanı sıra zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olması büyük etkendir. Kaçakçılığı en aza indirebilmek amacıyla, insanların ihtiyaçlarını en kolay ve en ekonomik şekilde karşılamaya özen gösterilmiştir. Ticaretin sağladığı katkılar, istihdam, refah düzeyi ve girişimci ruhun teşvik edilmesi açısından göz ardı edilmemiştir. Devletlerin coğrafi konumlarından kaynaklanan zorluklar veya diğer sebeplerle yetiştirilmesi güç ürünlerin, ticaret aracılığıyla başka bölgelerden temin edilmesi önemli bir konudur. Bölgeler, ihtiyaçlarını karşılamak adına başarılı bir şekilde eksiklerini gidermişlerdir.

Asur ticaret kolonileri döneminden önce, Anadolu'da merkezi bir otoritenin bulunmadığı, daha çok kent beyliklerinin hüküm sürdüğü bir siyasi yapı mevcuttu. Tehlike ve savaş zamanlarında, güçlü şehir krallarının etrafında toplanarak kendi bölgelerini savunmuşlardır. Ancak koloni dönemi sonrasında, Anadolu'nun siyasi yapısı değişmiş ve Hititler, merkezi otoriteyi sağlayarak büyük bir imparatorluk kurmayı başarmıştır. Asur ticaret kolonileri döneminde ortaya çıkan birçok yeni meslek ve unvan, bu değişikliğin etkilerini göstermektedir. Rabi'li unvanları, iki bölge arasındaki etkileşimi net bir şekilde ortaya koymaktadır. Mezopotamya'da bulunan rabi'li unvanlarının bazıları, Anadolu'nun yönetim sistemine olan etkilerini göstermiştir. Bu durum, iki bölge arasındaki ticaretin sadece ekonomik değil, aynı zamanda idari ve toplumsal düzenlemeler üzerinde de karşılıklı etkilerinin olduğunu gösteren bir kanıttır (Günbattı, 1990:466). Sözlük incelemesi sonucunda, kırkın üzerindeki rabi'li unvandan sadece

birkaçının Mezopotamya kaynaklarında da yer aldığı tespit edilmiş, çoğu rabi'li unvanın Eski Asurluların sonrasındaki dönemlerde de kullanılması, sonraki Mezopotamya topluluklarının Anadolu'daki yönetim yapısından etkilendiğini düşündürebilir (Erol, 2012:1313). Asur'da başlayan ticaretin, kültürel anlamda toplumları birbirlerini etkilediği gözlemlenmektedir. Bu etkileşimi anlamak açısından, Anadolu'nun yönetim şekli hakkında bilgi veren rabi'li unvanlar önemlidir. Çivi yazılı metinlerde bazı malların ticareti özel mülkiyeti ifade edebilirken, ekonominin temeli devletçilik ilkesiyle atılmıştır. Devletin tarım arazileri ve hayvanlarla ilgili söz sahibi olduğu metinlerde açıkça belirtilmiştir. Kralın atadığı rabi'li unvan sahipleri, ticaretin güvenli bir ortamda yapılması ve ekonominin canlanması için iş ve işleyişleri kral adına yönetmiştir. Kendi alanlarında uzman meslek sahiplerinin lideri olan rabi'li unvan sahipleri, devlet teşkilatları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki lonca sistemiyle karşılaştırılabilir (Erol, 2012:1313).

Ticaretin etkileri, iki bölge için sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda birçok konuda görülmüştür. Kültepe kazılarında ele geçirilen az sayıda tablet, aile hukukunu ilgilendiren konuları içermektedir. Anadolu'da uzun süre yaşayan Asurlu tüccarlar, yerli kızlarla aşşutum "ilk zevce" ve amtum "cariye" adı altında evlilikler gerçekleştirmişlerdir. Boşanma durumunda tarafların hakları, sözleşmelerle teminat altına alınmıştır. Miras dağıtımı, ölen babanın erkek çocukları ve eşi arasında eşit şartlarda gerçekleşirdi. Kızlar ise evlendiklerinde miraslarını çeyiz (şeriktum) olarak alırlardı. Evlatlık alma, geleneksel evlatlık alma sürecinden ziyade, daha çok iş gücünden yararlanmak amacıyla taraflar arasında belirlenmiş bir zaman diliminde yapılan bir sözleşmeyi içerirdi.

Din ve inanç hayatında, iki bölge halkı da birbirlerine saygı göstermiş ve ibadetlerini serbestçe yerine getirmişlerdir. Mezopotamya'daki çoklu tanrı inanışının etkileri, Anadolu'da da kendini göstermiştir. Tapınaklar, her iki bölgede sadece ibadet edilen mekânlar olmanın ötesinde, ekonomik hayatın içinde aktif bir rol oynamıştır. Anadolu'da bulunan, içinde ayakta duran kayıkçı ve üzerinde tapınağın yükseldiği platformun bulunduğu sandalı tasvir eden eser, Mezopotamya'da tanrıların düzenlediği kült gezilerini anlatan heykellerle benzer bir ritüeli anlatmaktadır. Hukuk konusunda, Mezopotamya ve Anadolu arasında yapılan antlaşmalar, her iki bölgeyi de etkileyerek önemli bir rol oynamıştır. Kültepe tabletlerindeki antlaşmalar, Asurlu tüccarlar ile

Anadolu yerli halkı arasındaki ticari ilişkilerin ötesinde, sosyal ve hukuki açıdan birbirleriyle yakın ilişkiler kurduklarını göstermektedir. Tarafların hak ve yükümlülükleri detaylı bir şekilde belirtilmiş, çağdaş hukukun temel ilkelerini hatırlatan hak ve özgürlüklerin korunmasına özen gösterilmiştir. Antlaşmalarda, malların zorla ve değerinden ucuz alınamayacağı, mahkemede yerli veya Asurlu farkı gözetilmeden herkesin eşit olduğu ve suçun şahsiliği gibi birçok karar ele alınmıştır.

3.1. SİYASİ OLAYLAR

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Asurluların ticaret ve sömürgecilik faaliyetlerine odaklandığı, siyasal ve toplumsal olayların etkisi altında şekillenen önemli bir zaman dilimini temsil etmektedir. Bu dönem, Asurluların sınırlarını genişleterek ekonomik büyümesini desteklediği gibi, aynı zamanda toplumsal ve politik değişimlere de aracılık etmiştir. Ticaret kolonilerini kurarak imparatorluğun sınırlarını genişletmiş ve stratejik bölgelere yerleşmişlerdir. Bu koloniler, Asurluların ekonomik ve siyasi gücünü artırmayı amaçlamıştır. Asurlular, ticaret faaliyetlerini sürdürebilmek ve genişletmek adına çeşitli komşu krallıklar ve şehir devletleri ile diplomatik ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler, ticaretin gelişmesine ve siyasi müttefikliklerin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Ticaretin artmasıyla birlikte Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, ekonomik bir canlanma dönemi olarak kabul edilmiştir. Ticaret yollarının geliştirilmesi ve farklı bölgelerle yapılan ticaret, Asur toplumunda ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Aynı zamanda farklı kültürlerin etkileşimde bulunmasına aracılık etmiş ve Asur toplumunda çeşitli kültürel etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kültepe Tabletleri, ticari içeriklerinin yanı sıra farklı konuları da içermelerine rağmen, özellikle ekonomik içerikleriyle dikkat çekmektedirler. Bu tabletler, dönemin ticari ilişkilerini ve ekonomik yapısını anlamamıza önemli bir katkı sağlar. Asur kolonileri döneminde şahıs mülkiyeti anlayışı güçlenmiş, toprak sahipliği artmış ve bu durum sosyal sınıfların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ticaretin artması, toprak sahiplerinin servetlerini artırmasına ve sosyal sınıflar arasındaki farklılıkların derinleşmesine neden olmuştur. Asurlular, kolonilerin yönetimi için gelişmiş bir idari yapı oluşturmuştur. Sömürgelerin yönetimi için yeni yönetim yapıları kurularak imparatorluğun bu genişleme süreci yönetilebilmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Asurluların ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan gelişimini etkileyen karmaşık bir dönemdir. Ticaretin artışı ve bu ticaretin getirdiği değişimler, Asur toplumunda derin

etkiler bırakmış ve imparatorluğun genel evrimine önemli katkılarda bulunmuştur. Asur hükûmetinin ticaret ve sömürgecilik faaliyetlerini yoğunlaştırdığı bu dönemde toplumları etkileyen önemli olaylar meydana gelmiştir. Bunların başında siyasal ve toplumsal olaylar dönem hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir.

3.1.1. Hatti Krallığı

Asur kolonileri, Hatti Krallığı'nın yönetim alanında bulunuyordu ve bu nedenle iki güç arasındaki ilişkiler önemlidir. Hatti Krallığı, MÖ XVIII. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'da varlığını sürdüren önemli bir antik krallıktır. Bu krallık, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi olarak adlandırılan dönemde, özellikle MÖ XX. yüzyılın ortalarından itibaren, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde hüküm sürmüştür. Hatti Krallığı'nın başkenti Hattuşaş, günümüzde Boğazkale olarak bilinen bölgede bulunmaktadır. Asurluların Anadolu'da ticaret kolonileri kurduğu ve yerel krallıklarla ilişki kurduğu bu dönemde Asurlular, Anadolu'dan gümüş, değerli taşlar, madenler ve diğer ticaret ürünleri ithal etmişlerdir. Hatti Krallığı, bu ticaret yolu üzerinde önemli bir rol oynamaktaydı. Hatti Krallığı ile Asur arasındaki ilişkiler, ticari ve politik anlamda önemlidir. Asur ticaret kolonileri, Hatti toprakları üzerinde bulundukları için, iki krallık arasındaki ilişkiler bu dönemde sürekli bir temas içindedir. Asurlular, özellikle gümüş ve diğer değerli madenleri elde etmek için Hatti topraklarına bağımlıydı. Bu nedenle iki krallık arasındaki ticaret ve diplomasi ilişkileri oldukça karmaşıktır. Hatti Krallığı'nın Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde etkili olması, bu krallığın Anadolu'daki ticaret yollarını kontrol etme ve önemli bir güç olarak ortaya çıkma yeteneğini yansıtıyor. Ancak bu dönemdeki yazılı kaynaklar sınırlı olduğu için, bu ilişkiler hakkında kesin bilgilere sahip olmak zordur.

Orta Anadolu'da Kızılırmak çevresinde yaşayan insanlara Hattiler veya Hatti halkı adı verilmektedir. Anadolu'ya sonradan göç ettikleri iddia edilse de bölgenin yerli halkı olarak kabul etmektedir. Hattiler, Hint-Avrupa soyundan gelen Hititler tarafından fethedilip asimile edilene kadar varlıklarını sürdürmüş, ticari anlaşmalarında çivi yazısını kullanarak, Hattice adı verilen bir dil konuşmuşlardır. Akadlı Sargon dönemi (MÖ 2350–2150), Mezopotamya'da kaydedilen tabletlerde Orta Anadolu'yu "Hatti Ülkesi" olarak andığı dönemi temsil eder. MÖ 2500'lerde Hattuşa'da inşa edilen Hatti başkenti Ḫattuša (Ḫattum), Orta Anadolu'da stratejik bir konumda bulunarak güvenliği sağlamıştır. Bu başkent, çevresindeki birçok şehir devletini ve küçük krallığı kontrol etmiş, Hatti

İmparatorluğu'nun gücünü zirveye taşımıştır. Ḫattuša hem ticaret hem de politik etkileşim açısından önemli bir merkez olmuş, Orta Anadolu'nun yönetiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu dönem, Hatti İmparatorluğu'nun zengin kültürü ve etkileyici politikasıyla şekillenmiştir ve Hattuşa, Anadolu'nun antik tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Ancak, MÖ 1500 ile 1200 arasında Hattiler, Hititlerin egemenliği altına girmiş ve dil, kültür ve toplumsal yapı açısından asimile edilmiştir. Arkeolojik kazılar, bu döneme ait önemli bilgilere ışık tutmaktadır. Çorum-Alacahöyük, Amasya-Mahmatlar, Tokat-Horoztepe ve Ankara-Hasanoğlan gibi bölgelerde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda, çağa ait güneş tapınakları, hayvan figürleri, çeşitli kaplar ve diğer arkeolojik kalıntılar, Hatti kültürü konusunda değerli bilgiler sağlamaktadır. Alacahöyük'te MÖ 3. binyıla tarihlenen kraliyet mezarlarının Hattilere ait olduğu düşünülmektedir (Kassian, 2009:311.) Bu veriler, Orta Anadolu'daki bu önemli dönemin anlaşılmasına katkıda bulunur ve tarih öncesi dönemlerin izlerini sürmemize yardımcı olur. Akadlı Sargon (MÖ 2330), Ur şehrini egemenliği altına alarak Mezopotamya'yı işgal etti. Daha sonra istikametini Hattuşa'ya çevirdi. Akad ordusu, güvenliği yüksek seviyede iyi korunmuş şehri ele geçiremedi. Sargon'dan torunu Naram-Sin (MÖ 2261-2224), büyükbabasının başladığı işi sürdürerek Hatti Kralı Pamba'ya karşı savaşa girişti. Pamba, Anadolu'nun 17 yerel kralını bir araya getirerek Asur işgaline karşı başarılı bir direnişi örgütledi (Bittel, 1975:6). Bu direniş, Hatti ülkesinin saldırılara karşı direnç gösterdiği bir dönemi işaret etmektedir. Bu saldırılara rağmen, Hatti ülkesi ayakta kalmayı başarmıştır. Asur'un başlattığı ticari faaliyetler ile birlikte Hattuşa ve Kaniš gibi şehirler giderek büyümüş ve gelişmiştir. Bu dönem, Orta Anadolu'nun tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil eder ve bu antik uygarlıklar arasındaki etkileşimi ve çatışmaları yansıtır.

MÖ 19. yüzyıla ait olan ve Amarna Mektupları olarak bilinen tabletler, yaklaşık 30 yıl süren bir dönemi kapsayan önemli belgelerdir. Bu tabletler, Mısır'ın Akhenaten hükûmeti dönemine ait yazışmaları içerir ve dönemin siyasi, diplomatik ve kültürel atmosferine dair önemli bilgiler sağlar. Mektuplar, çeşitli krallıklar, şehir devletleri ve liderler arasındaki iletişimi yansıtarak antik dönemin karmaşık ilişkilerine ışık tutar. Bu mektuplarda Hatti Ülkesi'nin bu büyük krallıkların önemli ticari işbirlikçisi olduğu açıkça görülmektedir. Anadolu'nun kültürel yapısı net bir biçimde belirlenemese de bölge tarih boyunca Hitit, Luvi, Pala, Hurri ve Hatti gibi çeşitli etnik gruplara ev sahipliği yapmıştır (Bryce, 2002:15). Aralarındaki etkileşim, kültürel çeşitliliği artırmış ve Anadolu'nun

zengin tarihini şekillendirmiştir. Hitit İmparatorluğu'nun yükselişi, Luvi krallıklarının etkisi, Hatti şehir devletlerinin varlığı ve diğer pek çok etnik unsurların bir araya gelmesi, bölgenin karmaşıklığını oluşturmuştur. Arkeolojik ve yazılı kaynaklar, bu etnik grupların birbirleriyle olan etkileşimini ve kendi kültürel özelliklerini koruma çabalarını göstererek Anadolu'nun tarihini renklendirmektedir. Ancak, MÖ 1720'li yıllarda Hatti Krallığı, Hititler tarafından işgal edildi (Bittel, 1975:6). Kuššara Krallığı'na bağlı Kaneš ve Hattuş kentleri, Anitta tarafından yönetilen Hititler tarafından yakıldı ve yok edildi (Bryce, 2002:35). Bu olaylar, Anadolu'nun tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil eder ve Hititlerin bölgedeki güçlenişini işaret eder. Kral Anitta, sadece Hattuş'un yakılmasını engellemekle kalmamış, aynı zamanda şehrin onarılmasını ve yeniden inşa edilmesini de önlemiş ve gelecekte bu tür girişimlerde bulunmayı düşünenleri lanetlemesi, Hatti halkının inatçı bir direniş sergilediği ve Hitit ordusuna büyük kayıplar yaşattığı muhtemel nedenlerden biri olarak düşünülebilir (Akurgal, 1989:44). Bu olaylar, dönemin siyasi ve askerî dinamiklerini yansıtırken, Hititler ve Hattiler arasındaki çekişmeyi vurgular ve bu dönemin Orta Anadolu'daki karmaşık ilişkilerini gösterir.

Kuššara tahtının veliahtlarından biri olan Hattuşili, MÖ XVII. yüzyılın başlarında Orta Anadolu'daki krallıkları mağlup ettikten sonra konumu itibariyle önemli bir konuma sahip olan ve korunaklı bir yapı içerisinde bulunan Hattuşa şehrini başkent olarak seçti. Bu önemli kararla birlikte, Kral Ḫattušili, Ḫattuša'nın başkent olmasından sonra kendisini "Hattuşili" olarak değiştirdi. Bu isim değişikliği, Ḫattušili'nin Hattuşa'ya verdiği büyük önemi ve bu şehrin onun hükûmet merkezi olarak seçilmesinin simgesi olarak görülebilir (Bittel, 1975:8). Bu dönem, Hitit İmparatorluğu'nun kuruluşunu işaret eder ve Orta Anadolu'da güçlü bir imparatorluğun temellerini atmıştır. Hatti topraklarının MÖ 1650'de tamamen Hititler tarafından fethedilmesiyle birlikte, Hatti halkı hızlı bir asimilasyon sürecine girmiş ve fetheden kültürü benimsemek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda, Hatti sanatında Hitit ve Hatti yüz tipleri arasındaki farklılıklar özenle işlenmiş ve iki ayrı soydan gelen halkın varlığını belirginleştirmiştir. Bu nedenle, "Proto-Hitit" teriminin Hattileri ifade etmek için kullanılması doğru bir tercih olmayabilir. Hatti kültürünün tarihten silinmesine rağmen, MÖ 630'lara kadar Orta Anadolu, Mısır ve Asur kaynaklarında "Hatti Ülkesi" olarak anılmış ve hatırlanmıştır. Bu Hattilerin izlerinin tarih boyunca nasıl korunduğunu ve hatırlatıldığını gösterir.

Orta Anadolu'nun ormanlarla kaplı olması, Hattilerin evlerini ahşaptan inşa etmelerine yol açmıştır. Bu nedenle, Hattiler kereste ve diğer orman ürünleri eksikliği yaşamışlardır. İhtiyaçlarını karşılamak için çeşitli ürünlerin ticareti yanında kereste ticareti de yapmışlardır. Avcılık ve toplayıcılık ile geçimini sağlarken tarıma elverişli topraklarında da tarım faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ayrıca, hayvancılık da hayati bir rol oynamış ve Hattiler, özellikle koyun yününden yapılan giysiler ve battaniyeler konusunda önemli bir üretim gerçekleştirmişlerdir. Hatti ülkesinin stratejik konumundan kaynaklı zengin doğal kaynaklarına ve madenlere sahip olması, Hatti uygarlığının gelişmesine ve büyümesine büyük katkı sağlamıştır. Bu madenler hem yerel tüketim hem de dış ticaret için önemli kaynaklar olmuştur.

Hattilerin inançlarına göre, doğadaki her şey kutsal bir ruha sahipti ve bu nedenle avcılık, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak değil, daha çok dinî festivallerde özellikle et tüketimi ile bağlantılı olarak uygulanırdı. Hititler, Hatti kentlerini egemenliği altına alarak Hatti halkını asimile etmiş ve tüm Hatti tanrılarını da benimsemişlerdir. Hititlerin Hatti kültürü ve inançlarına saygı gösterdiklerini ve bu iki medeniyetin etkileşim içinde olduğunu gösterir (Taracha, 2009:27; Gurney, 1977:12).

Anadolu'nun bilinen ilk yerli halklarından olan Hattiler, Hint-Avrupa dili konuşan Hititlerden farklı bir dil kullanıyorlardı. Hattilerin dili, ön eklerle türeyen kendilerine özgü bir yapıya sahipti ve Hint-Avrupa dillerinden farklıydı. Anadolu'nun kültürel zenginlikleri arasında Pala ve Luvi dilleri de bulunmaktadır ve bu diller, Hint-Avrupa Dil Ailesi'nin Anadolu dalına aittir. Bununla birlikte, Hint-Avrupa ve Semitik dilleri ile ilişkilendirilemeyen Hatti dili ile ilgili olarak, bu dilin Kuzeybatı Kafkas dilleri ile ilişkili olabileceği iddiaları da bulunmuştur (Bryce, 2005:12; Kassian, 2009:403). Hattiler, kendilerine özgü bir yazı sistemine sahip olup olmadıkları konusunda hala tartışmalar devam etmektedir. Bazı araştırmacılar, Hattilerin okuma yazma becerisine sahip olmadıklarını, idari ve ticaret gibi önemli yazışmalarını, Asurca bilen kişilere yazdırdıklarını öne sürmüşlerdir (Akurgal, 1989:31). Bu, Hattilerin yazılı kültürlerini başka dillerde ifade ettiklerine işaret eder ve Hattilerin yazılı belgeler üretme yeteneklerinin sınırlı olabileceğini gösterir.

3.1.2. İsyan ve Ayaklanmalar

Arkeolojik kazılar sonucunda ele geçirilen Kültepe metinlerinde isyan veya iç karışıklıklarla ilgili konulara rastlanılmıştır. Belgelerin birçoğu, söz konusu isyanın hangi şehir veya ülkede meydana geldiği konusunda bilgiler sunmaktadır. Belgelenmiş isyanların genellikle Anadolu şehirlerinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Asurlu tüccarların ticaret yollarındaki hareketlilik açısından, Kt 92/k 349 numaralı belgede ele alınan, Asur yakınlarında meydana gelen bir isyan olayı anlatılmıştır (Erol, 2017:26-27). Bu belgede ve diğer yayımlanmış bazı belgelerde bahsedilen "isyan" olaylarının, bağımsız devletlerin aralarındaki mücadelelere veya savaşlara işaret etmediği açıktır. Bu durum, büyük devletlerin egemenliğinde yaşayan farklı etnik grupların başkaldırılarını göstermektedir. Ancak, isyanların savaşları etkileyen olaylar olduğu da unutulmamalıdır. İsyanın, bağımsız bir devlet içindeki farklı gruplar veya onun egemenliği altında olan bir devlet tarafından başlatılmış olabileceği düşünülebilir. Belgede, isyanın meydana geldiği yer için bābat ālim "şehrin çevresi" teriminin geçmesi, isyanın şehir sınırlarında değil, Asur ile Qaṭṭara arasında, yakın bir bölgede gerçekleştiğini göstermektedir. Asurlu tüccarlar, siyasi olaylara dair yazılı belgelerinde yer vermeyi tercih etmelerinin temel nedeni, ticaretlerinin bu tür olaylardan olumsuz etkilenme riskini en aza indirmek ve iş ortaklarını, muhataplarını bilgilendirip uyarmaktır. Bu belgelerde, siyasi olayların meydana gelme nedenleri ve sonuçları genellikle açık bir şekilde ifade edilmemiştir.

Koloni dönemine ait Anadolu'daki siyasi olaylarla ilgili tabletlerden elde edilen bilgiler, Orta Anadolu'nun batısında ve Hattum bölgesinde yaşanan çatışma ve savaşları tüm detayları ile vermiştir (Çeçen, 1995:45; Barjamovic vd, 2012:44-48). Kültepe tabletlerinde, "isyan, ayaklanma, iç karışıklık, kargaşa vb." anlamlarında en çok kullanılan kelime "sihītum"dur. Bazı belgelerde, "sehûm" fiilinden türetilen "isyan etmek, ayaklanmak" anlamları da kullanılmıştır. Ayrıca, "dalāhum" yani "rahatsız etmek; kışkırtmak" ve "tebû" yani "kalkmak, ayağa kalkmak" isyan ve kargaşa durumlarını belirten fiiller için kullanıldığı anlaşılmaktadır (Erol, 2017:28).

Bazı belgelerde ülkelerin veya şehirlerin huzur içinde olduğu ve sakin olduğu nuāhum "dingin olmak, sakin olmak" vurgusu yapılmaktadır. Akad'da yaşanan bir isyandan etkilenen bir Asur tüccarı, Kaniš'te ki iş ortağına yazdığı mektupta, Akad ülkesindeki iç çatışmalar sebebiyle Asur'a gelemeyen Akadlı meslektaşlarından dolayı,

istediği kumaşları temin edemediğini belirtiyor (Larsen, 1976:88). Asur tüccarı, Akad kumaşı almak için yazdığı mektupta, Akad'da meydana gelen bir isyanın etkilerini dile getiriyor. Kaniš'teki iş ortağına hitaben yazılan mektupta, isyanın Akadlı tüccarları Asur'a gelmeye sevk ettiği ve bu nedenle tüccarın istediği Akad kumaşlarına ulaşamadığı ifade ediliyor (Larsen, 1976:88). Takmurlu tüccarlar tarafından yazılan Kt 98/k 118 numaralı mektupta, belirli bir bölgede patlak veren isyandan bahsedilir, isyanın etkisiyle habbātū adı verilen eşkıyaların dağları kontrol altına aldığını, belirli bir bölgedeki isyandan söz edilerek habbātūların, yani eşkıyaların dağları ele geçirdiği vurgulanmaktadır (Dercksen & Donbaz, 2000:103).

Ele geçirilen tablet oldukça kırık olduğu için tablette geçen yer isimlerinin ilk defa görülmesi sebebiyle isyanın nerede başladığı ve hangi bölgeleri kapsadığını belirtmek zordur. Yukarı Mezopotamya kaynaklarındaki belgelerde "habbātu" teriminin "paralı askerler" anlamında kullanılması, bu bölgedeki askerî organizasyon ve yapılanma hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır (Dercksen & Donbaz, 2000:107-108).

Anadolu'da ticari faaliyetlerini sürdüren tüccarların arşivlerinden çıkan Kültepe tabletleri, diğer bölgelerdeki olaylara kıyasla Anadolu'da gerçekleşen isyan olayları daha çok mevzu bahis olmuştur. Politik olayların cereyan ettiği bölge hakkında bazı belgelerde sadece "ülke" veya "şehir" ifadeleri kullanılırken, bazı yazılarda ise olayın gerçekleştiği şehir ya da ülkenin ismi belirtilmektedir. Bu belgeler arasında genellikle Kaniš'in batısındaki merkezler öne çıkmaktadır. Konumu tartışmalı olan Purušhattum'da meydana gelen bir isyandan bahsedilmektedir (Forlanini, 2008:65-66). Nakliyeci Aluwa'nın, Purušhattum'da yaşanan isyan nedeniyle kervan yollarının kapanması sebebiyle Purušhattum'a gönderilemediği vurgulanmaktadır (Barjamovic, 2011:359). İddin-İštar babası Aššur-nādā'ya yazarak, isyan sebebiyle Wahšušana'ya gidemediğini ve buradaki bakırı ne yapacağını bilmediği ve beş gün içinde alınacak haber sonucunda Wahšušana'ya seyahat edeceğini belirtmiştir (Larsen 2002:160-161). Mektupta her iki ülkede aynı anda isyanın patlak verdiğinin ifade edilmesi, bölgede büyük çaplı bir ayaklanmanın ortaya çıktığına veya bu iki ülke arasındaki siyasi mücadele sonucu olarak her iki ülkeyi etkilediğine işaret etmektedir. Uṣur-ša-İštar isimli tüccarın arşivinden çıkan Kt n/k 218 numaralı tablette Wahšušana'da çıkan bir isyandan bahsedilmektedir. Mektubu yazan kişi, Kuburnat'a yönlendirdiği İkūn-pīya'nın, Wahšušana ülkesinde çıkan isyanın gölgesinde kalan bakırı kurtarmak amacıyla Wahšušana'ya gitmeye hazırlandığını ve bu

bakırı İkūn-pīya'nın çalışanlarına teslim etmeyi düşündüğünü ifade etmektedir (Kuzuoğlu, 2011:30). Alpilī ve Aššur-lamassī'nin Kuliya'ya yazdıkları mektuplarda durumlarının iyi olduğunu ve bulundukları Tawiniya'yı belirterek, Wahšušana sakinlerinin şehri terk ettikleri bilgisini aktarmışlardır. Wahšušana'daki normal olmayan durum, bahsedilen isyanla doğru orantılı olduğu düşünülebilir (Kuzuoğlu, 2011:29).

1993 yılında Kültepe kazılarında bulunan bir tablette, Ulama şehrinde gerçekleşen isyanla ilgili bilgiler yer almaktadır. Belgeye göre, ülkede bir kralın olmaması nedeniyle isyan durumunda olduğu ve bölgeden giriş-çıkışın mümkün olmadığı, yol durumunun açılıp açılmayacağına ve bölgeye girişin muhatabın talimatlarına bağlı olarak gerçekleşeceği ifade edilmiştir (Michel, 2008:243; Barjamovic, 2011:337). Kralın neden Ulama'da olmadığı belirsiz olsa da kuvvetli ihtimal olarak kralın öldüğü ve otorite boşluğunun tahmin edilmektedir.

Kültepe belgelerinde önemli bakır merkezi olan Kunanamit ülkesinde de bazı ayaklanmalardan bahsedilmektedir. Bölgedeki bu isyanın etkisiyle oluşan olumsuz şartlardan dolayı, borçlulardan bakır tahsilatının yapılamadığı ifade edilmektedir (Erol, 2017:32). Ayrıca, Kültepe'den bulunan iki tablette Güney Anadolu sınırları içinde olan Hahhum ve Zalpa'da yaşanan karışıklıklardan söz edilmiştir (Barjamovic, 2011:120). Zalpa ülkesinde devam eden isyan sebebiyle şartların elverişli olmadığı ve bu bölgede oturan hiç kimseye güvenilmediği ticaretin yapılamayacağı belirtilmiştir (Barjamovic, 2011:30). Yukarıda bahsedilen örneklerin tamamında, meydana gelen isyanların gerçekleştiği ülke veya şehirlerin isimleri belirtilmiştir. Ancak bazı belgelerde, isyan hâlindeki ülke veya şehirlerin isimleri kayıtlı değildir. Ancak isyan olaylarına dair çok sayıda belge, Kaniš'in II. tabakasına aittir ve birbirleriyle bağlantılı arşivlere dahildir. Bu belgeler, belirli bir bölgede meydana gelen olayları farklı metinlerde detaylı bir şekilde ele almış olup, birbirine referans vererek olayları çeşitli açılardan anlatmaktadır (Barjamovic vd. 2012:56-65). Birçok belgede, çoğunluğu Orta Anadolu'ya ait olan Asurlu tüccarların faaliyet gösterdiği merkezlerdeki isyanlar, iç karışıklıklar, savaşlar gibi siyasi olayların detaylarına rastlanmaktadır. Bazı metinlerde sadece siyasi olayın gerçekleştiği yerin adı verilmekle birlikte, belgelerin çoğunda, yaşanan olayların ticaretin akışını olumsuz etkilemesiyle birlikte; olayların süreçlerine dair bilgiler eksik olduğundan, bu belgelerden belli tarihi sonuçlar çıkarmak oldukça güçtür (Veenhof, 2008:100).

Kültepe tabletleri, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Asur şehri ve çevre bölgelerinde meydana gelen siyasi olaylar hakkında neredeyse hiç bilgi sunmamaktadır. Ancak, MÖ 1775 yılına ait olan Asur meclisinin elçilerince Harsamna kralı Hurmeli'ye gönderilen mektup, Asur ve Anadolu şehir devletlerinin arasındaki ticari ve siyasi ilişkilerin arasındaki bağlantıyı ne kadar etkilediğini anlamak önemlidir (Günbattı, 2014:15-28). Bu nedenle, Asur civarında gerçekleşen bir isyandan bahsetmesi açısından bu belge önemlidir.

3.1.3. Koloniler Dönemi Yazışmaları (Mektuplar)

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi hakkında önemli bilgileri, Anadolulu kralların kendi aralarındaki ve Asur Devleti ile yazıştıkları mektuplardan öğrenmekteyiz. Bu mektuplar dönemin hem siyasi hem toplumsal yapıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Genellikle ticari amaçlı olan bu mektuplar yerel beylerin çatışmalarını ve Asur ile olan ilişkilerine ışık tutmaktadır.

3.1.3.1. Kültepe'de Akadlı Sargon'a Ait Bir Mektup

Kültepe arkeolojik kazılarında ortaya çıkan bir tablet, Sargon'a (MÖ 2334-2279) ait olabilecek bir belge olarak dikkat çekiyor. Bu tablet, eski Asur lehçesi ve o döneme ait çivi yazısıyla yazılmıştır. Sargon ve Akad hanedanına ait metinler genellikle daha sonraki dönemlere aittir, ancak söz konusu tabletin Anadolu'da bir Asurlu tüccarın arşivinde bulunması oldukça ilginç bir durumu işaret ediyor. Kültepe arşivlerinde keşfedilen bu belge, Asur ticaret ağının Anadolu'daki varlığına dair önemli bir bakış açısı sunmaktadır. MÖ 2254-2218 yıllarına tarihlenen Akadlı kralların Anadolu'daki askerî faaliyetlerini konu alan, "Šar Tamhari" yani "savaşın kralı" olarak adlandırılan ünlü metinler, Anadolu'nun tarih öncesi dönemi hakkında bilgi sağlayan en eski kaynaklardan bazılarıdır. Bu belgeler arasında öne çıkanlar arasında, Sargon'un Asur Ticaret Kolonileri çağında (MÖ ±1950-1700), Acemhöyük olarak da bilinen Purušhanda, o dönemde önemli bir krallık merkezi olarak öne çıkmış ve bu süre zarfında gerçekleşen başarılı seferler, tabletlerde detaylı bir biçimde anlatılmaktadır. Özellikle, Hititçe yazılmış Tel el-Amarna'da bulunan Boğazköy kopyası dönemin izlerini yansıtmaktadır.

Kt. j/k 97 (Resim 5), Sargon'dan yaklaşık 400 yıl sonrasına ait olup, elimizde tek bir nüshası bulunan bir belgedir. Bu metin, önceki bilgileri muhafaza ederek, Anadolu'nun erken dönemine dair önemli bir bilgiler vermektedir (Günbattı, 1997:133-142).

Kt. j/k 97 (1-66)
LUGAL / LUGAL-ki-in / LUGAL
A-ki-dí-e / re-be-tim / LUGAL
da-num / ša iš-tí / i-li-e
e-ta-wu-ni / ^{d}İM / da-nu-tâm
i-di-šu-ma / iš-tứ / şí-it
ša-am-ší-im / a-di e-ra-âb
ša-am-ší-im / ma-tám / aṣ-ba-at-ma
i-na u_4 -mì-im / iš-té-en_6
a-na 70 a-lá-ni / kà-kà-am / a-dí-in
ru-ba-e-šu-nu / ú-ṣa-bi_4 -it/ ù a-li-šu-nu
ú-ha-li-iq / ^{d}İM / be-el / e-mu-qí-im
ù İštar / be-lá-at / ta-ha-zi-im
la-ma / ṣa-bi_4 -tám / a-mu-ur-ma / li-bi_4 -tám
a-na na-ri-im / a-dí-ma / i-na
lá-sà-mì-a / mu-sà-ri / i-bi_4-tí-iq-ma
ZA-ar-a-am/ áš-ta-kà-an-ma / al-sú-ma
ṣa-bi_4-tám / aṣ-ba-at / li-bi_4 -tám
i-ma-e / ù-šé-li / ^{d}İM ù İštar
l [a-ma] / 1 [l]i-ira GUD.Hİ.A / 6 li-me
UDU.Hİ.A / ú-mì-ša-ma / lu ú-ṭa-ba-ah
7 li-me-e / qá-[r]a-du-a / ša i-ra-tim
ú-mì-ša-ma / ma-ah-ri-a / e-ku-lu-ni
3 li-me-e / lá-sí-mu-ú-a
ša / ar-kà-tim / e-ku-lu-ni
1 li-im / ša-qé-ú-a
u_4-mì-ša-ma / mu-ha-am
ša kur (ur) sí-na-tim / a-dí-i
ša-ba-im / e-ku-lu-ni
x.DU! i-ig-re-e-ma
7 li-me-e / qá-ra-du-a
i-ra-tim / e-ku-lu / a-na
wa-ar-ki-im / i-ir-tum /
lá ik-šu-ud-ma / a-lá-áp-šu
ku-ša-ma-ni-a-am / ša ku-si-i-šu
it-bu-ùh-ma / a-na wa-ar-ki-im
i-ir-tám / i-dí-in / nu-hi-tí-mì
ku-ur-<sí>-na-am / ú-ri-ir-ma
a-na ar-ni-šu / 1 me-et GUD.Hİ.A
2 me-et UDU.Hİ.A / iṭ-bu-ùh-ma
ur-dí-a / ú-ša-ki-il_5 / ^{d}İM
ù İštar / la-ma / MU.7. ŠÈ. İTÎ.KAM
ù ša-pá-tám / i-na i-ki-il_5-tim
qá-du / um-me-ni-a / lu ú-ší-ib
i-na wa-ṣa-i-a / ša NA_4.GUG
ù NA_4.ZA.GÌN / qá-nu-a-am
lu ar-ku-ús-ma / a-na ma-tim
lu ú-za-iz / ša-du-a-am / Hu-ma-nam
a-ši-ni-šu / am-ha-ṣú-ma / ki-ma
sí-ki-tim / i-ba-ri-šu-nu / ṣa-al-mì
ú-ša-zi-iz / ru-ba-am
ša Tù-uk-ri-iš / maš-kam / ú-lá-bi_4 -iš
Hu-tù-ra / bi_4-bi_4-na-tim qá-qá-da-tí-šu-nu
áš-ku-un / a-lá-ší-am / ki-ma
sí-ni-iš-tim / qá-qá-da-tí-šu-nu
ak-tù-um / ša A-mu-ri-e
ki-ma / a-bi_4 -šu-nu / ša ma-tim
i-ša-ar-šu-nu / aq-tí-i / ša Ki-lá-ri-e
i-mar-ší-im / qá-qá-da-tí-šu-nu
ar-ku-ús ša-ni-um Kà-ni-ší-<e>
sú-tù-hi-šu-nu ú-šé-er
ša Ha-tim / qá-ba-al-tí / qá-qá-da-tí-šu-nu / ú-ša-aq-li-ip / Lu-ùh!-mì-e
tù-dí-tám / ú-dí-id / ku-dí-tám / lu-lu-am / ù ha-ha-am sú hi!- šu-nu ú-ša-ri
13! zi-qí ša-ma-e / i-qá-tí-a / al-pu-ut / mì-na-am i-ṭup-pì-im
lu-ša-am-i-id / A-nu-um / lá i-dí-a-ni / ki-ma LUGAL a-na-ku-ni
ma-tám e-li-tám ù ša-áp-li-tám aṣ-bu-tù-ni-i / ^{d}İM / LUGAL
ša-tù-uk-ki li-ša-ar-bi_4 - ú

"Kral Šarru-Kîn, Akad kralı, dört (cihanın kralı), kuvvetli kral. Tanrıların görüşmeleri üzerine, tanrı Adad ona güç verdi. Doğudan batıya (güneşin doğuşundan batışına) kadar (bütün) ülkeleri zapt ettim ve bir günde 70 şehri yendim. Onların krallarını yakaladım ve şehirlerini mahvettim. Gücün beyi Adad ve mücadelenin sahibesi İštar'a yemin edeyim! Ceylan gördüm ve tuğlayı nehre attım ve süratle hareket ettiğim sırada kemerim kırıldı ve sarûm'u[2] koydum ve süratle hareket edip

[2] Z/Sarru, CAD Z ve S ciltlerinde kaydedilmiş olan anlamlar, burada kullanılan kelimelerle tam olarak uyumlu olmayabilir. Metinde, avlanmak için kullanılan bir yiyecek ya da tuzak olarak düşünülmektedir. (Günbattı, 1997:138).

ceylanı yakaladım. Tuğlayı sudan çıkardım. Adad ve İštar'a yemin edeyim. Her gün bin sığır (ve) 6.000 koyun kestim. 7.000 muharibim, her gün önümde yiyecekleri göğüs eti; 3 bin habercim, yiyecekleri sağrı (arka) but eti, bin seçkin adamım her gün doyuncaya kadar yiyecekleri butlar (yüzünden)... İtiraz ettiler ve 7.000 muharibim göğüs eti yedi. Geri kalana göğüs eti yetişmedi ve (bu yüzden) onun k.'su olan kuşamanum[3] sığırını kesti ve sonrakine göğüs etini verdi. Aşçım (sığırın) bacağını ayırdı ve (bu sebepten) onun kusuru olarak 100 sığır (ve) 200 koyun kesti ve kölelerimi doyurdum. Adad ve İštar'a yemin edeyim! 7 yıl bir buçuk ay karanlıkta askerlerimle birlikte oturdum. Ayrılışımda, akik ve lapis-lazuliyi kamış1a bağladım ve ülkeye (halka) paylaştırdım. Amanos dağlarını ikiye ayırdım ve onların arasına bir kazık gibi heykelimi diktim. Tükriş Kralını (bir) posta sardım. Hutura (lılar)'ın bibi (n)uları başlarına koydum. Alasia'yı[4] bir kadın gibi başlarına örttüm. Amurruların (sanki) onların babası gibi... Kilarlılar' ın başlarım bir sırımla bağladım. Diğer taraftan, Kanisliler' (in) sutuhhum'unu[5] serbest bıraktım. Hattum[6] (lular)'ın kafalarının ortasının derisini yüzdürdüm. Luhmululer (ın)! ...onların sutuhhum' unu gönderdim. Göklerin 13' zirvesine elimle dokundum. Niçin tablette artırayım? Anum beni reddetmedi. Ben kral olarak, Yukarı ve Aşağı Ülkeyi ele geçirdiğim için, kral Adad adaklarımı artırsın." (Günbattı, 1997:133-137).

Metindeki coğrafi isimler, geniş bir alanı kapsayarak Batı İran'dan Akdeniz'e ve Anadolu'nun iç kısımlarına kadar uzanmaktadır. Bu durum, olayların kronolojik bir sırayla değil, farklı coğrafi bölgelerde meydana gelen olayları içeren bir yazı olduğunu göstermektedir. Sargon'un 56 yıl süren hükümdarlığı boyunca gerçekleştirdiği faaliyetler metinlerde defalarca vurgulanmasına rağmen, bu faaliyetlerin sıralaması belirsizdir. Ancak, tablette yer alan birçok deyim, Sargon'un bilinen eylemleriyle ilişkilendirilmiş olsa da bu deyimlerin hangi olaylarla örtüştüğünü belirlemek zordur. Metinlerin çoğunda, olaylar genellikle detaylara inilmeden özlü bir şekilde sunulduğu için, Sargon'un belgeleri bir dizi muammayı içermektedir. Bu metinlerde olaylar genellikle detaylı bir biçimde açıklanmamış, Sargon'un eylemleriyle ilgili birçok konu yüzeysel bir şekilde dile getirilmiştir. Bu durum, Sargon'un hikâyelerinin içindeki gizemleri ve aydınlatılmamış detayları vurgular, bu da Sargon'a dair metinlerin anlamının çözülmesini zorlaştırır.

---

[3] ku-ša-ma-ni-am ša ku-si-i-šu: alpam tabâhum "sığır kesmek" anlamları ile yazılmış fakat kelimelerin tam anlamı bilinmektedir. ''Kuşamanum'' kelimesi sığırın cinsi veya özelliğini belirttiği düşünülmektedir. Kussium ise "taht, kürsü; semer" ile ilgili olduğunu söylemekte doğru değildir. Kuşamanum ve K'su kelimeleri sığırın farklı özelliklerini belirtmek için yazılmıştır (Günbattı,1997:139).

[4] Alašia, eski bir ad olup "Kıbrıs" ülkesini temsil etmektedir (RGTC VI.s.6). Bu kelime, CAD'de geçen alašû yani "Kıbrıs'tan gelen (Alašia)" Kıbrıs'tan ithal edilmiş bir tür başörtüsü için kullanılmıştır (Günbattı, 1997:140).

[5] CAD'de (S3, s. 411'a) anlamı net olmayan sutuhhum kelimesi, sadece bir Eski Akadça metinde sutuhhatum (su-tu-uh-ha-tim) şeklinde çoğul formunda görülmüştür. (Günbattı, 1997: 141).

[6] Hattum-Kaniş-Luhmululer-Hutura ve Turkiş yer adları olarak geçmektedir (Günbattı,1997:143-146)

Metnin başlangıcında, Sargon askerî başarılarının bir özetini sunmaktadır. Bu kısımda, doğudan batıya kadar geniş bir coğrafyada bütün ülkeleri fethettiğini, bir günde 70 şehri ele geçirdiğini, bu şehirlerin krallarını esir aldığını ve şehirlerini harap ettiğini anlatmaktadır. Ancak, metinde herhangi bir yer veya kral adı belirtilmemiştir, bu nedenle bu zaferlerin hangi bölgelerde ve hangi krallıklara karşı kazanıldığını kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Metnin sonunda, Sargon'un "Yukarı ve Aşağı Ülke"yi fethettiğini belirtmekle yetinilmektedir. Ancak, bu ifade hangi bölgelere atıfta bulunduğunu ve bu bölgelerin tam olarak neresi olduğunu açıklamamıştır. Dolayısıyla, Sargon'un zaferlerinin detayları, metinde yer almayan yer ve kral isimlerinden dolayı belirsizliğini sürdürmektedir. Metinde, binlerce memurun unvanlarına özel vurgu yaparak, kesilen sığır ve koyunların çeşitli bölümlerini tüketmeleriyle ilgili Sargon'un anlatıları metnin geniş bir bölümünü kaplamaktadır. Bu açıklamalara ek olarak, *"5400 GURUŠ um-šum maharšu NİNDA KÛ" (5400 erkek her gün onun önünde ekmek yedi)* ifadesi dışında, Sargon'un diğer metinlerinde benzer ifadelere rastlanmamıştır (Günbattı, 1997:146). Bu özel kayıt, Sargon'un yönetimi altındaki binlerce erkeğin her gün ekmeklerini paylaştığını belirterek beslenme düzeni ve görevlilerinin yemek alışkanlıkları hakkında özel bir bilgi sunmuştur. Bu da Sargon'un yönetimi altındaki bürokrasi ve günlük yaşamın detaylarına dair bu belirli metnin özgünlüğünü vurgular.

Tablette dikkat çeken başka bir önemli konu, Sargon'un egemenliği altına aldığı ülkelerin krallarını ve halklarını, farklı yöntemlerle cezalandırmıştır. Daha önce karşılaşmadığımız bu cezalandırma yöntemleri arasında, bir posta sarmak, kadın gibi başlarını örtmek işkence veya aşağılama hareketleri bulunmaktadır. Ayrıca, kafalarının derisini yüzdürmek gibi dehşet verici uygulamalar da yer almaktadır. Bu metinde anlatılan cezalandırma yöntemleri, Sargon'un hükûmetinde uygulanan sert politikalar ve ele geçirdiği topraklardaki yönetim tarzı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Sargon'un idaresi altındaki ülkelerin krallarına ve halklarına yönelik bu tür cezalandırma pratiğinin, o döneme ait siyasi ve sosyal dinamikleri anlamamıza katkı sağlayabilecek önemli bir araştırma konusu olduğu söylenebilir.

Bu önemli Kültepe tabletinde Sargon'un Amanos Dağları'na bir anıt diktiği bilgisini öğreniyoruz. Bu detay, Sargon'un sadece askerî zaferleriyle değil, aynı zamanda sanatsal ve kültürel etkinlikleriyle de ilgili olduğunu göstermektedir. Anıt dikme eylemi, Sargon'un Batı seferi sırasında gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetler arasında yer almaktadır

ve onun hükûmetinin çok yönlü karakterini vurgulamaktadır. Šar Tamhari metinleri ışığında, Asurluların Anadolu'da oluşturdukları geniş ticaret ağının zaman içinde geliştiği anlaşılmaktadır. Kārum ve Wabartumların Sargon döneminden itibaren oluşturulmaya başlandığı ve bu sürecin test edilerek yeni bir modelin temelleri atılmıştır. Bu tablet, Akad krallarının faaliyetlerine dair bilgiler içerdiği için, Asur Ticaret Kolonileri Devri kaynaklarından elde edilen verilerle uyumlu bir şekilde Sargon'un Anadolu'daki etkileşimlerini daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır. Sargon dönemi, ticaret ve ekonomik ilişkilerin başladığı ve Anadolu'daki ticaret ağlarının temelleri atılmıştır.

İqqāti belgeleri[7] olarak adlandırılan metinler, Asur Ticaret Kolonileri dönemine ait önemli yazılı belgelerden biridir. Bu belgeler, ticaretin düzenlenmesi, mal alışverişi, vergiler, borçlar ve benzeri konuları içerir. İqqāti belgeleri genellikle Asur Ticaret Kolonileri'nin ekonomik yapısı ve ticaret ilişkileri hakkında bilgi sağlar. Bu belgeleri kral ve kraldan sonraki en yetkili olan "merdiven büyüğü anlamına gelen "rabi simmiltim" tarafından onaylandığını anlaşmalarda sıklıkla görmekteyiz. Yönetimdeki önemli bir yetkilinin onayını taşıdığından, politik ve ticaret anlaşmalarının geçerliliği ve resmiyeti açısından büyük önem taşır. Rabi simmiltim'in onayı, Asurluların diplomasisinde ve ticaret ilişkilerinde etkili bir aracı olarak görev yapmıştır. Bu belgelerin incelenmesi, dönemin politik ve ekonomik dinamiklerini daha iyi anlamamıza olanak tanır ve Asurluların dış ilişkilerindeki karmaşıklığı aydınlatır. Bu belgelerin tamamı, Koloni Devri'nin geç dönemine aittir. (Donbaz, 2004:271) Bu belgeler de Kaniš'te hüküm sürmüş krallar hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Krallar, rubā'um rabi'um unvanları ile anılmaktadır. Kral ve kraliçelerden sonra da en yetkili kişiler rabi simmiltimlerdir.

Hititçe olarak yazılmış ve Boğazköy'de bulunan "Anitta tableti Kültepe'nin siyasi tarihini aydınlatan önemli bir belgedir. Kaniš Kārumu'nun II. Tabakasına tarihlenen, Kaniš'e zarar veren ülkenin Zalpuwa olduğu ve bu bölgenin Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü yerler arasında arandığına dair önemli bilgiler vermektedir. Anitta'nın babası Pithana'nın, Kuššara'dan ayrılarak, Kaniš/Neşa kentin bir baskınla egemenliği altına aldığı bilgisini öğrenmekteyiz. Neşa'nın kralı Kuššara'ya karşı savaş ilan etti. Kuššara

[7] Bir çeşit noterlik belgesi olan iqqāti metinleri dış ilişkileri, ticaret faaliyetleri ve vergi tahsilatı gibi çeşitli konularda Asur Ticaret Kolonileri dönemindeki siyasi ve ekonomik yapıyı anlamak için önemli bir kaynak olarak kabul edilir (Günbattı, 2017:114).

kralı büyük bir askerî güçle geldi. Neşa'yı geceleyin şiddetli bir saldırıyla ele geçirdi. Neşa kralını esir aldı ve Neşalılara hiçbir kötülük yapmadı. Onları kendi halkının bir parçası hâline getirdi. Kazandığı zaferleri övünerek anlatan Anitta, Zalpuwa ülkesi ile yaptığı mücadeleden şu şekilde bahsetmiştir: "Babam Pithana'nın ardından Zalpuwa adlı deniz kenarındaki şehre bir sefer düzenledim ve Zalpuwa'yı mağlup ettim... Zalpuwa'daki sahil bölgelerini ele geçirdim. Daha önce Zalpuwa kralı Uhna, tanrı Şiu'nun heykelini Neşa'dan Zalpuwa'ya getirmişti. Ben, büyük kral Anitta olarak, tanrı Şiu'nun heykelini Zalpuwa'dan tekrar Neşa'ya götürdüm. Ayrıca, Zalpuwa kralı Huzziya'yı da sağ olarak Neşa'ya getirdim." Verilen bilgilerden, Anitta'nın hükümdarlık dönemi öncesinde Zalpuwa'nın Neşa'yı ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Anitta, Hattuşa'yı fethedip harap ettiğini şöyle aktarmaktadır: "Hattuşa açlıktan bitap düşünce, tanrım Şiu onu tanrı Halmaşuit'e teslim etti. Geceleyin şiddetli bir saldırıyla onu ele geçirdim ve şehre yabani otların boy vermesine izin verdim. Benden sonra tahta geçen her kim Hattuşa'yı yeniden yurt edinirse, Fırtına Tanrısının lanetine uğrasın." Anitta, Kaniš'te her tanrı için farklı tapınaklar inşa ettirerek kenti surlarla çevrelemiştir. Anitta'nın önemli bir başka icraatı ise tarih boyunca bilinen en eski hayvanat bahçelerinden biri olan, içerisinde 120 yaban hayvanının bulunduğu bir hayvanat bahçesi inşa etmesidir. Höyük'te keşfedilen bronzdan yapılmış mızrak ucunda (Resim 6), "Kral Anitta'nın Sarayı" anlamına gelen "É.GAL Anitta rubā'im" yazılı önemli eser olmuştur.

Hititler, kullandıkları dili Neşumnili (Neşaca) olarak adlandırmış, bu da Hititler'in ilk yerleşim yerlerinin Kültepe olduğunu göstermektedir. "Hitit" kelimesinin kökeni hakkında yapılan bazı araştırmalar, bu terimin Tevrat'taki "Hitti" kelimesinden türediğini öne sürse de Tevrat'ta geçen "Hitti" ve "Het oğulları" ifadelerinin Anadolu Hititleri ile doğrudan bir ilişkisi olmadığını savunanlar da olmuştur (Ünal, 2002:39-40).

3.1.3.2. Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniš Kralı Waršama'ya Mektubu

1955 yılında Höyükteki kazılarda büyük olasılıkla saray arşivine ait önemli bir belge keşfedilmiştir. Mama kralı Anum-Hirbi'nin Anadolu'daki diğer önemli hükümdar olan Kaniš kralı Waršama'ya yazdığı bir mektuptur (Resim 7). Keşfedilen mektup, Anadolu'nun bu dönemdeki diplomatik ilişkilerine ışık tutan tek örnek olma niteliğini taşımaktadır. Anadolu'nun iki önemli krallığı arasındaki bu belge, bölgedeki siyasi ilişkilerin ve krallıklar arası iletişimin önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu

önemli belge, K. Balkan tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve aşağıda transkripsiyonu ile tercümesi sunulmuştur (Balkan, 1957:6-10).

Kt. g/t 35 (1-57)

um-ma A-nu-um-hi-ir-bi / ru-ba-um
Ma-ma-i-ú-um-ma / a-na Wa-ar-ša-ma
ru-ba-im / Kà-ni-ší-im / qí-bi-ma /
ta-áš-pu-ra-am / um-ma a-ta-ma
Ta-i-ša-ma-<i>-ú-um / ur-dí-i
a-na-ku / ú-ša-pá-šu / ú a-ta
Sí-bu-ha-i-a-am / İR-{ra-ad}-kà
a-ta / ša-pí-šu // iš-tù-ma
Ta-i-ša-ma-i-ú-um / kà-lá-áb-kà-ni
a-mì-nim / iš-tí ša-ra-ni-e ša-ni-ú-tim
i-dá-ba-áb
<<ša-ni-ú-tim i-da-ba-áb>>
Sí-bu-ha-i-ú-um / kà-al-bi
iš-tí / ša-ra-ni-e / ša-ni-ú-tim
i-da-bu-ub / ru-ba-um / Ta-i-š[a-ma-i-ú-um]
a-na ša-al-ší-ni / ru-ba-im
i-tù-wa-ar / ki-ma! / be-el
nu-ku-ur-tí-a / i-du-kà-ni
ù Ta-i-ša-ma-i-ú-um
a-na ma-tí-i-a / im-qú-ta-ma
12 a-lá-ni-e-a / ùh-ta-li-iq
al-pí-šu-nu / ú ṣé-ni-šu-nu
il₅-té-qé / um-ma šu-ut-ma ru-ba-um
me-et-ma / hu-ha-ra-am
al-té-qé / ki-ma / ma-tí-i-a
na-ṣa-ri-im / ú li-bi-im
ta-da-nim / ú ma-tí-i
iš-ta-ra-áp / ú qú-ut-ra-am
ub-ta-i-iš / i-nu-mì / a-bu-kà
I-na-ar / a-lam / Ha-ar-sá-am-na
MU.9.ŠÈ il₅-wi-ú / ma-tí-i
a-na ma-tí-kà im-qù-tám-ma
al-pá-am // ú-lu ṣé-na-am
iš-gi₅-iš! / u4-ma-am / taš-pu-ra-am
um-ma a-ta-ma / a-mì-nim / ha-[ra-nam]
lá tù-ša-ra-am / ha-ra-na[m]
lu-šé-er / ša pá!-e-ma /
li-[li-ku-nim] / a-lá-am x [x x]
ú [x x x x] ha-ra-n[am x x]
i[š-tù x x x ha-r]a-nam
lu-[šé-er x x x a-n]u-um-ma
l[i-x-x-x x x iš]-tí / 17 a-wi-li
š[u x x x x x] x
x [x x x x x x]-x-šu-nu
[x x x x x x]-nim
[x x x x x x] ma-tí-kà
[x x x x x x-t]ám ša ú-bi-lu-nim
[x x x x x x]-x-ma
[x x x x ta-áš-pu-ra]-am
um-ma a-ta-ma / lu ni-it-ma
ma-mì-tum / pá-ni-tum / e-ṣa-at
DUMU ší-ip-ri-kà
a-na ṣé-ri-a / li-li-kam
ù DUMU ší-<ip>-ri-a / a-ṣé-ri-kà
li-ta-lá-kam
Ta-ri-ku-ta-na ki-ma / KÙ.BABBAR / áb-na-tim / ik!-nu-uk-ma
e-tí-zi-ib / a-ni-a-tum / a-na DINGIR-li dam-qá-a

"Mama rubā'um'u Anum-hirbi Kaniš rubā'um'u Waršama'ya şöyle söyler: Sen bana bir mektup gönderdin (orada) şöyle dedin: 'Taišamalı benim kölemdir, onu ben yatıştıracağım. Fakat sen kölen Sibuhalıyı yatıştırıyor musun? 'Mademki Taišamalı senin köpeğindir, niçin başka kralları münakaşa ediyor? Benim köpeğim Sibuhalı diğer krallarla münakaşa ediyor mu? Taišamalı bir rubā'um mudur? Bizim aramızda üçüncü bir rubā'um olmalı mı? Düşmanım beni yendiği zaman, Taišamalı ülkeme akın edip on iki şehrimi tahrip etti (ve bu şehirlerin) sığırlarını ve koyunlarını alıp götürdü. O şöyle dedi: 'rubā'um ölmüştür. Bu sebepten avcının tuzağını kaldırdım.' O, ülkemi koruyacak ve beni cesaretlendirecek yerde, ülkemi yakmakla kalmadı, dumanı da pis kokuttu. Baban İnar Harsamna şehrini dokuz yıl boyunca muhasara ettiği zaman benim halkım senin ülkene akın edip tek bir sığır veya koyun öldürdü mü? Bugün sen bana mektup yazıp şöyle diyorsun: 'Benim için yolu niçin serbest bırakmıyorsun?' Yolu senin için serbest hâle getireceğim (...) sen bana bir mektup gönderdin ve şöyle dedin: 'Yemin edelim'. Önceki (ettiğimiz) yemin yeterli değil mi? Senin elçin bana gelsin, sonra benim elçim sana gitsin. Tarikutana gümüş yerine taşları mühürleyip (burada) bıraktı. Bu (hareket) tanrılar (nazarında) iyi midir?"

Bu mektup, Anadolu'nun komşu krallıkları Mama ve Kaniš arasındaki siyasi mücadelelerine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Maalesef, elimizde olmayan bir mektuba verilen cevap olan Waršama'nın mektubunda, kervan yollarının tekrar açılması ve yeni bir anlaşmanın yapılması talep edilmektedir. Anum-Hirbi'nin cevabında ise, Waršama'nın babası İnar döneminde iki ülke arasında sükûnetin hâkim olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, İnar'ın Harsamna şehrini kuşattığı bir dönemde, Anum-Hirbi'nin veya Mama'ya bağlı kralların durumdan faydalanarak Kaniš topraklarında saldırmadıkları hatırlatılmaktadır. İnar hükûmetinin sona ermesinin ardından, oğlu Waršama'nın tahta çıktığı dönemlerde Mama ve Kaniš arasındaki barış devam etmiştir. Ancak Anum-Hirbi'nin, mektupta adı belirtilmeyen bir ülke ile savaşa girdiğinde, Waršama egemenliğindeki Taišama kralı Mama'nın 12 kentine zarar vermiş hayvanlarını ele geçirmiştir. Bu olayın ardından Anum-hirbi, kervan yollarını kapatmıştır. Anum-hirbi, elçiler göndererek orta yolu bulmayı teklif ederek; önceden yapılan anlaşmanın geçerliliğini savunmuş ve kervan yollarının açık olacağını kervanların geçişine izin vereceğini belirtmektedir. III. Salmanassar, Monolit kitabesinde şu ifadeleri kullanmaktadır: "*Amanos dağlarına çıktım. Sedir ve ardıç keresteleri kestim. Atalur dağına, Anum-hirbi heykelinin dikildiği yere gittim ve onun heykelinin yanına (kendi) heykelimi diktim."* demiştir. Krallığının merkezi Mama şehri, Asur ile Anadolu arasında yoğun olarak kullanılan bir kervan yolunun üzerinde bulunmaktadır. Asur ticaret kolonileri dönemine ait Wabartumların varlığı tespit edilmiştir. İlginç olan bu zamana kadar gerçek anlamda yapılmış bir siyasi anlaşma metnine rastlanılmamıştır. Bu duraklama, Hitit'ten sonraki dönemlere kadar devam etmiştir. Komşu ülkeler ile sınırlarını belirleme, dış tehditlere karşı ortak hareket etme ve dostluklarını pekiştirmek amacıyla birçok anlaşma metinleri ele geçirilmiştir.

3.1.3.3. Harsamna Kralı Hurmeli'ye Mektubu

Asur'un elçilerinin (šipru ša ālim) Anadolu krallarına yazdığı mektuplar, dönemin siyasi tarihine dair önemli bilgiler içeren kıymetli belgeler arasındadır. Koloni devri sonlarına tarihlendirilen bu mektup, Harsamna kralı Hurmeli'ye hitaben kaleme alınmıştır (Resim 8). Diplomatik ilişkileri güçlendirmek veya ticari anlaşmaları düzenlemek amacıyla yazılan mektuplar, o döneme ait siyasi ilişkiler ve ticaret faaliyetleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu tür mektuplar, dönemin siyasi ilişkilerini, Asur ve yerel krallıklarla ilişkileri hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır. 2001 yılında Kültepe kazılarında ele geçen Ib tabletleri arasında, özellikle dikkat çeken, Harsamna kralı Hurmeli'ye yazılmış bir mektuptur.

Tabletin ilk ve özellikle son satırlarındaki hasar haricinde büyük ölçüde korunmuştur. Tabletin yanında bulunan sulama tarlalarından sızan su sayesinde çamur topağı hâline gelen tablet sağlam ve korunmuş halde ele geçirilmiştir. Tarihi değeri çok yüksek olan 75 satırlık bu mektup, Hurmeli'nin Asur'a gönderdiği mektuba cevap niteliğindedir. İki Anadolu şehir krallığı Harsamna ile Zalpa'nın savaş hâlinde oldukları anlaşılmaktadır. Asur kralı I. Šamsi-Adad, bu iki yerel krallık arasındaki mücadelede, Zalpa kralına destek olmak amacıyla Hurmeli'ye asker göndererek müdahâle etti. Bunun üzerine Hurmeli, Asur kervanlarına geçişini kapatma kararı almıştır. Hurmeli, Asur'a elçi göndererek bu eyleminden duyduğu rahatsızlığı ifade etmiş, aynı zamanda Zalpa kralına yardım etmemesi için Asur kralını ikna etme çağrısında bulunan bir mektup göndermiştir. Ancak Šamsi-Adad'ın hayatını kaybetmesi ile tahta oğlu İsme-Dagan geçmiştir. Bu sebeple mektup Asur'a ulaşamamış, Harsamna'ya elçi gönderilememiştir. Elçiler, Šamsi-Adad'ın huzuruna defalarca çıkarak Zalpa kralına yardım etmekten vazgeçirmeye çalıştıklarını, ayaklarına kapanarak Hurmeli ile anlaşmazlık yaşamamaları için yalvarmalarına rağmen ikna edememişlerdir. Buna rağmen elçiler, Hurmeli'yi yol kapatma kararından vazgeçirmeye yönelik çabalarını sürdürmek amacıyla, ona yönelik iki farklı türde yüz parça kaliteli kumaş hediye olarak göndermeye çalışmaktadırlar. 2001 Kültepe kazılarında XLIX/115 plan karede ele geçirilen Ib tabletleri arasında bulunan bu önemli mektup Cahit Günbattı tarafından incelenmiş ve yayınlamıştır.

Kt. 01/k 217 (1-75)

a-na Hu-ur-me-l[i ru-ba-im]
dan-nim Ha-ar-sá-am-na-[i-im]
be-lí-ni qí-bi-ma um-ma [ší-ip-ru]
ša A-lim (ki) ^{d}A-šùr ur-d[u-ka]
ša-am-šu-um be-el-ni ṭup-p[á-am]
ú-šé-bi$_{4}$-1á-ni-a-tí ù ší-ip-r[i-k]à
^{m}Ha-za-lam ù Hu-du-ur-1á
ta-áš-pu-ra-ni-a-tí ù ki-ma
ha-' ra '-na-tim ta-ak-lu-ù
a-wa-tim ma-da-tim-ma
mu-ru-úṣ li-bi-kà tù-šé-bi$_{4}$ -1á-ni-a-tí
1á-ma-ma ṭup-pá-kà ik-šu-da-ni
ru-ba-um ^{d}UTU-ši-^{d}İM be-e1-ni
a-na ši-ma-tí-šu i-ta-1á-ak-ma
a-di İš-me-^{d}Da-gán ma-ra-šu
i-na ku-sí-e-em ša a-bi-šu uš-bu-ni
a-dí u$_{4}$-mì-im a-nim ši-ip-ri-ni
1á ni-iš-pu-ra-am ù ki-a-am
ta-áš-pu-ra-am um-ma a-ta-ma
i-nu-mì be-e1-ku-nu ṣa-ba-am
a-na Za-a1-pá-i-im i-dí-nu
a-mì-nim a-tù-nu a-na šé-pé-e-šu
1á ta-am-qú-ta-ma ṣa-ba-am
a-tù-nu tám-ká-ra-tù-nu
i-[a-ú.]-tum / ur-dú-u-a
ù ša Ha-ar-sá-am-na-i-im
ur-du-šu-ma ki-sa-ma / kà-kà-am
na-áš-a-tù-nu-ma ur-ke-e-a
ta-ta-na-1a-ka a-tu-nu tam-ka-ra-tu-nu
sa tam-ka-ru-tf-ku-nu ki-ma
ta-1e-e-a-ni ha-ra-na-tim
a-ta-1á-kà / a-na ba-ri-tí / LUGAL-e
ka-6b-til-tim I ni-a-ti
mì-nam ṭá-hu-a-tù-nu be-[e1]-ni a-ta
ur-du-kà / né-nu / a-na-kam
kà-a-a-ni-iš ša u$_{4}$ -me-ni
ma-ha-ar ^{d}A-šur a-na ba-lá-aṭ
ša-am-ši-im be-1í-ni ku-a-tí
ù ba-1á.-aṭ A-limki Ha-ar-sá-am-na
ni-ik-ta-na-ra-áb a-ma
2 ši-ip-ri-ni A-hi-a-a DUMU Ta-ki-ki
ù Be-li-a-a DUMU i-na-Sú-en$_{6}$
ša ší-bu-tim ša ba-ri-ni
ša ma-ti-ma Kà-ni-iš
ù Ha-ar-sá.-am-na 1á i-de$_{8}$ -ú-ni
ni-iš-tap-ra-kum ù ta-ma-ar-tám
da-mì-iq-tám / 80 TÚG.HİA

a-na Za-a1-pá-i-e-im a-na [t]a-da-nim
1á tù-ša-ak-1i-a-šu 1á-ma-[ma]
ša-am-šu-um be-e1-ni a-ni-tám
iš-pu-ra-r ni / [n]é-nu / a-na-kam
1á ni-gi kà-a-a-ni-iš / a-na šé-ep
be-lí-ni / ni-im-ta-na-qú-ut
um-ma né-nu-ma e-zi-ib
ṣa-ba-am / a-na Za-a1-pá-i-im
1á ta-da-an-ma 1u-mu-un
li-bi$_4$-im iš-tí Ha-ar-[sá-am-]-na-i-im
a-hi-ká ru-ba-im GAL
1á té-pá-ás / ta-aš-li-a-t[ám]
a-ni-tám a-na be-lí-ni
ni-iṣ-ba-at-ma a-na šé-pé-e-šu
ni-im-qú-ut-ma / um-ma šu-ut-ma
ša A-limki ù 20 TÚG.HİA ša A-ki-r di'-e
. a-na li-ta-áb-ší-kà nu-uš-té-bi$_4$ -lá-kum
a-na a-wa-tim ša ši-ip-re-e-ni
qú-[ul]-ma a-na ah'-hi-kà tù-ur-ma
[h]a-ra-na-tum ša ta-ak-1u-[ú] [x x] š[a]
[k]u-a-ú-tum-ma KÙ.BABBAR KÙ.BABBAR-áp-k[á-xxx]
[ù] né-nu / mu-ta-li-ku ur-d[u-ká ki-ma]
[ha]-ra-na-tim / ù-šé-er X [
qá.-tám p[á]-r ni-tám '-[ma
a-wa-at-k[á
[ši-ip]-ru-ni [
İGİ ^{d}[A-šur]
a-na ba-1á-ṭí-kà ù ša-1á-am Ha-ar-sá-am-na 1u nu-kà-ri-ib

"Harsamna kuvvetli kralı beyimiz Hurmeli'ye, kölelerin Asur Şehrinin elçileri şöyle söyler: "Beyimiz Güneş (Hurmeli) bize bir mektup gönderdi ve sen (ayrıca) bize elçilerin Hazalam ve Hudurla'ya gönderdin ve bize yollan kapamandan dolayı büyük bir üzüntü içinde olduğunu bildirdin. Mektubun buraya ulaşmadan önce beyimiz, kral Šamsi-Adad öldü. Oğlu İšme-Dagan babasının tahtına oturduğu güne kadar biz elçilerimizi gönderemedik ve (bu arada) sen buraya şöyle yazdın: 'Beyiniz (Šamsi-Adad) Zalpalı'ya (Zalpa kralına) asker verdiğinde, siz niçin ayaklarına kapanmadınız ve onu Zalpalı'ya asker vermekten alıkoymadınız? Beyimiz Hurmeli bu konuyu buraya yazmadan önce, biz burada ihmalkâr davranmadık. Tekrar tekrar beyimizin ayaklarına kapandık (ve) şöyle söyledik: 'Vazgeç Zalpalı'ya asker verme ve (bu yüzden) kardeşin büyük kral Harsamnah (Hurmeli) ile kötü olma!' Bu dileği (mizi) beyimize sunduk ve ayaklarına kapandık, fakat O şöyle söyledi: 'Siz tüccarlar benim mi kölelerimsiniz yoksa Harsamnah'nın mı kölelerisiniz? Elbette (gerektiğinde) silahı çekip arkamdan geleceksiniz! Siz ticaretle (meşgul) tüccarlarımız, elinizden geldiği kadar (iş) seyahatlerine çıkın. Biz yüce kralların arasına siz niçin giriyorsunuz?' Sen beyimizsin, biz senin kölelerinizsiz. Burada her gün düzenli olarak tanrı Aššur'un huzurunda siz beyimiz Güneş'in hayati ve Harsamna şehrinin iyiliği için dua ediyoruz. İşte, Kaniš ve Harsamna'nın hiç tanımadıkları iki elçimiz Takiki'nin oğlu Ahiya'yı ve İnna-Su'en'in oğlu Beliya'yı, bizim ikimizin (gösterdiği çabanın) şahitleri olarak sana gönderdik. Aynı zamanda, armağan (olarak) iyi kalitede 80 parça Asur kumaşını ve 20 parça Akad kumaşını giyinmen için sana gönderdik. Elçilerimizin meselesiyle ilgilen ve kardeşlerin için kararından vazgeç ve kapadığın yolları [aç/]. Gümüş senin gümüşündür [.....] ve biz devamlı olarak seyahat eden senin kölelerinizi . Yollar serbest bırakılır bırakılmaz, önceden olduğu gibi [.....]. senin sözün [.....] elçilerimiz [.....]. Tanrı Aššur'un huzurunda senin hayatın ve Harsamna'nın selameti için dua edelim." (Günbattı, 2014:16-21).

3.1.4. Asurluların Kendi Arasındaki Diğer Yazışmalar

Asurluların yazışmalarında, Anadolu'daki krallıklar arasındaki mücadelelere de vurgu yapılmaktadır. Krallıklar arasındaki çatışmalar veya ülkedeki iç karışıklıklar, tüccarları ticari faaliyetlerini sürdürme konusunda çeşitli zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Kt. n/k 504 numaralı Kültepe tabletinde, iki krallık arasındaki düşmanlıktan

bahsedilmektedir. Belgede adı belirtilmeyen bir krallık ile Tawiniya arasındaki casusluk nedeniyle bir Asurlu tüccar aranmış ve onun yerine başka bir tüccar rehin alınmıştır. Bunun üzerine o bölgenin ticaret kolonisi temsilcilerinden bir heyet, tutuklu Asurlunun masumiyetini ispatlamak için kral ve kraliçenin huzuruna çıkmıştır. Asurlular pek çok mektubunda ortaklarına, ülkede taht kavgası ve savaş sebebiyle karışıklık içinde olduğunu, can güvenliklerinin olmadığını ve barış sağlanana kadar bulundukları kente gelmemeleri konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Asurlu tüccarlardan Aşşur-bani, Aşşur-imittī'ye bulunduğu şehrin içinde bulunduğu karmaşık durumu anlatmış ve nasıl davranması hususunda yol göstermiştir. Aşağıda verilen metnin transkripsiyonu ve tercümesi S. Çeçen tarafından incelenmiştir (Çeçen, 2002:67-68).

Kt. 92/k 526 (1-21)

… mì-nu-um ša a-na
ṭup-pè-e ša İ-ku-pí-a ù
İ-na-Sú-en₆ ù ṭup-pé-e
ša ša-be-e ša na-ru-uq a-bi₄-ni
ša ta-áš-pu-ra-ni a-na-kam
ru-ba-um i-sí-kà-tim ma-qí-it-ma
i-na qé-ra-ab a-lim (k)i sí-hi-tum
ša-ak-na-at ù a-na qá-qá-da-tí-ni
pá-al-ha-ni iš-tù GÁN-lim
Bi-ra ù Zu-za na-ak-ru-ma
a-na GÁN-lim ma-ma-an ú-øa-am
lá i-li-e a-na kà-ki-im
qá-tí-šu-ma uš-té-ne-sú-ni-a-tí-ma
a-sú-ri i-na me-té-qí-im
ṭup-pu-ú mì-ma i-ni-pí-šu-ma
KÙ.BABBAR 1 GÚ a-na um-mì-a-ni-ni
e ni-hi-bi-il₅ i-nu-mì
ma-at i-ša-li-mu
ù ru-ba-um iš-tí-šu i-ra-ku-sú
ṭup-pu-ú a-a-e-ma i-li-ku

"İkuppia'nın ve İnna-Su'en'in tabletlerine ve senin bana yazdığın babamızın naruqqum hesabının ödenmesine dair tabletlerine ne oldu? Burada kral sikkatum'dan gelmiştir. Şehirde isyan var ve başlarımız için korkmaktayız. Bölgeden Bira ve Zuza düşmandırlar. Bölgeden kimse çıkamıyor. Silahları ile bizi uzaklaştırdılar. Mümkün olduğu kadar yolda tabletler düzenlenmesin ve alacaklımıza 1 talent gümüş (bile) borçlanmayalım. Ülke huzura kavuştuğunda ve kral onunla antlaşma yaptığında tabletler herhangi bir yerden ulaş (tırıl)acak…" (Çeçen, 2002: 67-68).

Hahhum'da ikamet eden Asurlu tüccar, Kaniš'teki iş arkadaşına yazdığı mektupta, kentteki karışıklık hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Mektupta, yerel siyasi durumun, toplumsal olayların ve ticaretteki değişimlerin yanı sıra günlük yaşamın nasıl etkilendiği konusunda geniş ayrıntılar bulunmaktadır. Asurlu tüccar, olayları tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek Kaniš'teki iş arkadaşını güncel gelişmelerle ilgili bilgilendirmekte ve bu belirsiz dönemdeki zorlukları paylaşmaktadır.

CCT 4, 30a (1-23)

a-na İ-na-a qí-bi-ma
um-ma E-lá-lí-ma
a-li-kà-ni I-dí-Ku-bu-um
ù ELLAT-sú 10.tum ša Ha-hi-im
ù a-na-ku a-na É.GAL-lim
ni-ta-na-li-ma ru-ba-ú
ki-ma i-ta-pu-lim i-ta-na-p[u]-lu-ni-a-tí
a-ma me-eh-ra-at
ma-mì-tim ša [ú-bi]-lu-ni-a-tí-ni
a-na kà-ri-im lá-pu-ta-nim
ù ší-[ki-tám]ni-im-gu5-ur-šu-nu-ma
a-wi-lu-ú i-ta-ba-al-ku-tù
LUGAL da-me e-ta-pá-áš-ma
ku-sí-šu lá ta-aq-na-at
ší-ik-na-tum a-hu-ra
[r]u-ba-ú i-na ba-ri-šu-nu
i-ta-tù-lu a-bi a-ta
be-li a-ta ki-ma
ṭup-pá-am kà-ru-um
iš-me-ú-ni mu-hu-ur-šu
té-er-tí kà-ri-im
ù té-er-ta-kà li-li-kam-ma
lá tal-kam…

"İnnāya'ya Elali şöyle söyler: Ben geldikten sonra İdī-Kubum ve onun, Hahhum'un on kişilik meclisi ve ben birçok defa saraya çıktık. Prensler (doğrudan) cevap vermek yerine bize tekrar tekrar (kaçamaklı) cevap verdiler. İşte onların bize, kārum'a yazmak için getirdikleri yeminin kopyası. Bizim elçimiz onlarla anlaştı. 12 Adamlar (halk) başkaldırdı. Kral kan döktü ve tahtı emniyette değildir. Durum gittikçe kötüleşiyor. Prensler birbirlerine bakıyorlar (aralarında ittifak yapıyorlar.) Lütfen, kārum bu mektubu okuduğunda ona başvur. Kārum'un ve senin talimatın bana gelsin. (Fakat) sen buraya gelme..." (Günbattı, 2012:54).

Mektubu yazan kişi, şehirde çıkabilecek bir isyanın ticari faaliyetleri nasıl etkileyebileceğinin bilincindedir. Bu endişelerini karşı tarafa aktararak, Hahhum'un şehre gelmemesi konusunda uyarılarda bulunmaktadır.

1992 kazıları sırasında keşfedilen büyük bir arşive ait mektupta, Kuliya'ya yazılan bu belge, iki meslektaşın endişe dolu ifadelerini içermektedir. Mektupta, Wahşuşana sakinlerinin kenti terk ettiği haberini alan meslektaşlar, bu nedenle güvenlikleri için Tawiniya'da kalmak durumunda olduklarını dile getiriyorlar. Açıkça ifade edilmese de metinden siyasi çalkantıların şehirde yaşandığı ve Asurluların can güvenliklerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu belge, o döneme ait siyasi karmaşa ve güvenlik endişeleri hakkında önemli bir bakış sunmaktadır, aynı zamanda arşivin geniş bir yelpazede tarihi olaylara ışık tutabilecek bir kaynak olabileceğini göstermektedir.

KT 5, 15 (1-21)

a-na Ku-li-a
qí-bi$_4$-ma um-ma
Al-pì-lí ú A-šur-lá-ma-si
šál-ma-ni
i-Ta-wi-ni-a
wa-áš-ba-ni
ni-iš-ta-na-me
wa-áš-bu-tum
ša Wa-ah-šu-ša-na
i-ta-sú-nim
a-dí 2 u$_4$-me-e
za-ku-sà ni-ša-me-ma
a-le
ni-pá-nu-ú
ni-ša-pá-ra-ku-um
ta-ma-lá-ke
ša qá-tí-kà
Al-pì-lí
ú-ša-al
li-ba-kà
lá i-pá-ri-id

"Kuliya'ya, Alpilī ve Aşşur-lamassi şöyle söyler:Biz iyiyiz. Biz Tawiniya'da oturuyoruz (bekliyoruz). Wahşuşana halkının şehrin terk edeceğini duyduk. İki gün içinde daha kesin bilgi öğrendiğimizde sana tekrar yazacağız. Senin kontrolün altındaki sandıkları Alpilī araştıracak. Endişe etme!" (Günbattı,2017:55).

KTH 1 (1-12)

…… ki-ma
ma-at Pu-ru-uš-ha-tim
lu Wa-ah-šu-ša-na sà-ah-a-at-ni
a-ší-a-tí a-na Wa-ah-šu-ša-na
lá e-tí-iq-ma
mì-li-ik URUDU ša i-na
Wa-ah-šu-ša-na na-ad-ù
lá am-li-ik-ma a-na
[5 u$_4$]-me za-ku-sà a-ša-me-ma
[a-na W]a-ah-šu-ša-na
[e-tí-i]q

"İddin-Aşşur adlı Asurlu babasına, "Puruşhattum ülkesinde olduğu gibi Wahşuşana'da da karışıklık olduğu için Wahşuşana'ya gidemedim ve bakırın Wahşuşana'da depo edilmesi hakkında bir karara varamadım. Beş gün içerisinde kesin bir haber duyacağım ve Wahşuşana'ya gideceğim" diye yazmaktadır (Lewy, 1930: 1).

AKT I, 78 envanter numaralı tablette Kaniš'te ikamet eden Usur-şa-Aşşur'a, yerinin belirtilmeyen bir şehirden gelen İlī-idī'nin yazdığı mektup, Asurlu tüccarların Anadolu'da karşılaştığı güçlükleri anlatan etkileyici bir örnektir (Günbattı, 2012:55-56).

AKT I, 78 (1-37)

a-na Ú-şur-ša-A-šur qí-bi-ma
um-ma DINGIR-i-dí-ma a-ma-la
tù-ša-hi-zi-ni a-na É.GAL-lim
e-li-ma té-i-ra-tí-kà a-du-ú-ma
um-ma ru-ba-um-ma ma-la) ú-na-hi-du-šu-
ni a-wa-tí-a ú-kà-al
um-ma ru-ba-um-ma a-šu-mì KÙ.Gİ
ú ša Šu-lu-a-at té-er-tám ub-la-ni
a-na Wa-ah-šu--na a-ša-pá-ar
ú pé-er-dam ú-šé-ba-al
a-pu-tum a-na Wa-ah-šu-ša-na
šé-ep-kà la ta-ša-kà-an a-dí
ru-ba-am Pu-ru-uš-ha-tí-am
a-na-ku [x] İ-la-áp-ta É
tám-kà-ri-im ni-sí ù mì-ma
ša na-áš-a-ni-ni i-øa-áb-tù-ma
ú ni-a-tí ú-ta-ší-ru-ni-a-tí
um-ma ru-ba-um-ma a-ša-pá-ar
Šu-lu-a-at ú A-bi-ì-lí
a-ší-a-ku-nu ú-ta-ru ù KÙ.Gİ
a-na-ku-ma ú-ša-ba-šu-nu
Ú-øur-ša-A-šur mì-ma la i-da-an
ru-ba-um SİG5 e-ta-ú
um-ma šu-ut-ma lá i-ha-da-ar
a-[dí] ha-ra-na-am ú-šé-šu-ru-šu-ni
a-na-kam A-mu-ur-qá-tí-İštar

ú Ú-šu-na-la--am ú
Wa-ah-šu-ša-na-i-am ra-bi
sí-ki-tim ú-ta-mu-ú
ú-la i-la-kam a-na-kam
i-ma-at Ša-ar-la
ša-bu-a-i-ú ha-ra-na-am
ú-kà-i-lu-ni-a-tí-ma i-øa-áb-tù-ni-a-tí
1 TÚG ku-ta-nu-um SÍG5 ut-ru-um
la-šu ni-ša-pá-ar-šu-ma
i-na la-mu-na šu-ma
i-ta-al-kam a-na ma-la
té-er-tí-kà
e-pá-áš sú-a-tim ša ta-aq-bi-a-ni
um-ma ru-ba-um-ma mì-šu-um
lá ú-šé-bi-la-ší-na

"İlī-idī Usur-ša-Aššur'a şöyle söyler:'Talimatın gereğince saraya çıktım ve senin haberlerini bildirdim.' Kral şöyle dedi: 'Ona verdiğim söz gereğince sözümü tutacağım.' Kral ayrıca şöyle söyledi: 'Altına ve Şuluat'ın getirdiği habere gelince, Wahşuşana'ya mektup yazacağım ve katırı (?) göndereceğim.' Lütfen Wahşuşana'ya ayağını basma! Rabi sikkitim Puruşhattum kralına, Uşşunilam'a ve Wahşuşanalı'ya (Wahşuşana kralına) yemin edinceye kadar o buraya gelmeyecek. Burada, Şarla ülkesinde Şabu'alılar bize yolu kapadılar ve bizi alıkoydular. Çok kaliteli bir kutānum-kumaşı (için) ben ve İlapta tüccar dairesinden talepte bulunduk ama onlar taşıdığımız her şeyi alıkoydular fakat bizi serbest bıraktılar. Kral şöyle söyledi: 'aşi'um-taşınızı size iade etmeleri için Şuluat ve Abī-ilī'ye yazacağım ve altını onlara ben ödeyeceğim. Usur-ša-Aššur hiçbir şey ödemeyecek.' (Bu arada) kral iyi bir haber verdi. O şöyle diyor: 'Üzülmesin!' onlar yolu serbest bırakıncaya kadar burada Amur-qāti-İştar bulunmayacak. Ona yazacağız ve… talimatın gereğince hareket edeceğim. Bahsettiğin değirmen taşları için kral şöyle diyor: "Niçin onları bana göndermedi?" (Günbattı, 2012:55-56).

Mektubun muhatabı Usur-ša-Aššur ile olan ilişkiler, söz verilen ancak henüz gönderilmemiş değirmen taşlarına rağmen olumlu bir seyirde olduğunu göstermektedir. Ancak, ismi belirtilmeyen bir yerin kralı ile olan ilişkilerde sıkıntılar yaşanmıştır. İli-idī ve beraberindekiler, Usur-ša-Aššur'un talimatları doğrultusunda Šarla ülkesine yaptıkları geçiş sırasında tutuklanarak sıkıntı yaşamışlardır. Daha sonradan serbest bırakılmış olmalarına rağmen mallarına el konulmuş. İlī-idī, yaşadıkları sıkıntıları krala ileterek yardım talebinde bulunmuştur. Bazı yazışmalarda tüccarlar, bulundukları yerin kralı veya saray görevlilerinin ticari faaliyetleri nedeniyle zorluklar yaşadıklarını ifade etmektedir. Mallarına bahanelerle el koyan bu kişiler, ticaretin devamını zorlaştırıyor ve tüccarların kraldan yardım istemelerine sebep olmuşlardır. Bu durum, dönemin ticaret ve diplomatik ilişkilerine dair önemli bilgiler sunmaktadır. TC 3, 75 sayılı tablette aşağıda geçen ifadelerle, Dadaya isimli tüccarın meslektaşı İnnāya'ya yazdığı mektupta durum hakkında bilgi vermektedir (Günbattı, 2012:56-57).

TC 3, 75 (1-13)
a-dí ša a-na-kam
kà-al-a-ku-ni i-na
Na-du-ùh-tim wa-áš-ba-ku
a-dí 10 a-na ru-ba-im
um-ma a-na-ku-ma
be-lí a-ta ha-ra-nam
dí-nam um-ma šu-ut-ma
ki-ma qá-ta-tim

ú ší-na-hi-li-im né-li-ma *ší-ip-ru É.GAL*
i-dí-nu-ni-kà

"Burada benim alıkonulduğuma gelince. Ben Naduhtum'da bulunuyorum. 10 kere kral ve veliahtın (?) huzuruna çıktık ve ben şöyle söyledim: 'Sen beyimsin bana yol (izin) ver.' O şöyle cevap verdi: (Kaniš Karum'unun) elçileri seni saraya kefil olarak gösterdiler." (Günbattı, 2012:56-57).

Zalpa hükümdarı, Kaniš'teki Aššur-imittī'nin mallarına el koyarak, bir köle olayını bahane etmiştir. Mektubun yazarı İli-ālum, Aššur-imittī'nin talimatı üzerine Kaniš ticaret kolonisinin elçisi ile kralın huzuruna çıkmıştır. Elçiler, 9 şekel altını hediye ederek ve el konulan malların iadesini talep ederek kralın karşısına çıkarlar. Ancak kral, kaybolan gümüş miktarını bahane ederek mallara el koyma gerekçesini açıklar ve durumu Kārum'a bildirmelerini emreder. Kārum'da haber ulaştıktan sonra İli-ālum ve elçi, saraya çıkarak durumu anlatmaya çalışsalar da kralın kabulü 20 günü bulur. Kral, sadece kayıp malların sahibini kabul etmek istediğini belirterek, sadece kırmızı yünü geri vereceğini söyler. Asurlular, el konulan malların tapınağa ait olduğunu belirtirler. Kral, bu açıklama sonrasında daha anlayışlı bir tavır sergileyerek Būr-Nūnu'nun borcu sebebiyle altın veremeyeceğini, ancak diğer malları iade edeceğini ifade eder. Kral, çözüm için Kārum'a birkaç kez haber göndermiş olmasına rağmen, görüşmelere yanaşmamalarından ötürü öfkelidir.

Hangi kentin kralı olduğu belli olmayan bir kral, tüccarlara ait eşekleri ve bakırı teslim etmiş, ancak katırı elinde tutmuştur. Kültepe kazıları sonucunda ele geçirilen Kt. n/k 1637 numaralı tablettin bir bölümünde geçen ifadelerde tüm yerel kralların tüccarlara karşı her zaman katı davranışlarda bulunmadığını onlara söz verdiklerini görmekteyiz.

Kt n/k 1637 (16-21)
…4 ma-na AN.NA
ru-ba-um e-ri-iš-ni-a-tí
um-ma šu-ut-ma lá pá-al-ha-tù-nu
AN.NA be-lá-ni-ma a-dí KÙ.BABBAR
a-da-na-ku-nu-tí-ni AN.NA
lá ta-da-na-nim."…

"Kral bizden 4 mina kalay istedi. O şöyle diyor: 'Korkmayın! Kalayı bana getirin. Ben gümüşü size verinceye kadar kalayı bana teslim etmeyin!" (Çeçen, 1990b:140-142).

Tüccarlar, getirdikleri malların bedelini her zaman sorunsuz bir şekilde alamadıkları için kral, kalayı teslim almadan önce ödemenin yapılacağına dair teminat vermektedir. Bu ve benzer örneklerden yola çıkarak, tüm yerel hükümdarların Asurlu tüccarlar ve temsilcilere karşı her zaman acımasız ve zorlayıcı davrandıkları genel bir

varsayım yapılmamalıdır. Asur ticaret kolonileri döneminde, krallar ve yüksek dereceli yetkililer ticaret konularında bizzat müdahil olmuş ve önemli tüccarlarla kişisel ilişkiler kurmuşlardır. Tuhpiya kralının, İtūr-ilī adlı Asurlu tüccarla yaptığı ticaret anlaşmasını detaylandıran Kt.85/k27 numaralı mektup, kralların ticaretteki fiyatlandırma ve müzakere süreçlerine aktif bir şekilde katıldıklarını ortaya koymaktadır (Günbattı, 1999:75-76). Kral, farklı türdeki kumaşların bedellerini belirtirken, tüccarların taleplerini karşılamak için fiyatları revize etmekte ve hatta özel tekliflerle ticaretin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu durum, ticaret kolonileri döneminde yönetimin ekonomik işleyişe müdahâle ettiği ve tüccarlarla doğrudan etkileşimde bulunduğu gösteren bir örnektir.

Hangi kral tarafından yazıldığı belirlenemeyen Kaniš Kārumu'na yazılan bir mektupta, kral Kārum'a "*Ben sizin oğlunuzum; siz benim babalarımsınız*." demiş, fakat defalarca yazmasına rağmen kendilerinden cevap alamadığını belirtir. Aynı zamanda, satın alınan malları gönderdiğini ve bu malların fiyatının belirlenmesini kendilerine bıraktığını ifade eder (Albayrak, 2008:113-114).

Eski Anadolu'da, koloni döneminin siyasi yapısı, çeşitli büyük ve küçük şehir devletlerinden oluşuyordu. Bu dönemde, tüccarlar ve Asurlu yetkililer, muhtemelen kişisel dostluk, rüşvet ve ticari baskı gibi çeşitli yöntemlerle bazı küçük ülkelerin krallarını kendilerine bağımlı hâle getirmişlerdir. Maalesef, elimizdeki örnek sayısı sınırlı olsa da Asurluların tarihleme yöntemleri aracılığıyla Anadolu'daki bazı siyasi olaylardan haberdar olmaktayız. Özellikle ticaretin yoğun olduğu dönemlerde, Asurlular ve yerel hükûmetler arasında diplomatik ilişkilerin yanı sıra ticaretin etkilediği siyasi ilişkiler de gelişmiştir. Anadolu'daki küçük krallıkların, ticaretin avantajlarından yararlanmak için Asurlu tüccarlar ve yetkililerle ilişki kurmuşlardır. Bu ilişkilerde kişisel dostluklar, rüşvetler veya ticari baskılar, Anadolu'daki siyasi bağımlılıkları şekillendirmiştir. Ancak, bu döneme ait yazılı kaynakların sınırlı olması nedeniyle, Anadolu'da gerçekleşen siyasi olaylar ve bu olayların nasıl şekillendiği hakkında tam bir bilgiye sahip olmak zordur. Yine de mevcut kaynaklardan, Asurluların Anadolu'daki siyasi ilişkileri ve etkileşimleri hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde mektupların önemi oldukça büyüktür. Bu dönem, MÖ ±1950-1700 yılları arasında Anadolu'da yaşanan bir ticaret ağı bu dönemde çeşitli ilişkilerin ortaya çıktığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Mektuplar, Asur

tüccarlarının ve yöneticilerinin arasında iletişim kurmanın temel bir yoluydu. Bu mektuplar, ticaretin düzenlenmesi, vergi tahsilatı, anlaşmazlıkların çözümü ve genel idari konular gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Mektuplar, o döneme ait birçok tarihi detayı günümüze taşıyan önemli belgelerdir. Bu yazışmalar sayesinde Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaşanan ekonomik, politik ve kültürel olaylar hakkında bilgi edinmek mümkündür.

MÖ 1650 yıllarına kadar Anadolu'nun siyasi yapısı çeşitli şehir devletlerinden oluşmakta olup, krallar ve krallıklar arasındaki ilişkiler birçok belge ile gün yüzüne çıkmıştır. Dönemin siyasi ve sosyal ilişkilerine ışık tutan mektuplar ve diğer belgeler, Hitit Devleti'nin öncesinde Anadolu'da şehir devletlerinin varlığını göstermektedir. Şehir devletleri, "rubā'umlar" (krallar) tarafından yönetiliyordu. Ayrıca bu şehir devletlerinin yönetiminde kralların yanı sıra "rubātum" olarak anılan kraliçelerin de bulunduğu belirtilmektedir. Ancak, kraliçelerin isimleri verilmese de devlet yönetiminde yetki sahibi oldukları vurgulanmaktadır. Devlet yönetimiyle ilgili olarak mahkeme tutanağı ve kaçakçılıkla ilgili bir mektup gibi belgelerin detaylı bir şekilde ele alındığı belirtiliyor. Bu belgeler, kraliçelerin ve devlet yöneticilerinin sorumlulukları, yetkileri ve hatta mahkeme süreçleri gibi konularda bilgi sağlamaktadır. Bu tür belgeler, tarihçilere antik dönem siyasi organizasyonları, toplumsal yapılar ve yönetim sistemleri hakkında önemli bilgiler sunar.

Anadolu'da Asur ticaret Kolonileri döneminde, Hititlerden önce Asur'a karşı koyacak Hurmeli gibi güçlü kralların varlığına rağmen Anadolu'da bir birlik kurulamamıştır. Ancak, göçmen bir topluluk olan Hititler, Anadolu'da merkezi bir imparatorluk kurmayı başarmıştır. Hititler, kendi devletlerini kurmadan önce Anadolu'ya gelmiş ve Kültepe gibi bölgelerde, muhtemelen diğer birçok yerleşim yerinde de yerel halk ve Asurlu tüccarlarla karşılaşıp, onlarla sosyal ve ticari ilişkiler kurarak etkileşimde bulunmuşlardır.

3.1.5. Asur'un İmparatorluğa Dönüşmesi ve İdari Yapısı

Bu dönemde Asurlular, sınırlarını genişletmeye çalıştı. Asur kolonileri, imparatorluğun dış sınırlarını korumak ve yönetmek için kullanıldı. Bu, Asurluların siyasi etkisini artırdı. Asurlular, sınırlarını genişletmek için bir dizi askerî sefer düzenledi. Bu

fetihler sırasında farklı bölgeler ele geçirildi ve yerel halk Asur yönetimi altına alındı. Asurluların genişlemesi, tarih boyunca Asurluların farklı dönemlerinde gerçekleşen birçok askerî sefer ve fetihlerle devam etmiştir. Sınırların genişlemesi Asur'un siyasi gücünü de etkilemiştir. Farklı bölgelerdeki krallıklar Asur egemenliği altına girmiş ve vergiler vermek zorunda kalmıştır. Bu da Asurluların siyasi gücüne güç katmıştır.

Eski Asur döneminde, içinde, ticarete dayalı küçük bir şehir devleti olan Aššur, Ashur-uballiṭ I döneminden itibaren büyüyerek bölgesel bir krallığa dönüşmüştür. III. Tiglat-Pileser'in gerçekleştirdiği askerî ve yönetim yenilikleriyle güçlü imparatorluğa dönüşmüştür (Frahm, 2017:212–214). Asur, imparatorluğun sınırlarını korumak ve yönetmek için koloniler kurmuşlardır. Bu koloniler, özellikle sınırların dış bölgelerinde kurularak yerel halkı Asur yönetimine tabi tutmayı amaçlamışlardır. Önemli ticaret yollarını kontrol ederek, imparatorluğun ekonomik gücünü attırmışlardır. Asurlular, genişlemesini sürdürebilmek için etkili bir idari yapı geliştirdi. Farklı bölgelerin ve toprakları yönetimini kolaylaştırmak için Asurlular çeşitli seviyelerde örgütlenmiştir. Asurluların başkenti Assur'da bulunan merkezi yönetim, imparatorluğun genel idaresini sağlayıp, bürokratik işlemleri yönetir ve orduyu kontrol ederek imparatorluğun çeşitli krallıklarına emirler verir ve kaynakları toplardı**.** Kral, merkezi denetimi güçlendirmek amacıyla büyük eyaletleri daha küçük birimlere ayırarak doğrudan merkez tarafından atanan valileri atamıştır; düzensiz askerî birimleri bir araya toplayarak düzenli ordu sistemini kurmuşlardır. Ayrıca, vergi ve asker sağlama yükümlülüklerini standartlaştırarak daha sistemli hâle getirmiştir. Böylece sınırlarını genişleterek siyasi güçlerinin sürdürülebilirliğini sağlamışlardır (Radner, 2015:193–195). Asurlular, farklı bölgeleri çeşitli krallıklara bölmüştür. Her krallık, yerel yöneticiler tarafından yönetilirdi ve kendi yerel idari yapısına sahiptir. Krallıklar, imparatorluğun merkezi yönetimiyle iş birliği yaparak, vergileri toplama ve askerî destek sağlamakla yükümlüdür.

Asur devleti "Aššur Ülkesi"ni doğrudan krala bağlı vilayetlere ayırarak her vilayetin başına kraliyetçe atanan valiler getirildi (Radner, 2012:5-6). Her krallığın başında bir vali bulunurdu. Valiler, krallıklarının yönetiminden sorumlu ve merkezi yönetimle iletişimde bulunmak zorundadır. Ayrıca, farklı bölgelerde görev yapan diğer yetkililer, vergi toplama, güvenlik sağlama ve kaynakları yönetme gibi görevleri yerine getirirdi. Vilayetler, tarımsal üretim fazlasını, vergileri ve askerleri toplayarak merkezî yönetime iletmişlerdir. Aynı zamanda uygulanan zorunlu nüfus sürgünleri hem ekonomik

bütünleşmeyi hem de kültürel uyumu güçlendirmiştir. Bu yönetim modeli, daha sonraki Pers eyalet sistemine doğrudan örnek teşkil etmiştir (Frahm, 2017:220). Asurlular, vergi toplamak için karmaşık bir sistem kullanırdı. Her krallık kendi vergi miktarını belirlerdi ve bu vergiler, merkezi yönetim tarafından toplanırdı. Vergiler, imparatorluğun genel gelirini artırmak için kullanılırdı. Asurlular, güçlü bir orduya sahipti ve askerî yapı da idari yapı içinde önemli bir rol oynardı. Ordunun komutası merkezi yönetimdeydi ve askerî birlikler, imparatorluğun sınırlarını korumak ve fetihler yapmak için görevlendirilirdi. Bu etkili idari yapısı sayesinde Asurlular, geniş bir coğrafyada hüküm sürmeyi başardı ve çeşitli bölgeleri kontrol altında tutarak güçlü bir imparatorluk hâline gelmiştir. Asurluların genişlemesi, tarih boyunca farklı dönemlerde değişiklik göstermiş ve farklı hükümdarlar dönemlerinde doruk noktaya ulaşmıştır. Ancak Asurluların sınırlarını genişletme ve siyasi etkisini artırma stratejisi, imparatorluğun tarih boyunca varlığını sürdürebilmesine katkı sağlamıştır.

3.1.5.1. Kolonileşme Politikalarının Siyasal Yapıya Etkisi

Kolonileşme politikaları tarihsel süreç içinde birçok medeniyet tarafından benimsenmiş ve uygulanmış önemli siyasi etkiler doğurmuştur. Bu politikalar genellikle bir devletin kendi sınırlarını genişletme, ekonomik gücünü artırma ve stratejik avantajlar elde etme amacını taşır. Kolonileşme, siyasal yapıya çeşitli boyutlarda etki ederek devletin iç ve dış dinamiklerini şekillendirir. Kolonileşme politikaları genellikle merkezi hükûmetin otoritesini güçlendirebilir. Koloniler aracılığıyla genişleyen devlet, toprakları üzerinde daha fazla kontrol sağlayarak siyasi birimler arasındaki güç dengesini değiştirebilir. Ancak, bu genişleme aynı zamanda yönetim zorluklarına ve yerel direnişlere neden olabilir, bu da merkezi hükûmetin iç siyasi istikrarını etkileyebilir. Kolonileşme genellikle ekonomik açıdan büyüme ve zenginleşme sağlar. Yeni topraklardan elde edilen doğal kaynaklar ve ticaret yolları, merkezi devletin ekonomik gücünü artırabilir. Ancak, bu ekonomik zenginleşme genellikle kolonileşilen bölgelerdeki yerel halkın sömürülmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu durum, siyasi yapının meşruiyetini sorgulayan içsel tartışmalara ve sosyal huzursuzluğa yol açabilir. Kültürel etkileşimlere neden olan sistemli ticari faaliyetler siyasal yapı üzerinde uzun vadeli etkiler doğurabilir. Sömürgeleşen topraklardan gelen kültürel etkiler, siyasi düşüncelerden toplumsal normlara kadar bir dizi alanda değişikliklere sebep olabilir. Bu durum,

kolonileşme sürecindeki toplumsal dönüşümlerin siyasal düzen üzerindeki etkilerini belirlemek için önemli bir faktördür. Kolonileşme politikaları siyasal yapıya karmaşık etkiler getirir. Bu etkiler, genişleme ve ekonomik güç artışı gibi olumlu yönleriyle birlikte, yönetim zorlukları, yerel direniş ve kültürel değişim gibi olumsuz etkileri de içerir. Bu nedenle, kolonileşme politikalarının siyasal yapının evrimi üzerindeki etkilerini anlamak için tarihî ve sosyal bağlamı dikkate almak önemlidir. Asur Ticaret Kolonileşme Politikaları, Mezopotamya'nın sınırlarını genişletmeye ve ekonomik etkinliğini artırmaya yönelik stratejik bir hamle olarak öne çıkmaktadır. Bu politikalar, Asurluların MÖ ±1950-1700 yılları arasında Anadolu'da ticaret kolonileri kurarak uyguladığı genişleme stratejilerini içermektedir. Bu süreç, siyasal yapı üzerinde çeşitli ve derinlemesine etkiler doğurmuştur. Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı, yalnızca uzun mesafeli kalay-gümüş ticaretinin geliştiği bir dönem olmanın ötesinde, yerel beyliklerin siyasal evrimi açısından da kritik bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Asurlu tüccarlar, beraberlerinde getirdikleri Asur hukuk sistemi ve ticaret uygulamaları aracılığıyla, şehir devletlerinin diplomatik ilişkilerini ve idarî yapılanmalarını önemli ölçüde dönüştürmüşlerdir (Işık, 2020:14).

Öncelikle, Asur Ticaret Kolonileşme Politikaları, imparatorluğun sınırlarını genişleterek siyasal otoritesini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Anadolu'da kurulan ticaret kolonileri, Asurluların sınırlarını genişleterek coğrafi bir avantaj elde etmesine yardımcı olmuş ve bölgedeki siyasi gücünü artırmıştır. Ancak, bu genişleme beraberinde farklı etnik gruplar ve kültürlerle olan ilişkileri de getirmiş, imparatorluğun yönetim zorluklarına ve farklı topluluklar arasındaki politik dinamiklere yol açmıştır. Başta Karum-Kaniš olmak üzere tüm koloni ağlarında faaliyet gösteren Asurlu tüccarlar, "išši-kari" adı verilen ticaret ortaklıkları (şirketler) denetiminde çalışmakta ve aralarındaki hukuksal uyuşmazlıkları Asur yasaları doğrultusunda çözmekteydiler (Veenhof, 1972:110). Bu yasal çerçeve, Anadolu'daki yerel krallıklar üzerinde Karumları himaye etmeye yönelik yeni bir güç dengesi oluşturarak, merkezî nitelikte bir baskı mekanizması ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte yerel beyliklerin siyasal ve ekonomik konumları belirgin biçimde dönüşmüştür. Saray mensupları, Asurlu ticaret ortaklıklarıyla yatırım iş birlikleri geliştirerek vergi muafiyetleri elde etmiş; öte yandan, Asurlu tüccarlarla yapılan evlilikler aracılığıyla ortaya çıkan yeni sosyopolitik ilişkiler ağı, yerel toplumda melez bir yönetici sınıfın oluşumuna zemin hazırlamıştır (Küçükbezci, 2011:27–28).

Asur ekonomik açıdan büyümeyi ve zenginleşmeyi hedeflemiştir. Anadolu'nun doğal kaynakları ve ticaret yolları, Asurlulara önemli ekonomik avantajlar sağlamıştır. Ancak, bu ekonomik güç, genellikle kolonileşen bölgelerdeki yerel halkın sömürülmesiyle ilişkilendirilmiştir. Ticari faaliyetlerin artması ve sistemli hâle gelmesi ile Asur ve Anadolu'daki yerel kültürlerle temas, dil değişimi, geleneksel normların değişimi ve kültürel öğelerin karışımına yol açmıştır. Bu, siyasal yapının evrimi üzerinde uzun vadeli etkiler yaratmıştır. Koloni topluluğunun yerel yöneticisi olan ve "*rubā'um*" unvanını taşıyan yerli bey, Asur merkezli ticaret anlaşmalarında resmî taraf olarak tanımlanmış; bu durum, söz konusu yerleşimlerde ilk kez dış müdahaleye açık bir şehir meclisi yapısının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Veenhof, 1972:152; Işık, 2020:16).

Asur Ticaret Kolonileşme Politikaları siyasal yapı üzerinde karmaşık etkiler bırakmıştır. Asur Ticaret Kolonileri, ekonomik etkileşimin yanı sıra siyasal rekabeti de hızlandırmıştır. Kuššara Kralı Anitta'nın Kaniš'i ele geçirerek karumu yakması, bu kurumlar üzerindeki denetimin taşıdığı siyasî önemi çarpıcı biçimde gözler önüne sermiştir (Ünal, 1997:345). Anitta'nın ardından sahneye çıkan Erken Hitit kralları ise, karum sisteminden geriye kalan idarî ve lojistik altyapıyı kullanarak bölgesel tahkimatlarını güçlendirmiş; bu temeller üzerinde MÖ 17. yüzyılda merkezî Hitit Devleti'ni inşa etmişlerdir (Bryce, 2012:312–314). Genişleme ve ekonomik güç artışının yanı sıra, yerel halkın yönetim politikalarına ve kültürel değişimlere tepkisi, Asurluların siyasi dinamiklerini derinden etkilemiştir. Bu nedenle, Asur Ticaret Kolonileşme Politikalarının siyasal yapı üzerindeki etkilerini anlamak için hem Asurluların iç siyasi yapısını hem de Anadolu'daki yerel toplulukların tepkilerini dikkate almak gereklidir.

Diplomatik Gelişmeler: Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Asurluların Anadolu'da ticaret kolonileri kurarak bölgedeki ekonomik etkinliği artırma çabalarını içerir. Bu dönemde diplomasi, özellikle ticaret ve siyasi güç kazanma amacıyla, Asur'un yerel halklar ve diğer uygarlıklarla kurduğu ilişkilerin ana unsurlarından biriydi. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde diplomatik ilişkilerde de ticaretin etkisi oldukça fazladır.

Ticaret kolonileri sayesinde yapılan ticari anlaşmalar Asur ve Anadolu arasındaki etkileşimi arttırmıştır. Bu ticaret, diplomasiyi güçlendiren önemli bir etkendir. Asur tüccarları ve yerel halk arasında ticaret anlaşmaları yapılmış, bu da diplomatik ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Bu anlaşmalar, iki taraf arasında ticaretin düzenlenmesi,

vergilerin belirlenmesi ve malların alım satım koşullarının belirlenmesini içeren önemli anlaşmalardır. Bu ticaret anlaşmaları, sadece ekonomik ilişkileri değil, aynı zamanda diplomatik ilişkileri de güçlendirmiştir. Asurluların bu ticaret ve diplomatik ilişkileri, bölgedeki politik dengeyi etkilemiş ve imparatorluğun genişlemesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, Asur'un farklı kültürlerle etkileşimde bulunarak kendi kültürünü zenginleştirmesine de olanak tanımıştır. Ticaret yoluyla elde edilen zenginlikler, Asur'un sanat, mimari ve bilim alanlarındaki gelişmelerini desteklemiştir. Özellikle Asur başkenti Ninova ve diğer büyük şehirlerde yapılan inşaat projeleri, ticaretin getirdiği ekonomik gücü yansıtmaktadır. Anadolu'daki ticaret kolonileri vasıtasıyla bu ağ genişlemiştir. Bu koloniler, Asur tüccarlarının bu bölgelerde ticaret yapmasına ve yerel halkla doğrudan etkileşime girmesine olanak tanımıştır. Ticaret anlaşmaları genellikle karşılıklı çıkarları koruma amacı güdüyordu. Anadolu'daki önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Asur kolonileri, bölgedeki stratejik konumları nedeniyle Asurluların ticaret politikasının merkezine yerleşmiş idi. Asur, Mezopotamya bölgesinin en önemli suyolu üzerinde hâkimiyet kurmuş olup, iki bölge arasında ulaşımı sağlayan önemli ticari yollar boyunca yer almıştır. Bulundukları jeopolitik konum, iki bölge arasındaki ticaretin kolaylaşması ve gelişmesini sağlayan önemli bir etkendir. Coğrafi koşullar, Asur'un uluslararası ticarette avantajlı bir konuma getirmiş ve bu alandaki girişimcilik ve deneyimlerinin artmasına katkı sağlamıştır. Asur tüccarlarının Anadolu'daki yol rotalarıyla ilgili bilgiler genellikle Kültepe tabletlerinden elde edilir. (Özgüç, 2004:3). Bu ticaret yolları sayesinde, Asurlular farklı kültürlerle etkileşimde bulunarak teknoloji, sanat ve bilgi transferinde bulunmuşlardır.

Diplomasi sadece ittifaklar değil, aynı zamanda potansiyel düşmanlıkları ve savaşları da içerir. Asur, Anadolu'daki bazı bölgelerde direnişle karşılaşmış ve çatışmalar yaşamıştır. Bu, diplomatik ilişkilerin gerginleştiği ve çözümlenmesi gereken sorunların ortaya çıktığı anlamına gelmiştir. Asurluların Anadolu'daki bazı bölgelerdeki düşmanlıkları ve savaşları incelerken, bu çatışmaların genellikle diplomatik ilişkilerin gerginleştiği ve çözüme ihtiyaç duyan sorunların ortaya çıktığı durumlardır. Asur'un Anadolu'daki genişlemesi, yerel halk arasında direnişe ve ayaklanmalara neden olmuştur. Sargon'un torunu Naram Sin'in bıraktığı Şar Tamhari metinlerinde 17 yerel krallığa karşı savaştığı anlatılmaktadır (Güterbock, 1938:69). Bazı bölgeler, Asur yönetimini kabul etmeyerek bağımsızlık veya kendi yönetimleri altında birleşme çabası içine girmişlerdir.

Bu durumlar, Asur'un bölgedeki kontrolünü sarsmış ve diplomatik gerginliklere yol açmıştır. Anadolu'daki yerel beyler kendi sınırlarını ve otoritesini korumak için Asur'a karşı yeri geldiğinde birleşmiş ve birlikte hareket etmişlerdir. Ticaret kolonileri ile Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılan Asur siyasi ve ekonomik gücünü kullanarak beylere karşı üstünlük sağlamak istemiştir. Bu sebeplerden dolayı da yerli beylerle sık sık karşıya gelmiştir. Bunun sonucunda ticaretin sekmelere uğramaması için anlaşma yollarına gitmişlerdir. Ticaretin iki bölge içinde önemi burada daha net görülmektedir.

Asurluların genişleme sürecinde, çeşitli toprak anlaşmazlıkları ve sınır çatışmaları ortaya çıkmıştır. Özellikle Anadolu'nun coğrafi yapısı ve kaynak zenginlikleri nedeniyle, komşu bölgeler arasında toprak hakları konusunda çatışmalar yaşanmıştır. Bu durumlar, diplomatik müzakerelerin ve çözümlerin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Asurlular içinde dahi, farklı bölgeler arasında veya hükûmet içindeki görüşler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu içsel mücadeleler, imparatorluğun dış politikasını etkileyerek, dış düşmanlıklara neden olmuş veya mevcut çatışmaları daha da karmaşık hâle getirmiştir. Bu tür düşmanlıkların çözümü genellikle diplomatik çabalarla mümkün olmuştur. Asurlular, krizleri çözmek ve barışı sağlamak amacıyla çeşitli antlaşmalar ve müzakereler yürütmüştür. Bu diplomatik çabalar, savaşın önüne geçilmesine veya çatışmanın sonlandırılmasına yardımcı olmuştur. Asurluların Anadolu'daki düşmanlıkları hem içsel faktörlerden kaynaklanan karmaşıklıkları hem de bölgedeki diğer kültürlerle çatışmalardan doğan diplomatik zorlukları içermiştir. Bu tür olaylar, Asur'un siyasi stratejilerini etkilemiş ve imparatorluğun sınırları içinde ve ötesindeki ilişkilerini şekillendirmiştir.

Diplomatik ilişkiler, sadece ticaretin düzenlenmesi ile sınırlı değildir. Asurlular, komşu devletlerle barışçıl ilişkiler sürdürerek bölgesel istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Ancak, zaman içinde bu diplomatik çabalar, Asur'un genişlemesiyle birlikte artan siyasi ve askerî gerilimlerle karşılaştı. Özellikle Asur'un sınırlarındaki diğer büyük güçlerle yapılan savaşlar, diplomatik ilişkileri zorlayan önemli faktörler arasında yer almıştır. Ticaret anlaşmaları, sadece mal alışverişiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel ve siyasi alışverişlere de zemin hazırlamıştır. Asur, Anadolu'daki krallıklar ve şehir devletleri ile ticari ilişkiler kurarak ekonomik çıkarlarını artırmıştır. Bu ittifaklar, ticaret yollarının güvenliği ve kolaylığı gibi faktörlere dayanmıştır. Asur, Anadolu'da güçlü yerel krallıklarla ittifaklar kurarak bölgedeki politik dengeyi koruma amacını taşımıştır.

Bu ittifaklar, Asur'un bu krallıklar arasında nüfuzunu artırmasına ve bölgedeki siyasi kontrolünü güçlendirmesine yardımcı olmuştur. Asurlu tüccarlar, Anadolu'daki zengin kaynaklara erişim sağlamış ve Asur ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. Asur, Anadolu'daki yerel krallıklarla ittifaklar kurarak bu bölgeleri daha etkili bir şekilde yönetmiştir. İmparatorluğun idari sistemini bu yerel krallıklara entegre etmek, yerel yönetimlerin Asur otoritesini kabul etmelerini sağlamış ve imparatorluğun genişlemesini kolaylaştırmıştır. Ancak, Asur'un bölgedeki etkinliği zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Bazı dönemlerde güçlü ittifaklar kurulmuş olsa da diğer dönemlerde bölgedeki siyasi durum ve yerel krallıkların bağımsızlık çabaları gibi faktörler nedeniyle Asur'un kontrolü zayıflamış ve sarsılmıştır. Asurluların Anadolu'daki yerel krallıklar ve şehir devletleri ile kurduğu diplomatik ittifaklar, genişlemesini destekleyen ve bölgesel istikrarı sağlayan önemli bir strateji olmuştur. Asur'un Anadolu'daki stratejik çıkarları, bölgedeki coğrafi konum, kaynaklar ve jeopolitik faktörlere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu ittifaklar, coğrafi avantajları ve stratejik konumu nedeniyle önemli olan krallıklarla kurulmuştur. Ticaret ittifakları, Asur'un Anadolu'daki ekonomik çıkarlarını güçlendirmiş ve bu bölgelerdeki kaynaklara erişimini artırmıştır. Ekonomik entegrasyon, Asur'un zenginlik biriktirmesine ve imparatorluğun genel refahını artırmasına olanak tanımıştır. Bu ittifaklar aracılığıyla bölgedeki dengeyi korumaya ve kendi çıkarlarını güvence altına almaya çalışmıştır. Asur sınırlarının ötesinde hem siyasi hem de ekonomik gücünü korumak için Anadolu'nun yerli beyleri ile anlaşmalar imzalamıştır. Asur ile Anadolu krallıkları arasındaki antlaşmalarda, Asurluların yaşam ve mülkiyet güvenliğini sağlamaya yönelik bir dizi karar bulunması, antik Anadolu'da güvenlik konusunda sık sık sorunlar yaşandığını gösterir (Günbattı, 2012:101). Bu anlaşmalar, Asur yönetiminin diğer devletlerle dostane ilişkiler kurmasına yardımcı olmuş ve böylece bölgedeki siyasi istikrarı sağlamıştır. Ancak, ticaret ve diplomatik ilişkilerin getirdiği bu avantajlarla birlikte, Asurluların genişlemesi ve güçlenmesi, zamanla çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle coğrafi uzaklık, yönetim zorlukları ve dış tehditler, Asurluların varlığını sürdürme sürecinde karşılaştığı sorunlardan bazılarıdır.

Asur, Anadolu'da yer alan yerel krallıklar ve şehir devletleri ile kurulan diplomatik ittifaklar siyasi etkileşimlerini güçlendirmiştir. Bu ittifaklar genellikle ticaret avantajları, güvenlik, stratejik ve kültürel çıkarlar etrafında şekillenmiştir. Bu etkileşimler, taraflar arasında kültürel benzerliklerin ve farklılıkların anlaşılmasına katkıda bulunarak daha

sürdürülebilir bir diplomasi ortamı oluşturmuştur. Asurluların Anadolu'daki yerel krallıklar ve şehir devletleri ile kurduğu diplomatik ittifaklar, zaman içinde çeşitli dönemlerde değişen dinamiklere göre şekillenmiştir.

Asur'un Anadolu'ya olan ticaret kolonileri, kültürel etkileşimlerin yoğunlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum, diplomatik ilişkilerde olumlu bir etki yaratmış ve farklı kültürler arasında karşılıklı anlayışın artmasına olanak tanımıştır. Dil, gelenekler ve diğer kültürel unsurların paylaşımı, diplomatik ilişkilerde bir yumuşama sağlayarak taraflar arasındaki iletişimi güçlendirmiştir. Bu kültürel etkileşimler, sadece diplomatik ilişkilerde bir yumuşama sağlamakla kalmamış, aynı zamanda taraflar arasında bir köprü oluşturarak daha derin bir anlayışın temelini atmıştır. Asur'un ticaret kolonileri aracılığıyla Anadolu'yla paylaşılan dil, gelenekler ve diğer kültürel unsurlar, taraflar arasında ortak bir zemin oluşturarak güvenin ve iş birliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Eski Asurlular döneminde gerçekleşen uluslararası ticaret, toplumların birbirlerini kültürel olarak eşit derecede etkilediğini göstermektedir (Erol, 2012:1313). Asur ticaret kolonilerinin Anadolu'da bıraktığı kültürel izler, yerel topluluklar arasında bir kültür alışverişi başlatmış ve böylece bölgesel bir uyumun temellerini atmıştır. Bu durum, sadece diplomatik arenada değil, aynı zamanda toplumlar arasında da uzun vadeli bir uyumu desteklemiştir. Kültürel paylaşım, diplomatik görüşmelerde daha etkili bir iletişimi beraberinde getirmiş ve olası anlaşmazlıkların daha kolay çözülmesine olanak tanımıştır. Taraflar, ortak bir kültürel temelde buluşarak müzakerelerde daha fazla anlayış göstermiş ve karşılıklı çıkarları koruma yolunda daha iyi bir iş birliği kurmuşlardır. Asur'un Anadolu'ya olan ticaret kolonileri, kültürel etkileşimlerin zenginleşmesine katkıda bulunarak diplomatik ilişkilerdeki olumlu etkileri pekiştirmiştir. Bu süreç, farklı kültürler arasında anlayışın derinleşmesine ve ortak bir paydada buluşmaya yönelik bir temel oluşturarak bölgedeki ilişkilerin evrimine katkıda bulunmuştur.

Asur'un Anadolu'da ticaret kolonileri kurması, farklı kültürler arasında dilin ortak bir platformda paylaşılmasına ve anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Bu dil paylaşımı, özellikle ticaret yoluyla gerçekleşen etkileşimlerde, diplomatik görüşmelerin daha etkili bir biçimde gerçekleşmesine imkân tanımıştır. Ortak bir dilin varlığı, diplomatik müzakerelerin daha olumlu bir atmosferde ilerlemesine ve taraflar arasındaki anlayışın derinleşmesine katkı sağlamıştır. Dilin bu birleştirici gücü, karşılıklı güvenin oluşmasına ve diplomatik ilişkilerin sağlam bir temel üzerine inşa edilmesine olanak tanımış, dilin

ortak bir temsil aracı olarak kullanılması, taraflar arasında daha kesintisiz bir iletişimi beraberinde getirmiştir. Diplomatik görüşmelerde dilin anlaşılabilir ve ortak olması, çeşitli kültürlerin temsilcileri arasında güçlü bir iletişim kanalı oluşturarak çatışma potansiyelini azaltmıştır. Farklı kültürlerden gelen bireyler arasındaki dil paylaşımı, günlük yaşamda, ticarette ve sosyal etkileşimlerde daha sağlam bir köprü oluşturarak topluluklar arasında daha fazla uyumu teşvik etmiştir. Bu dil paylaşımının diplomatik ilişkilerde olumlu bir etki yaratması, taraflar arasında karşılıklı anlayışın derinleşmesini ve ortak çıkarların daha iyi tanımlanmasını sağlamıştır. Böylece, Asur'un Anadolu'daki ticaret kolonileri sayesinde sağlanan dil paylaşımı, sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve diplomatik alanlarda da olumlu etkiler yaratmıştır.

Asur ticaret kolonilerinin Anadolu'da yerel geleneklere ve ritüellere uyum sağlaması, diplomatik ilişkilerde kültürel uyumu artırmıştır. Bu uyum, her iki taraf arasında güçlü bir kültürel bağın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Asur ticaret kolonileri, yerel geleneklere saygı göstererek ve bu gelenekleri kendi uygulamalarına entegre ederek, yerel topluluklarla daha derin bir etkileşim kurabilmiştir. Asur'un Anadolu'da yerel geleneklere ve ritüellere uyum sağlaması, diplomatik ilişkilerde kültürel uyumu güçlendirmiş ve taraflar arasında güven, saygı ve iş birliği temelinde sürdürülebilir bir ilişki kurulmasına imkân tanımıştır. Bu da diplomatik temasların daha etkili bir şekilde yürütülmesine olanak tanımış ve taraflar arasında olumlu bir ortam oluşturmuştur. Asur'un yerel kültürleri anlama ve benimseme çabası, diplomatik ilişkilerin sadece ticaret açısından değil, aynı zamanda kültürel alanda da zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Asur ticaret kolonilerinin yerel geleneklere saygı göstermesi, yerel topluluklarda Asur etkisinin daha olumlu bir şekilde algılanmasına neden olmuştur. Diplomatik temaslar, Asur'un yerel ritüelleri anlama ve benimseme çabalarının ötesine geçmiş ve zaman içinde ortak bir kültürel senteze evirilmiştir. Bu süreç, taraflar arasındaki kültürel benzerliklerin diplomatik ilişkilerin kalıcı ve sürdürülebilir olmasına katkıda bulunmuştur.

Kültürel etkileşim, sadece dil ve geleneklerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda sanat ve mimari gibi kültürel unsurları da içermiştir. Asur'un sanatsal ifadesi, Anadolu kültürleri üzerinde önemli bir etki bırakmış olup, bu etkileşim, diplomatik ilişkilerin kültürel boyutunu zenginleştirmiştir. Asur sanatının Anadolu'da benimsenmesi, sanatsal tekniklerin paylaşılması ve ortak estetik değerlerin oluşturulması, taraflar arasında bir kültür alışverişi başlatarak güçlü bir bağ oluşturmuştur. Aynı zamanda, Anadolu'nun

sanatının Asur'u nasıl etkilediği, Asur kültürüne yeni perspektifler ve sanatsal öğeler kazandırmış, bu da diplomatik ilişkilerin sadece politik değil, aynı zamanda kültürel bir etkileşimle şekillendiğini göstermiştir. Bu süreç, sanatın gücünü kullanarak taraflar arasında derin bir anlayışın oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu sanatsal etkileşim, sadece estetik değerlerin paylaşımını değil, aynı zamanda sanatın toplumsal ve kültürel rolünün de derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Asur sanatının Anadolu kültürleri üzerindeki etkisi, sanatın anlamını ve işlevini genişleterek, taraflar arasında ortak bir sanat dilinin oluşmasına neden olmuştur. Kārum'daki kazılarda ortaya çıkan yan yana yerleştirilmiş dikdörtgen planlı evler; düz taşlarla döşenmiş ve her iki tarafı da işlenmiş büyük taşlarla sınırlanmış, araba geçişine uygun genişlikteki sokaklar; atık su kanalları, dönemin şehir planlama anlayışı hakkında bilgi sağlayan izlerdir (Özgüç, 1999:7).

Diplomatik ilişkilerin kültürel boyutunu zenginleştiren bu süreç, sanatın hem bir ifade hem de iletişim aracı olarak nasıl kullanıldığını göstermiştir. Sanat, taraflar arasında duygusal bir bağ kurarak, sadece diplomatik ilişkilerin resmi yönünü değil, aynı zamanda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini de güçlendirmiştir. Ayrıca, Anadolu'nun sanatının Asur'u nasıl etkilediği, Asur kültürünün çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu etkileşim, sanatın evrensel bir dil olduğunu göstererek, taraflar arasında ortak bir kültürel mirasın oluşmasına öncülük etmiştir. Bu durum, diplomatik ilişkilerin sadece siyasi veya ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir birleşimi de içerdiğini göstererek, taraflar arasında daha derin bir bağın kurulmasına olanak tanımıştır.

Asur ticaret kolonileri, sadece mal alışverişi değil, aynı zamanda bilgi ve teknoloji transferini de beraberinde getirmiştir. Bu, Anadolu'daki kültürel birikimi zenginleştirmiş ve diplomatik ilişkilerde bilgi paylaşımını desteklemiştir. Asur'un Anadolu'ya getirdiği teknolojik bilgi ve ticaret pratiği, yerel topluluklara yeni yetenekler ve üretim yöntemleri kazandırmıştır. Bu süreç, taraflar arasında bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik ederek, diplomatik ilişkilerin daha kapsamlı ve sürdürülebilir bir temelde şekillenmesine olanak tanımıştır. Bilgi ve teknoloji transferi, sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda toplumların genel gelişimine de olumlu bir etki yapmıştır. Asur ticaret kolonileri, Anadolu'daki yerel toplulukların endüstriyel ve tarımsal süreçlerde daha verimli ve yenilikçi hâle gelmelerine katkıda bulunmuştur. Bu, bölgesel düzeyde ekonomik büyümeyi tetiklemiş ve taraflar arasında ortak bir refahın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Diplomatik ilişkilerde bilgi paylaşımının teşvik edilmesi, taraflar arasında güvenin

artmasına ve daha işbirlikçi bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Asur'un sunduğu bilgi ve teknolojik avantajlar, yerel toplulukların kendi potansiyellerini daha iyi anlamalarına ve geliştirmelerine imkân tanımıştır. Ayrıca, bilgi ve teknoloji transferi, kültürel bir etkileşim yaratmış ve taraflar arasında öğrenme süreçlerini başlatmıştır. Bu süreç hem Asur hem de Anadolu kültürlerinde ortak bir mirasın oluşmasına yol açarak diplomatik ilişkilerin kültürel boyutunu zenginleştirmiştir.

Kültürel etkileşim, taraflar arasında birbirlerine karşı daha pozitif bir tutum oluşturmuştur. Karşılıklı kültürel zenginlik, diplomatik ilişkilerde olumlu bir ortamı yaratmış ve taraflar arasındaki güveni artırmıştır. Bu güven ortamı diplomatik ilişkilerin daha açık ve iş birliğine dayalı bir şekilde yürütülmesine olanak tanımıştır. Taraflar arasında oluşan bu pozitif tutum, çatışmaların daha kolay çözülmesine ve ortak çıkarlara dayalı uzun vadeli iş birliğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Kültürel etkileşim ve diplomatik ilişkiler arasındaki bu bağlam, Asur'un Anadolu'da ticaret kolonileri aracılığıyla gerçekleştirdiği kültürel paylaşımın diplomatik alanı nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu tür etkileşimler, tarih boyunca diplomatik ilişkilerin olumlu bir şekilde gelişmesine ve farklı kültürler arasında anlayışın artmasına katkıda bulunmuştur.

Diplomatik alanı şekillendiren kültürel etkileşim, sadece mevcut ilişkileri güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda gelecekteki diplomasi pratiğini de etkilemiştir. Kültürel zenginlik ve karşılıklı anlayış, taraflar arasında uzun vadeli ve sürdürülebilir diplomatik çözümlerin oluşturulmasına olanak tanımıştır. Bu bağlamda, Asur'un Anadolu'da gerçekleştirdiği kültürel etkileşimler, sadece tarihsel bir perspektiften değil, aynı zamanda gelecekteki diplomatik ilişkilerin şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Kültürel etkileşimler, sadece diplomatik ilişkilerin niteliğini değil, aynı zamanda toplumlar arasındaki genel algıyı da etkilemiştir. Karşılıklı kültürel zenginlik, sadece yönetimler arasındaki ilişkiler halk düzeyindeki iletişimi de güçlendirmiştir. İki kültür arasındaki bu olumlu etkileşim, insanlar arasında duygusal bir bağ oluşturarak, ortak bir payda üzerinde birleşmeyi teşvik etmiştir. Bu da diplomatik ilişkilerin sadece resmi müzakerelerle değil, aynı zamanda halkın karşılıklı anlayışıyla da güçlendiğini göstermektedir. Kültürel etkileşimlerin diplomatik alandaki etkisi, sadece ticaret ve güvenlik gibi somut konularla sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel diplomasiye de ivme kazandırmıştır. İki kültür arasında gerçekleşen bu etkileşim, kültürel değerlerin, sanatın ve edebiyatın paylaşımını içermiştir. Böylece, diplomatik ilişkiler sadece maddi

çıkarlara değil, aynı zamanda kültürel değerlere dayalı bir iş birliği platformuna dönüşmüştür.

Kārum ve Wabartum Asur, bölgedeki ticaret kolonileri aracılığıyla diplomatik temsilcilik kurmuş ve yerel yönetimlerle doğrudan ilişki kurmuştur. Ticaretin baş mimarları tüccarlar, Güneydoğu Anadolu'dan Orta Anadolu içlerine doğru uzanan geniş bir bölgede bulunan yaklaşık 40 şehirde ticaret kolonileri kurmuşlardır. Kolonilerin yönetimi, Kaniş'teki ticaret merkezi olan Kārum üzerinden gerçekleştirilmektedir (Veenhof-Eidem, 2008:154-155). Bu temsilcilikler, sadece ekonomik çıkarları değil, aynı zamanda siyasi çözümlemelerde ve diplomatik müzakerelerde etkili bir rol oynamıştır. Asur'un, Ticaret Kolonileri Dönemi'nde bölgedeki çeşitli yerel yönetimlerle kurduğu diplomatik ilişkiler, imparatorluğunun sınırlarını genişletme ve etkileşimde bulunduğu topluluklarla güçlü bağlar kurma stratejisinin bir parçasını oluşturmuştur. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde diplomatik ilişkiler, sadece ekonomik kazançlarla sınırlı kalmamış; dil, kültür, politika ve güvenlik gibi çeşitli faktörleri içeren karmaşık bir ağ oluşturmuştur. Asurlu temsilciler, yerel yönetimlerle kurdukları ilişkilerde sadece ticaret konularını değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel konularda da etkileşimde bulunmuşlardır. Bu, Asur'un bölgedeki diplomatik varlığını güçlendirmiş ve farklı kültürlerle daha derin bir anlayış geliştirmesine katkıda bulunmuştur.

Asur'un kolonileşme politikaları, bölgesel diplomasiyi derinden etkilemiştir. Bu politikalar, sadece ticaretin ötesine geçerek, bölgedeki çeşitli topluluklarla yapılan diplomatik görüşmelerde çeşitli konuları ele almış ve Asur'un bölgesel etkisini artırmasına olanak tanımıştır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, imparatorluğun diplomatik arenada güçlü bir aktör olma sürecini işaret etmiş ve bölgedeki çeşitli uygarlıklarla olan etkileşimlerini zenginleştirmiştir. Kültürel etkileşimlerin diplomatik alan üzerindeki bu etkisi, taraflar arasında daha kapsamlı ve derin bir iş birliği ortamının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu süreç, Asur'un Anadolu'da gerçekleştirdiği ticaret kolonileri aracılığıyla sağlanan kültürel paylaşımın, sadece o döneme özgü bir olgu olmanın ötesine geçerek, tarihsel bir miras olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Yönetim Biçimleri ve Merkezi Otoritenin Güçlenmesi: Asur kolonilerinin yayılması, imparatorluğun yönetim biçimleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kolonileşme politikalarının, Asur siyasi yapısındaki merkezi otoriteye olan etkileri son

derece önemlidir. Kolonilerde ithalat ve ihracatın düzenlenmesi, koloniler arası ve Asur ile yerel saraylar arasındaki idari, ticari ve yasal ilişkilerin yönetilmesi, tüccarlar arasında dayanışmanın sağlanması için çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. Asur'un Anadolu'daki faaliyetlerinin merkezi "Kārum Dairesi" (bēt kārim) olarak adlandırılan yer, bu dönemdeki en önemli yapılar arasında yer almaktadır (Günbattı, 2012:109). Bēt Kārim'in en önemli iki temel özelliği; vergi almak ve bunların kayıtlarını tutarak, tüccarların kendi arasındaki ve yerel halk arasındaki anlaşmazlıkları çözmektir (Özgüç, 2005:18).

Asurluların kolonileşme politikaları, bölgesel genişlemeyi ve kontrolü hedefleyerek, yönetim biçimlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde, merkezi otoritenin güçlenmesi, kolonilerdeki idari yapılanmanın geliştirilmesiyle paralel bir evrim göstermiştir. Asur, kolonilerdeki yerel yöneticileri atama ve denetleme yetkisiyle, merkezi otoritenin kontrolünü artırmış ve imparatorluğun genel istikrarını sağlamıştır. Siyasal karar alma süreçlerindeki değişimler, kolonilerdeki yönetim birimlerinin daha etkin ve koordineli bir şekilde merkezi hükûmetle iletişim kurmasını sağlamıştır. Bu, Asurluların geniş coğrafi alandaki yönetimini daha etkili hâle getirmiş ve bölgedeki çeşitli yerel yönetimler arasındaki koordinasyonu güçlendirmiştir. Aynı zamanda, kolonileşme politikaları, Asur hükûmetinin vergi toplama, askerî yönetim ve kaynakların kullanımı gibi temel konulardaki politika ve uygulamalarını yeniden şekillendirmiştir. Anadolu'daki yerel şehirlerin sınırlarında kurulan Kārum'ların merkezinde bir yönetim merkezi bulunurdu. Bu merkeze Bēt Kārim veya Kārum dairesi denirdi. Bu merkezde tüccarların kayıtları tutulurdu. Kārum dairesine kayıt yaptıran tüccarlar, adeta bir ticaret loncasına üye olan esnaflar gibi işlem yapıyorlardı (Günbattı, 2012:109). Kārum'un bir parçası olan Kārum dairesi, ticari ve idari konularda kararların alındığı ve belgelerin saklandığı merkezdir (Albayrak, 2003:344).

Asur'un kolonileşme politikaları aynı zamanda siyasal karar alma süreçlerindeki değişimlere odaklanmıştır. Yerel yönetimlerin daha fazla yetki ve sorumluluk almasını teşvik eden bir yaklaşım benimseyerek, kolonilerdeki yöneticilere belirli bir özerklik tanınmıştır. Bu, Asurluların geniş coğrafi alanındaki farklı kültürleri ve yönetim yapılarını daha iyi anlamasına ve yönetmesine olanak sağlamıştır. Kolonileşme süreci, Asurluların yönetim biçimlerinde merkezi otoritenin yanı sıra yerel dinamiklere de uyum sağlamasına neden olmuştur. Yerel gelenekleri ve kültürleri dikkate alarak, Asur yönetimi, kolonilerdeki topluluklarla daha olumlu ve işbirlikçi bir ilişki kurmuştur. Bu da

imparatorluğun yönetim modelinin, çeşitli kültürel ve etnik gruplar arasında daha fazla kabul görmesine ve meşruiyet kazanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Asur'un kolonileşme politikaları, yönetimde daha fazla şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlayışını güçlendirmiştir. Kolonilerdeki yerel yöneticilerle yapılan düzenli iletişim ve hesap sorma süreçleri, imparatorluğun genel yönetiminde daha etkili bir denge oluşturmuştur. Tüccarların içinden seçilen memurlar kolonilerdeki iş ve işleyişlerin akışını sağlamıştır. Asur yönetimi tarafından gönderilen Asur'un elçileri (šipru ša ālim), yerel krallıklar ile ilişkilerin düzenli ve güvenli bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Kolonilerde diplomatik ilişkilerin sürdürülebilmesi için görevliler de mevcuttur. Bu kişiler, başta Kaniš olmak üzere diğer koloniler arasında seyahat ederek sorunları çözmeye çalışmışlardır. Koloniler arası iletişimi de Kaniš kārum'unun elçileri (šipru ša kārim Kaniš) aracılığıyla sağlamışlardır (Günbattı, 2010:122).

Kolonilerde "šāqil dātim" olarak adlandırılan bir grup tüccar bulunmaktaydı. Bu tüccarlar, "dātum" vergisini ödemekle sorumlu olmanın yanı sıra, koloniler arasındaki iletişimi sağlıyorlardı (Çeçen, 1997:223vd.). Asur kolonileşme politikaları, imparatorluğun yönetim biçimlerinde önemli değişikliklere yol açmış ve merkezi otoritenin güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu, Asurluların büyüklüğünü ve karmaşıklığını daha etkili bir şekilde yönetmesini sağlamış ve bölgesel genişlemesini desteklemiştir.

Bölgesel Egemenliğin Oluşumu: Asur, bölgesel liderlik hedefini gerçekleştirmek için çeşitli stratejiler izlemiştir. Bunlardan biri, ticaret kolonileri aracılığıyla bölgedeki ekonomik etkisini genişletmek olmuştur. Kültepe Kaniš başta olmak üzere, Hattuša (Boğazköy), Wahšušana (Kuşaklı) ve Šalatuwar (Şarhöyük) gibi yerleşimleri birbirine bağlayan ticaret yolları aracılığıyla çok merkezli bir yapı inşa edilmiştir (Barjamovic, 2011:103–109). Karum sistemine dayanan bu yapının ekonomik gücü, geniş bir etki alanı yaratmış; ticaret koridorlarının güvenliğinin sağlanmasıyla birlikte Asur etkisinin Anadolu'da giderek güç kazandığı gözlemlenmiştir (Palmisano & Altaweel, 2015:134–138). Asur, ekonomik gücünü kullanarak bölgesel ticaret ağlarını kontrol etmiş ve bu sayede siyasi birimler üzerindeki etkisini artırmıştır. Kaniš'teki Kārum, diğer karum yerleşimlerinden ayrışarak ticaretin merkezi konumuna gelmiştir. Bu merkezde Asurlu tüccarların davalarının görüldüğü yargı mekanizmaları oluşturulmuş; ayrıca güvenlik birimleri ile vergi düzenine dayalı idari yapılar tesis edilmiştir (Veenhof & Eidem,

2008:41–44). Bu gelişmeler sonucunda karum'lar yalnızca ticaret merkezleri olmanın ötesine geçmiş, bölgesel idarenin yarı özerk yapıları hâline dönüşmüşlerdir. Ticaret yoluyla elde edilen ekonomik avantajlar, Asur'un bölgesel egemenlik oluşturma çabalarını desteklemiştir.

Asurlu tüccarlar, yalnızca ekonomik aktörler olarak değil, aynı zamanda kültürel ve kurumsal taşıyıcılar olarak da önemli bir rol üstlenmişlerdir. Asur hukuk sistemi ile ticaret uygulamalarını Anadolu'ya taşıyarak, yerel şehir devletlerinin diplomatik ilişkilerini ve idarî yapılarını etkilemişlerdir (Işık, 2020:14). Asur'un diplomatik girişimleri bölgedeki diğer siyasi birimler üzerinde etkili olmuştur. Diplomatik ilişkiler kurarak, ittifaklar oluşturarak ve ticaret anlaşmaları yaparak bölgesel güç dinamiklerine şekil vermiştir. Bu diplomasi çabaları, Asur'un bölgesel liderlik pozisyonunu sağlamlaştırarak, çeşitli siyasi birimlerle sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olmuştur. Asur kolonilerinin Anadolu'ya yerleşmesinden önceki dönemde, bölge çok sayıda küçük krallığın varlık gösterdiği, siyasal birlikten yoksun bir yapı sergilemekteydi. Hitit metinlerinde *taruma* (dağınık) olarak nitelendirilen bu siyasî yapılanma, merkezî bir otoritenin yokluğu ile tanımlanmıştır. Asur kolonilerinin Anadolu'daki varlığıyla birlikte, söz konusu parçalı yapı ilk kez yazılı hukuk metinlerine dayanan, dışa açık ve karşılıklı yükümlülük esasına dayalı yeni bir siyasal ve ekonomik ilişki düzeniyle tanışmıştır (Ünal, 1997:342–343). Asur'un askerî gücü de bölgesel egemenlik oluşturma sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Stratejik konumları ele geçirme, savunma paktları kurma ve bölgesel güvenliği sağlama adına yürütülen askerî operasyonlar, Asur'un bölgedeki siyasi üstünlüğünü pekiştirmiştir. Bu bölgesel egemenlik oluşturma sürecinde Asur'un politikalarının bir diğer önemli yönü, kültürel etkileşim ve bütünleşme çabalarıdır. Asur, farklı kültürler arasında bir anlayış ortamı yaratmak amacıyla kültürel etkileşimi teşvik etmiştir. Ticaret kolonilerinin kurulmasıyla birlikte, Asur kültürüyle diğer bölgesel kültürler arasında bir paylaşım başlamıştır. Dil, sanat, gelenekler ve diğer kültürel unsurların bu alışverişi, Asur'un bölgesel liderliğini daha da güçlendirmiştir. Bölgesel egemenlik oluşturmak adına benimsediği bu bütünleşme politikaları, bölgedeki çeşitli topluluklar arasında ortak bir kültürel bağ oluşturmuştur. Ortak bir kültürel temel, Asur'un liderliği altındaki siyasi birimler arasında daha sağlam bir dayanışma ve uyumun temelini atmıştır. Bu, Asur'un bölgesel güç dengesini etkilemiş ve diğer siyasi birimler üzerindeki egemenlik etkisini artırmıştır. Ayrıca, Asur'un bölgesel egemenlik oluşturmadaki

başarısında, hükûmetin ve yönetimin etkinliği de belirleyici bir faktör olmuştur. Asurlular, merkezi yönetimi güçlendirmek ve yerel yönetimleri denetlemek adına etkili idari stratejiler benimsemiştir. Koloni düzeni, özerk fakat merkeze bağlı işleyen ikili bir yönetsel yapıya dayanmaktadır. Bu sistemde Asur kralı, özellikle vergi tahsili ve gümüş akışının denetimi gibi ekonomik alanlarda nihai otoriteyi temsil ederken; yerel beyler, kolluk kuvvetlerinin organizasyonundan ve toprak üzerindeki egemenlik haklarının sürdürülmesinden sorumlu tutulmuştur. Šamšī-Adad'a atfedilen ve mektuplarında geçen "karum bizim gölgemizdir" ifadesi, merkezî otoritenin doğrudan müdahalesinden ziyade, mesafeli ancak etkin bir denetim mekanizmasına işaret etmektedir (Barjamovic, 2011:151). Bu da Asur'un Anadolu'daki ticaret kolonileri üzerindeki dolaylı fakat belirleyici kontrolünü yansıtan önemli bir örnektir.

Asur'un, ekonomik, diplomatik, askerî ve kültürel stratejilerin etkileşimiyle bölgesel egemenliğinin pekişmesini sağlamıştır. Bu kapsamlı yaklaşım, Asurluların bölgedeki güçlü egemenliğinin etkisini sürdürmesine olanak tanımıştır. Ekonomik, diplomatik ve askerî politikalarıyla Asur, bölgedeki diğer siyasi birimler üzerinde güçlü bir egemenlik kurmayı başarmıştır.

Asur Kolonilerinin Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkileri: Asur kolonileri, sadece bölgesel siyasal yapıları değil, aynı zamanda yerel yönetimleri de etkilemiştir. Asur'un yerel yönetimlere müdahalesinin boyutlarını ve bu müdahalenin yerel halkın siyasal ve yönetimsel düzen üzerindeki etkilerini, Asur'un bu bölgelerdeki siyasi ve idari dinamiklerinin etkileri çok fazladır. Asur, ticaret kolonileri aracılığıyla bölgedeki yerel yönetimleri etkilemiş ve kendi idari yapılanmasını bu topluluklara uygulamıştır. Yerel yöneticilerin atanması ve denetlenmesi gibi önemli kararlar Asur merkezi otoritesi tarafından alınmıştır. Bu durum, Asur'un yerel yönetimlere müdahalesinin somut bir örneğidir ve bölgenin yönetim biçimindeki değişiklikleri gösterir. Bu müdahale, yerel halkın siyasal ve yönetimsel düzen üzerinde belirgin etkiler yaratmıştır. Kaniş Karumu'nda bulunan ihtiyar meclisi Asurlular hakkında karar verirdi. Anlaşmazlıklarda genel meclisi toplar ve çoğunluk sayısına göre karar verirlerdi. Koloniler arasındaki konulara idare heyeti bakardı. Bu heyet Asur'da bulunur ve son kararı verme hakkına sahiptir (Kınal,1987:62). Asur'un yerel yönetimlere getirdiği değişiklikler, yerel halkın günlük yaşamını ve yönetimle ilişkisini etkilemiştir. Yerel topluluklar, Asur'un idari uygulamalarını benimseyerek veya karşı çıkarak kendi iç dinamiklerini değiştirmiş ve bu

süreçte çeşitli siyasal ve sosyal dönüşümler yaşamıştır. Bununla birlikte, Asur'un yerel yönetimlere müdahalesi sadece yönetim biçimleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel ve sosyal dokuya da dokunmuştur. Yerel halkın günlük yaşamını etkileyen bu müdahaleler, Asur kültürüyle yerel kültürler arasında bir etkileşim ve dönüşüm sürecine neden olmuştur.

Akadça "büyük, şef, âmir" anlamındaki "rabium" kelimesinin Sumerce karşılığı olan "GAL" birçok metinde bürokratik veya mesleki unvanları belirtmek için kullanılmıştır (Veenhof, 2008:220-224). GAL ile türetilen bu unvanlar, genellikle yöneticileri veya belirli meslek gruplarının liderlerini ifade etmektedir. Bu unvanlar, Mezopotamya toplumlarında sosyal ve idari yapıyı anlamak için önemli bir rol oynamıştır.

Kültepe kazılarında, ele geçen Kt. g/t 42+z/t 11 numaralı tabletler üzerinde, görevleri belirtilmemiş birçok kişinin kimlerin emrinde oldukları ve hangi şehirlerde bulunduklarına dair bilgiler içermektedir (Günbattı, 1987:2-4). Bu tabletlerde, özellikle Rabi'li unvanlar taşıyan kişilerin görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Diğer taraftan, belirtilmeyen kişilerin bağlı oldukları liderlikler ve bulundukları şehirlerle ilgili detaylı bilgilerin yer alması, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi sosyal ve idari yapıya dair önemli ipuçları sunmaktadır. Asur kolonilerinin bölgedeki yerel yönetimleri nasıl etkilediği, bu dönemin siyasi ve idari yapısını anlamak açısından önemlidir. Asur'un yerel yönetimlere müdahalesi, bölgesel siyasal düzenin yanı sıra yerel halkın günlük yaşamını ve kültürel dokusunu da derinden etkilemiştir.

Siyasi İdeoloji ve Koloniler: Asur kolonilerinin siyasal yapıya olan etkilerini anlamak için siyasi ideoloji, kritik bir unsurdur. Asur'un siyasi ideolojisi, imparatorluğun genişlemesini, bölgesel egemenlik oluşturmayı ve yerel yönetimleri yönlendirmeyi amaçlayan temel prensipleri içermekteydi. Asur Devleti, emperyalist bir yönetim anlayışı benimseyerek, genişleme hedefli askerî faaliyetleriyle bölgesel hâkimiyet kurma çabasında olmuştur. Bu yayılmacı stratejiler, Eski Çağ Ön Asya'sının önemli bir bölümünde Asur egemenliğini tesis etmiştir (Cavendish, 2011:102). Bu durum, krallık ideolojisinde de belirgin biçimde yansımış; devletin genişlemesiyle birlikte, gücünü tanrı Aššur'dan alan krallar hem kutsal hem de dünyevi otoriteleri tartışılmaz bir konuma

yükselmiş ve askerî seferlerde en üst düzeyde liderlik görevini üstlenmişlerdir (Yıldırım, 2014:92).

Asur Devleti'nin siyasi egemenliği, doğuda İran'ın batısından batıda Akdeniz kıyılarına, kuzeyde Anadolu içlerinden güneyde Mısır topraklarına kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktaydı. Bu kapsamlı coğrafi hâkimiyet çerçevesinde, Asur kralları, merkezi yönetimin sağlam ve organize bir sistem üzerine inşa edilmesini temel yönetim stratejisi olarak benimsemişlerdir (Ünal, 2005:87). Asurun siyasi ideolojisi aynı zamanda kolonileşme stratejilerini belirlemiş ve uygulamıştır. Ticaret kolonileri, Asur'un bölgesel ticaret ağlarını kontrol etme, ekonomik avantaj elde etme ve stratejik konumları güvence altına alma çabalarının bir parçası olarak kurulmuştur. Bu stratejiler, Asur'un siyasi ideolojisinin bir yansıması olarak görülebilir. Asur Devleti, batıdaki Akdeniz limanlarındaki ticareti, ekonomik hedefleri doğrultusunda kontrol altına almayı amaçlamıştır. Ancak bu bölgeye ulaşımı sağlayan yollar, dönemin önemli yerel aktörlerinden Arami kabilelerinin denetimindeydi. Bu nedenle Asur kralı, söz konusu güzergâhların kontrolünü ele geçirmek için Arami topluluklarına karşı askerî seferler düzenlemiştir. Bu seferler sonucunda bölgede Asur egemenliği sağlanmış; aynı zamanda altın ve gümüş gibi değerli madenler elde edilmiştir. Bu gelişmeler, Asur'un Akdeniz ve Toroslardaki hammadde kaynaklarına ulaşmak amacıyla uyguladığı ideolojinin parçası olarak değerlendirilmelidir (Ünal, 2010:115–117). Siyasi ideolojinin kolonilerin yönetimi üzerindeki etkisi, Asur'un yerel yönetimlere müdahalede bulunma ve kendi idari yapılanmasını bu bölgelere uygulama şeklinde belirginleşmiştir. Asur, siyasi ideolojisinin bir gereği olarak, kolonilerin idaresini merkezi otorite altında birleştirerek, genişlemesini ve kontrolünü sürdürmeyi hedeflemiştir. Ticaret kolonilerinin siyasal yapılar üzerindeki etkileri, Asur'un bu bölgelerdeki yönetim biçimini ve yerel siyasi dinamikleri nasıl şekillendirdiğini anlamamıza olanak tanır. Asur'un yerel yönetimlere müdahalesi, bu müdahalenin geniş bir coğrafyada nasıl farklı şekillerde gerçekleştiğini ve yerel halkın siyasi katılımını nasıl etkilediğini gösterir.

Siyasi ideoloji, Asur'un sadece ekonomik kazançları değil, aynı zamanda bölgesel güvenliği ve politik üstünlüğü de içeren daha geniş stratejik hedeflerini şekillendirmiştir. Bu ideoloji, Asur'un sınırlarını genişletmek ve bölgesel bir güç olarak öne çıkmak için kullanılan temel argümanları belirlemiştir. Kolonileşme stratejileri, bu siyasi ideolojinin bir uzantısı olarak, bölgesel genişlemenin araçları olarak hizmet etmiştir.

3.2. TOPLUMSAL OLAYLAR

3.2.1. Ticaretin Toplum Yapısı ve Sosyal İlişkilere Etkileri

Asur ticareti, bölgelerin ekonomik yapısını büyük ölçüde etkileyen önemli bir faktördür. Bu ticaret ağı sayesinde Asurlular, farklı coğrafyalardan gelen çeşitli mal ve hizmetlere erişim sağlamış ve bu da imparatorluğun ekonomik büyümesini desteklemiştir. Ancak, bu ekonomik dinamiklerin toplum içinde değişime yol açtığı görülmektedir. Ticaretin getirdiği zenginlik ve farklılıkların etkisiyle yeni sosyal sınıfların oluştuğu gözlemlenmiştir.

Ticaret, sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda toplumların sosyal ilişkilerine de önemli etkiler bırakmıştır. Kültepe'de ele geçirilen tabletlerin çoğu ikinci tabakada bulunmuştur. Bu tabletler ticari yazışmalar, borç senetleri, mahkeme kayıtları, hesap cetvelleri ve eşya listeleri içermektedir. Ayrıca aile içi mektuplar, evlat edinme, evlilik, boşanma, miras ve köle ticaretiyle ilgili metinler de mevcuttur (Bilgiç, 1947:580; Özgüç, 2005:12-13). Sosyal konuları ele alan tabletler nadirdir; ancak hukuki metinlerde ve satır aralarında bu tür bilgileri görmek mümkündür. Bu bilgiler ışığında, Eski Asurca tabletlerin günlük yaşamın ticari ve hukuki yönlerine odaklandığı söylenebilir. Tüccarların ticaret yaptıkları yerlerdeki krallıklarla hem kişisel hem de resmi ilişkiler içinde olmuşlardır. Ancak, tüccarlar politik ve sosyal olaylardan genellikle ticari faaliyetlerini olumsuz etkileyen durumlar söz konusu olduğunda bahsediliyor (Günbattı, 2010:24). Ticaret yoluyla farklı kültürlerle etkileşim içinde olan Asur ve yerli krallıkların, sosyal yapılarında ve ilişkilerinde de değişim yaşamışlardır. Bu durum, toplumlarda çeşitliliğin artmasına ve yeni sosyal normların oluşmasına sebep olmuştur. Asurluların ticaret ağı, sadece ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmamış, aynı zamanda toplumların yapısını da derinden etkilemiştir. Ticaretin getirdiği zenginlik ve farklı kültürlerle etkileşim, Asur ve Anadolu toplumlarında sosyal hiyerarşinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu durum, toplum içindeki dengelerin değişmesine ve yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Ticaretin merkezinde yer alan tüccarlar ve zengin iş insanları, Asur toplumunda ekonomik açıdan güç kazanarak üst sosyal sınıfları oluşturdular. Bu elit kesim, ticaretten elde ettikleri avantajlarla lüks yaşam tarzlarına sahip olurken, toplumun diğer

kesimlerinden ayrıştılar. Asurlu tüccarlar, farklı coğrafyalardan getirdikleri ürünler ve kültürlerle Asur toplumunu zenginleştirdi. Bu kültürel alışveriş, dil, sanat ve geleneklerde çeşitliliği artırarak toplumun kültürel yapısını zenginleştirdi. Asur'da ticaretin sosyal ilişkilere olan etkisi büyük oldu; farklı bölgelerden gelen insanlar arasında etkileşim ve bağların güçlenmesine neden oldu. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde, yalnızca Asur kökenli tüccarlar değil, aynı zamanda Suriyeli ve Mezopotamya kökenli tüccarlar da Anadolu ile ticaret yapmışlardır. Asurlu tüccarlar, kurdukları çeşitli şirketler aracılığıyla ticaret faaliyetlerini sürdürmekteydiler (Şahin, 2004:1). Bu etkileşim, Asur toplumunda hoşgörü, anlayış ve kültürel zenginlik gibi değerleri ön plana çıkardı, toplumun daha çeşitli ve renkli bir yapıya bürünmesini sağladı. Ticaret merkezlerinde ikamet eden insanlar, farklı kültürleri keşfetme ve anlama fırsatı yakalayarak toplum içindeki bağları güçlendirmişlerdir. Asur ticareti, Asur ve Anadolu toplumunu ekonomik, kültürel ve sosyal açılardan derinlemesine etkileyen ve zenginleştiren önemli bir unsurdur. Bu ticaretin toplum yapısı ve sosyal ilişkilere olan etkileri, o dönemdeki ekonomik, kültürel ve sosyal dinamiklerin karmaşıklığını anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Asur ticaret merkezlerinde yaşayan bireyler, farklı kültürleri tanıma ve anlama şansı buldukları için hoşgörü, anlayış ve iş birliği gibi değerleri geliştirmişlerdir.

Ticaretin getirdiği kültürel alışveriş, dil, sanat ve geleneklerde çeşitliliği artırarak Asur toplumunu zenginleştirmiştir. Bu durum, toplum içindeki sosyal ilişkilerin güçlenmesine ve insanlar arasındaki bağların derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Asur ticaretinin toplum yapısı ve sosyal ilişkilere olan etkileri, o dönemdeki ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerin karmaşıklığını yansıtarak dönemin dinamiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

3.2.1.1. Ekonomik Etkiler

Asur ticareti, antik dönemde önemli bir rol oynamış ve imparatorluğun genişlemesine katkıda bulunmuştur. Asur halkı, ticaret yoluyla farklı kültürlerle etkileşimde bulunmuş ve çeşitli kaynaklara erişim sağlayarak zenginliklerini artırmıştır. Bu ticaret ağı sayesinde Asur, kıymetli metallerden değerli taşlara, baharatlardan lüks mallara kadar geniş bir yelpazedeki ürünlere erişim sağlamıştır. Asur ve Anadolu arasında kumaş, süs eşyaları ve özellikle kalay ticaretinin ihracatı gerçekleşirken, Anadolu'dan genellikle değerli metaller deri, yün ve ne olduğu tam olarak bilinmeyen

şuprum adında değerli bir madenin ithalatı gerçekleşmiştir (Bayram, 1993:5). Asurluların tüccarları, Orta Doğu'nun farklı bölgeleriyle ticaret yapmış ve bu sayede imparatorluğun ekonomisini güçlendirmiştir. Asur ticareti, büyük kervanlar aracılığıyla gerçekleşmiş ve imparatorluğun farklı şehirleri arasında canlı bir ticaret ağı oluşturulmuştur. Bu ticaret ağı, Asur'un zenginliklerini arttırıp ve refah düzeyini yükseltirken, Anadolu'nun da hem ekonomik hem de kültürel anlam da büyüyüp gelişmesini sağlamıştır. Kervanlara yüklenen ürünler yüklenmeden önce mühürlenir ve mal sahiplerine ulaşıncaya kadar mühürlü kalırlardı. Ürünlerini teslim alan tüccarlar ürünlerini kontrolünü sağlamak için mühürleri açarlardı (Günbattı, 2012:99).

Ticaretin etkisi sadece ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmamış, aynı zamanda şehirlerin ekonomik zenginleşmesine de önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle ticaret merkezi konumundaki şehirler, ticaretin yoğunluğu ve çeşitliliği sayesinde ekonomik olarak büyümüş ve refah seviyelerini artırmıştır. Bu şehirler, Asurluların ekonomik canlılığını ve refahını artıran kilit noktalara dönüşmüştür. Ticaretin geliştiği şehirler, farklı kültürlerden gelen tüccarları ağırlayarak kültürel alışverişi teşvik etmiş ve şehirlerin sosyal dokusunu zenginleştirmiştir. Aynı zamanda bu şehirler, ticaret sayesinde gelişen zanaatkârlar ve tüccarlar topluluğuyla ekonomik çeşitliliği artırmış ve iş imkânları yaratmıştır. Bu durum da şehirlerin nüfusunu artırarak büyümelerine katkı sağlamıştır. Ekonomik büyüme ve zenginlik, Asurluların askerî ve politik gücünü artırmış ve imparatorluğun sınırlarını genişletmesine olanak tanımıştır. Ticaretin getirdiği gelirler, imparatorluğun ordusunu güçlendirmiş ve politik etkisini artırmıştır. Bu sayede Asurlular, bölgedeki diğer devletlerarasında önemli bir konuma yükselmiş ve güçlü bir siyasi varlık hâline gelmiştir. Asurlu tüccarlar, Asurluların sınırları içinde ve dışında geniş bir coğrafyaya yayılarak çeşitli pazarlara erişmiş ve böylece imparatorluğun ekonomik etkisini büyük ölçüde genişletmişlerdir. Bu tüccarlar, farklı kültürlerle etkileşime girerek Asur'un ticaret ağını geliştirmiş ve farklı bölgelerden mal ve hizmetleri Asur'a getirerek ekonomik çeşitliliği artırmışlardır. Aynı zamanda Asurlu tüccarlar, imparatorluğun kendi üretim kapasitesini artırmasına ve iç tüketimi desteklemesine de katkıda bulunmuşlardır. Ticaretin artmasıyla birlikte şehirlerdeki ekonomik büyüme hız kazanmış ve bu da artan nüfus ve iş gücüne ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Ticaret merkezlerinde gelişen ekonomik faaliyetler, şehirlerin altyapısının güçlenmesine yol açmıştır. Yolların genişletilmesi, limanların inşası, ticaret binalarının artması gibi altyapı

yatırımları, Asur ticaretinin etkilerini daha da artırmış ve ticaretin verimliliğini artırmıştır. Bu ekonomik büyüme sürecinde ortaya çıkan zenginlik ve kaynaklara olan talep, belirli bölgelerde rekabeti arttırarak çatışma potansiyelini artırmış ve buna bağlı olarak toplumsal ve politik gerilimlerin artmasına sebep olmuştur. Ticaretin canlanmasıyla birlikte farklı bölgeler arasında kaynaklara erişim mücadelesi artmış ve bu durum da çatışma risklerini yükseltmiştir. Ayrıca, ticaretin getirdiği refahın dağılımı konusunda yaşanan eşitsizlikler, toplumun farklı kesimleri arasındaki sosyal uçurumu derinleştirmiştir. Zenginlik ve kaynaklara erişimdeki adaletsizlikler, toplumda huzursuzluğa ve memnuniyetsizliğe yol açmış, bu da toplumsal gerilimleri artırmıştır. Asur ve yerel krallıklar arasında yapılan anlaşmaların detaylarını yerel kralların ekonomik durumları belirlemiştir. Anlaşmalarda ekonomisi daha güçlü olan taraf diğer tarafa göre daha fazla avantaj elde etmektedir (Küçükbezci, 2011:42). Bu durum, Asurlular ile yerel krallıklar arasındaki ticari ilişkilerde dengenin nasıl sağlandığını ve güçlü ekonomilere sahip krallıkların pazarlık gücünü nasıl kullandığını göstermektedir. Zayıf ekonomilere sahip krallıkların daha kısıtlı bir pazarlık alanı olduğu ve bu durumun ticaret anlaşmalarına yansıdığı görülmektedir. Sosyal eşitsizliklerin artmasıyla birlikte gelir adaletsizliği, eğitim fırsatlarındaki dengesizlikler ve iş imkânlarındaki adaletsizlik gibi sorunlar ortaya çıkmış ve toplumda dengesizliklere neden olmuştur. Bu durum da toplumsal huzursuzluğa ve çeşitli sosyal sorunlara zemin hazırlamıştır. Asur ticareti, imparatorluğun ekonomik, askerî ve kültürel alanlarda genişlemesine önemli katkılarda bulunarak, Asur toplumunun gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Ancak, bu ticaretin beraberinde getirdiği dinamiklerin hem olumlu hem de zorlayıcı etkileri olmuştur. Ticaretin sağladığı zenginlik ve kaynaklara erişim, devletlerin genel istikrarını ve gücünü artırmıştır. Ticaret ağı, Asur ve Anadolu bölgelerinin farklı kültürlerle etkileşimde bulunmasını sağlamış ve bu da kültürel çeşitliliğin artmasına sebep olmuştur. Asur ticareti, ekonomik büyümeyi teşvik ederek bölgelerin refahını artırmış ve askerî gücünü desteklemiştir. Tüccarlar şahsi olarak yerel krallar ile anlaşma yapamaz, diplomatik anlaşmalar sadece Asur'un elçileri tarafından Kārum Evi'nin önde gelenleri ile yerel krallıklar arasında yazılı bir anlaşma ile yapılırdı (Larsen, 1976:245-253). Bu durum, Anadolu kentlerindeki diplomatik ilişkilerin nasıl yürütüldüğünü ve Asur'un bu antlaşmalara nasıl bir rol oynadığını göstermektedir. Asur elçilerinin katılımıyla yapılan

antlaşmaların, tüccarlar ve yerel yönetim arasındaki ilişkilerin resmiyet kazanmasına ve güvence altına alınmasına yardımcı olduğu görülmektedir.

Ticaret sayesinde Asur, farklı bölgelerden gelen mal ve hizmetlere erişim sağlayarak ekonomisini çeşitlendirmiş ve güçlendirmiştir. Bu durum, imparatorluğun genel istikrarını ve gücünü artırarak bölgedeki politik etkisini güçlendirmiştir. Aynı zamanda ticaret ağı, Asur toplumunu dış dünyayla etkileşime sokarak kültürel alanda da gelişmeler yaşanmasını sağlamış ve imparatorluğu daha da güçlü kılmıştır.

3.2.1.2. Kültürel Etkiler

Asurlular, ticaret amacıyla Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Ticaret ile birlikte farklı kültürlerin etkileşimi yaşanmıştır. Bu dönemde yazı, sanat, mimari ve ticaret gelişmiştir. Asurluların Anadolu'ya getirdikleri kültürel öğeler arasında çivi yazısı, tanrı tapınma ritüelleri, ticaret alışkanlıkları ve mimari özellikler bulunmaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Anadolu'nun kültürel ve ekonomik gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Asurlu tüccarların ticaret faaliyetleri sayesinde farklı kültürlerle etkileşime girmesi, çeşitli coğrafyalardan getirdikleri malzemelerin yanı sıra farklı kültürel unsurları da beraberinde taşımalarına sebep olmuştur. Bu etkileşim, toplumlarda kültürel çeşitliliğin artmasına ve farklı kültürlerin birbiriyle etkileşime geçerek yeni fikirlerin ve uygulamaların yayılmasına olanak sağlamıştır. Asurlu tüccarlar, imparatorluğun sınırları dışında farklı kültürlerin etkileşimde bulunmasını teşvik ederek geniş çapta bir kültürel mozaiğin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Farklı coğrafyalardan özellikle Anadolu'dan getirdikleri malzemelerle birlikte çeşitli kültürel unsurları Asur toplumuna taşıyan bu tüccarlar, kültürel çeşitliliği ve etkileşimi artırmışlardır. Bu kültürel etkileşim, Asur ve Anadolu'yu sadece ekonomik bir merkez değil, aynı zamanda kültürel anlamda da zenginleştiren bir kavşak hâline getirmiştir.

Anadolu, tarih öncesi dönemlerde yerleşik yaşam izlerine sahip önemli bir coğrafyadır ve Ön-Asya'nın önemli bir parçasıdır. İnsan toplulukları, Paleolitik dönemden yaklaşık 12.000 yıl öncesine kadar uzanan dönemde avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, doğal koşullardan korunmak için küçük gruplar hâlinde dağınık ve seyrek şekilde yaşayan insanlar,

genellikle mağaralarda yerleşmiş ve avcılık ile toplayıcılıkla geçimlerini sürdürmüşlerdir. Anadolu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının yakınlaştığı bir bölgede yer alır ve bu nedenle bir köprü işlevi görür. İklim bakımından orta kuşakta bulunması, farklı iklim özelliklerini barındırır. Bu özellikleriyle Anadolu, kıtalar arası bir köprü veya önemli bir kavşak noktasıdır ve bu nedenle tarih boyunca sosyoekonomik açıdan önemli bir rol oynamıştır (Boran, 2001:9-19). Avcılık ve toplayıcılık, insan topluluklarının başlıca geçim kaynağı olmuştur ancak tarımın keşfiyle bu yöntem giderek azalmıştır. Çiftçilik ve hayvancılık, düzenli bir ekonomik yapı oluşturarak sonraki kent ve devlet oluşumlarının temelini atmıştır (Özdoğan, 1996:19-30). Göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş, tarımın keşfiyle bir dönüm noktası olmuştur. Yaşam koşullarının değişmesiyle birlikte insanlar madenleri keşfetmiştir. Bu durum, çeşitli yeniliklerin ortaya çıkmasına ve artı ürün elde etmeye başlanmasına olanak sağlamıştır. Üretim fazlası, yerel ticaretten öteye geçerek bölgesel ve komşu ülkelerle ilişkilerin kurulduğu bir sisteme evrilmiştir. Bu süreçte ticaret giderek daha kurumsallaşmış ve ekonomik güç elde etmek isteyenler belirli bölgelerin kontrolünü sağlamaya çalışmıştır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte, iletişim endüstrisi de ilerlemiş ve farklı yazı ve sembollerin kullanımı gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum, "kutsal yazı" anlamına gelen "hiyeroglif" yazısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ticaretin ve yazının gelişimiyle birlikte, kentlerin kurulması hızlanmış ve günümüz medeniyetinin temelleri yaklaşık olarak MÖ 4000 yıllarında atılmıştır (Akurgal, 1998:8-9).

Tarih öncesi dönemlerde, yazının ilk örnekleri, insanların av hayvanlarını izlemek veya avlanma alanlarını işaretlemek amacıyla mağara duvarlarına çizdikleri resimlerdir (Kınal, 1969:1). Bu resimler insanlar arasındaki iletişimi sağlamakta yeterli olmaktaydı. Ancak maddi ve manevi değerlerin zamanla değişime uğramasıyla bu resimlerin ihtiyacı karşılamada yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Kentleşmenin artmasıyla birlikte alışılagelmiş yaşam tarzları değişmiş, daha sistemli ve anlaşılır olan çivi yazısı keşfedilmiştir. Yazı sistemi, insanlık tarihinin erken dönemlerinde, Bereketli Hilal olarak adlandırılan bölgede, Dicle ve Fırat nehirleri arasında gelişmiştir (Kılıç, 2009:128). MÖ 3500 yılında Mezopotamya'da hüküm sürmüş Sümerler tarafından icat edilen yazı, siyasi ve ekonomik gibi nedenlerden dolayı yayılım alanı genişlemiş, kültürler arasındaki alışverişi sağlamakta büyük rol oynamıştır. Sargon ve Naram-Sin gibi Akad hükümdarlarının fetihleriyle genişleyen bölgeler ve ticaret kolonileri aracılığıyla

Anadolu'ya yayılan çivi yazısı, Anadolu'nun yazılı tarihini başlatmıştır. Çivi yazısı, sadece maddi ihtiyaçları karşılayan bir araç olmanın ötesine geçmiş, bir kültür aracı hâline gelmiştir. İnsanoğlu, ilk yerleşim yerlerini mağaralarda kurmuş ve daha sonra su kenarlarına yerleşerek sulu tarımı keşfetmiştir. Bu gelişmeyle birlikte, barınma ihtiyaçları ve tarzları değişmiş ve yeni yapılar ortaya çıkmıştır. Göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş sürecinde, insanlar Kalkolitik Dönem'de gelişen teknolojiyi kullanarak tarımla uğraşmışlar ve bakır madeninden yapılmış araçları etkin bir şekilde kullanmışlardır. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesi, Neolitik Dönemde insanların yaşama aktif katılımını artırmış ve sosyal yapıda hızlı değişimlere yol açmıştır (Memiş, 1995:13-14). Bu dönemin önemli özelliklerinden biri, kurulan büyük kentlerin surlarla çevrili olmasıdır. Surların savunma ve korunma amacıyla kullanılması, o dönem insanlarının güvenlik endişesi içinde olduğunu düşündürebilir (Memiş, 1995:13-14). Üretim ve teknolojideki ilerlemeye bağlı olarak nüfus artmıştır. Bu artan nüfus ve yaşam tarzındaki değişimler, yeni yönetim modellerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, farklı meslek gruplarının (zanaatkârlar, din adamları, aristokratlar) belirgin hâle gelmesini sağlamıştır. Meslek gruplarının çeşitlenmesi, üretimin artmasına olanak tanımış ve ürünlerin pazarlanması yerel düzeyden bölgesel düzeye doğru gelişme göstermiştir. Kalkolitik Çağda kullanılan malzemelerde değişiklikler yaşanmıştır. Metal, giderek daha fazla taşın yerini almıştır. Özellikle bakır gibi metallerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Asur ticaret kolonilerinden çok önce Anadolu'da yaşanan bu olaylar koloni döneminin temelini oluşturmuştur. Yabancı kültürlerin toplumlara girişi, özellikle sanat ve mimari alanında çeşitliliği arttırmış ve yeni tarzların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Anadolu'daki ilk yerleşim yerleri genellikle barınma amaçlı olarak inşa edilmiştir. Bu yapılar, coğrafi koşullara bağlı olarak taş, kerpiç, ahşap veya dal örgü gibi çeşitli yapı malzemelerinden yapılmıştır. Aynı yapıda genellikle birden fazla malzeme kullanılmıştır. Avlular ve meydanlar, bazen taş veya çakıl taşlarıyla döşenmiştir. Bu alanların etrafında, konutlar, yönetim binaları, atölyeler, depolar gibi farklı işlevlere sahip yapılar bulunurdu. Konutlar, genellikle bir avlu veya meydanın etrafında eklemelerle geliştirilmiş yapı kümeleri şeklinde yer alır. Bazı yerleşimlerde ise sokaklar boyunca sıralanmış veya bağımsız olarak düzenlenmişlerdir. Bu döneme ait yapıların duvar kalınlıklarında herhangi bir standart gözlenmemiştir (Çilingiroğlu, vd. 2004:27-28). Konut yapılarının içinde genellikle ocak, fırın ve çeşitli platformlar bulunmaktadır (Çevik & Abay, 2016:187-

195). Yerleşimlerde en yaygın görülen yapı tipi, çeşitli amaçlar için kullanılan dikdörtgen planlı yapılar olmuştur. Toplumsal binalar ve yerleşme düzenlemeleri, önemli unsurlar arasındadır. Bu yapıların mimari planları, yerleşim düzenleri ve içyapıları, dönemin koşullarına göre oldukça gelişmiştir, özellikle kült binalarında yapılanmalar dikkate değerdir. Yuvarlak çukur tabanlı, ızgara planlı, kanallı, taş döşeli, hücre planlı ve geniş odalı yapılar, kült ve kamu binaları, ateş çukurları, çöp çukurları ve kafatası odaları gibi dönemin mimari tarzına ışık tutan yapılardır. Şehirleşme ve devletleşmenin artmasıyla birlikte, uzun dikdörtgen planlı yapılar daha belirgin hâle gelmiştir. Malzeme kullanımında taş ve kerpiç daha yaygınken, maden kullanımı da artmıştır. Mezopotamya mimarisine aykırı bir şekilde, bu yapılar biçimsel olarak birbirlerine benzerler, fakat Anadolu geleneğine uygun olarak koridor çevresinde yer alırlar ve yan yana yerleştirilmişlerdir. Kazılarda bulunan metal objeler arasında, arsenikli bronzdan yapılmış krala ait silahlar ve takılar bulunmaktadır. Kılıçların üzerindeki gümüş kakmalardan oluşan motifler, üretim tekniğindeki ileri seviye teknolojiyi ve farklı metallerin bir araya getirilme yeteneğini göstermektedir. Ayrıca, tüm bu buluntular, tarihsel katmanın sosyoekonomik ve kültürel gelişiminin ne kadar ileri düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Asur ticaret kolonileri ile birlikte Anadolu'nun mimari ve kentleşme çehresi daha da değişmiştir. Asurlular tarafından inşa edilen Karum ve Wabartumlar bu dönemin mimari tarzlarını yansıtmıştır. Asurlular, farklı kültürlerden ilham alarak kendi sanatsal ve mimari tarzlarını zenginleştirmiş ve bu sayede imparatorluk döneminde inşa edilen yapılar farklı kültürlerin izlerini taşımıştır. Bu etkileşim, Asur sanatının ve mimarisinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve imparatorluğun kültürel mirasını zenginleştirmiştir. Bu kültürel etkileşimler aynı zamanda bilim ve düşünce alanlarında da çeşitlenmeye öncülük etmiştir. Farklı kültürlerden gelen bilginin bir araya gelmesi, bilimsel ve felsefi düşüncenin ilerlemesine önemli katkılarda bulunmuştur. Yabancı bilginin Asur toplumuyla paylaşılması, matematik, astronomi, tıp ve diğer bilim alanlarında yeni bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ticaretin kültürel etkileri sadece sanat ve mimari alanında değil, aynı zamanda bilim ve düşünce alanlarında da belirgin olmuştur. İnşa edilen yapılar, farklı kültürlerin mimari tarzlarından esinlenerek benzersiz ve çeşitli tasarımlara sahip olmuştur. Bu döneme ait sanat eserleri, farklı coğrafyalardan gelen sanatçıların ve ustaların etkileşimlerini yansıtarak zengin ve çeşitli

bir sanat mirasının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Asurlular dönemindeki bilimsel ve sanatsal ilerlemeler, farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan entelektüel çeşitliliğin bir yansıması olmuştur. Ticaretin kültürel boyutu, toplumların dünya görüşlerini genişleterek farklı perspektiflere duyarlılık kazandırmış ve Asur ile Anadolu toplumlarında hoşgörü, çok kültürlülük ve iş birliği açısından olumlu bir ortamın oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Ticaretin etkisi sadece sanat ve mimari alanlarında değil, aynı zamanda dil ve geleneklerde de çeşitlenmeye yol açmıştır. Anadolu'nun yazı ile tanışmasını sağlayan Asurlular, ticaret yoluyla tanıştıkları gelenekleri kendi kültürleriyle birleştirerek yeni bir sentez oluşturmuşlardır. Bu etkileşim, Asurlular içinde çok kültürlü bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamış ve farklı topluluklar arasında daha derin bir anlayışın gelişmesine katkı sağlamıştır. Ticaret sayesinde Asurlular, farklı kültürlere ait dil ve gelenekleri benimseyerek kendi kültür yapılarını zenginleştirmişler ve çeşitlendirmişlerdir. Bu durum, Asurlular'da hoşgörü, çok kültürlülük ve iş birliği gibi değerlerin ön plana çıkmasına yardımcı olmuş ve toplumun genel refahını artırmıştır.

Ticaret yoluyla gerçekleşen kültürel etkileşimler, Asur ve Anadolu toplumlarını sadece ekonomik değil, aynı zamanda bilimsel, sanatsal, sosyal ve düşünsel açılardan zenginleştiren önemli bir süreci başlatmıştır. Farklı kültürlerin bir araya gelmesi, bu toplumların genel gelişimine derin etkiler yapmış ve Anadolu tarihindeki çeşitliliği ve zenginliği belirleyen kritik bir faktör olmuştur. Bu kültürel etkileşimler sayesinde Asur ve Anadolu toplumları, farklı bilimsel, sanatsal ve düşünsel perspektiflerle tanışarak kendi bakış açılarını genişletmişlerdir. Bu süreç, bilgi ve fikir alışverişi sayesinde yeni keşiflerin yapılmasına, sanatsal ve mimari gelişmelerin yaşanmasına ve sosyal yapıların evrim geçirmesine olanak sağlamıştır. Ticaretin getirdiği kültürel çeşitlilik, toplumların hoşgörü, çok kültürlülük ve iş birliği gibi değerleri benimsemesini teşvik ederek Anadolu'nun tarihinde önemli bir dönüşümün yaşanmasına öncülük etmiştir.

3.2.1.3. Sosyal Etkiler

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi MÖ ±1950-1700 yılları arasında Mezopotamya'dan Anadolu'ya Asur hükümdarlığı altında gerçekleşen bir dönemdir. Bu dönemde Asur ticaret kolonileri, ticaret faaliyetlerini geliştirmek amacıyla çeşitli bölgelere ticaret merkezleri kurmuşlardır. Sosyal etkileri arasında farklı kültürlerin etkileşimi, ticaret

yoluyla kültürel alışveriş, nüfus hareketliliği ve kentleşme gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu dönemde Asur kolonileri, ekonomik ve sosyal açıdan bölgenin gelişimine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, farklı toplumların bir arada yaşamasıyla kültürel zenginliklerin artması da sosyal etkiler arasında yer almaktadır.

2000 yılında yapılan kazılarda Kültepe Kaniş'de iki antlaşma metni aynı anda keşfedilmiştir. Keşfedilen iki metin de Koloniler devrinin geç evresine aittir. Kt. 00/k 6 ve Kt. 00/k 10 envanter numaralı metinler, dönem hakkında ve özellikle Anadolu ticaret hukukunun önemli kaynakları olarak büyük dikkat çekmiştir (Günbattı, 2004:249-268). İlk metin Anadolu'nun önemli krallıklarından olan Kaniş ile Asur arasında yapılmıştır (Resim 9). İkinci metin ise yine dönemim güçlü krallıklarından Hahhum ile Asur arasında yapılan anlaşmadır (Resim 10). Her iki belge de büyük hasar görmüş, kırık ve eksiktir. Ancak korunmuş ve sağlam olan bölümlerinden Asurlularla yerli halk arasındaki ilişkilerin sadece ticari amaçlı olmadığı, aynı zamanda hukuki ve sosyal ilişkiler bakımından da etkileşimde olduğu gözlemlenmiştir. Bu metinler de dikkat çeken diğer bir konu ise tarafların hak ve sorumlulukları ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir.

Ticaretin etkisiyle oluşan sosyal sınıflar, toplumları ekonomik açıdan çeşitlenmiş bir yapıya dönüştürmüştür. Anadolu'nun sosyal yapısı üç ana gurup ve bunların alt tabakalarından oluşmaktadır. Sosyal yapının en üstünde kraliyet ailesi, saray görevlileri ve halkı bulunmaktadır. İkinci sırada zengin iş adamları, zanaatkârlar ve çiftçiler bulunmaktadır (Dercksen, 2004:55). Bu zengin kişilerin yanında çalışanlar da yine bu gurubun içinde alt tabakada yer almaktadır. Son tabakada ise köleler yer almaktadır. Sosyal yapı hiyerarşisinde sınırlar katı değildir. Alt tabakadaki biri üst tabakaya çıkabilir ya da üst tabakada ki biri alt tabakaya düşebilmektedir. Ticaret merkezlerinde faaliyet gösteren tüccarlar ve zengin iş adamları, ekonomik avantajları elinde bulundurarak toplumun üst sınıflarını oluşturmuşlardır. Bu üst sınıflar, ticaretten doğrudan fayda sağlayarak refah düzeylerini artırmış ve toplumdaki ekonomik gücü ellerinde tutmuşlardır. Ancak, ticaretten doğrudan fayda sağlayamayan diğer kesimler, daha alt sosyal sınıflarda konumlandırılmış ve ekonomik eşitsizlik belirginleşmiştir. Bu durum, toplum içinde gelir ve servet dağılımında dengesizliğe ve sosyal adaletsizliğe yol açmıştır.

Saray, kentin merkezinde ekonomik ve siyasi yönetimin başıdır (Özgüç, 1998:471). Sarayda kral ve ailesine hizmet eden bir gurup ve resmin işlerin yürütülmesini sağlayan memurlardan oluşmaktadır. Resmi işlerin yürütüldüğü ve barınma ihtiyacının karşılandığı yerdir. Yine sarayda ikametgâh edenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için üretim evleri mevcuttur. Özellikle Kaniş ve Acem Höyükteki kazılarda gün yüzüne çıkarılan saraylar Asur Ticaret Kolonileri dönemi için önemlidir. Acemhöyük ve Kaniş saray yapıları birbirinden farklıdır. Acemhöyük sarayları iki katlı ve alt katı çok odalı bir yapıya sahiptir. Kaniş sarayları da iki katlı olmasına rağmen etrafları surlarla çevrili, büyük holler ve birçok küçük odadan oluşmaktadır (Özgüç,1999:62). Kaniş Kārumu ticaretin merkezi konumunda olup, saraya getirilen malların ilk önce burada kontrolü sağlanıp daha sonra depolara taşınmıştır (Özgüç, 1998:467). Sarayların üst katında harem dairesi, alt katta ise depolar mevcuttur (Kuzuoğlu, 2007:799).

Ticaretin getirdiği sosyal sınıflar, Asur ve Anadolu toplumlarında karmaşık sosyal ilişkilerin oluşmasına neden olmuştur. Üst sınıflardaki tüccarlar, zengin iş adamları ve yöneticiler ile alt sınıflardaki işçiler ve hizmetçiler arasında belirgin bir sosyal ayrım meydana gelmiştir. Bu durum, toplum içinde hiyerarşik yapıların güçlenmesine ve ekonomik eşitsizliklerin artmasına yol açmıştır. Ancak, ticaret aynı zamanda farklı kültürler arasında etkileşim ve kültürel alışverişi teşvik etmiştir. Ticaret merkezlerinde bulunan farklı etnik gruplar, dil ve kültür farklılıklarına rağmen bir araya gelerek etkileşimde bulunmuş ve sosyal bağları güçlendirmiştir. Bu etkileşim, Asurlular içinde çeşitli toplulukların birbirine daha yakınlaşmasına ve ortak bir kültürel zeminde buluşmasına imkân tanımıştır. Farklı kültürler arasındaki bu etkileşim, dil, gelenekler ve sanat alanlarında karşılıklı etkileşim ve öğrenmeyi sağlayarak toplumsal çeşitliliğin artmasını toplumların kozmopolit yapısının güçlenmesini desteklemiştir. Ticaretin etkisiyle oluşan sosyal sınıflar, Asur toplumunu ekonomik ve sosyal açıdan derinlemesine şekillendirmiştir.

3.2.1.4. Politik Etkiler

Koloniler döneminde, Anadolu küçük şehir krallıkları tarafından yönetiliyordu. Krallar kendi aralarında ittifaklar kurarak birbirlerinin topraklarını ele geçirme ve genişletmek çabaları yaşanmıştır. Ayrıca kralın ölümü, yeni kralın tahta geçişi, iktidar

mücadeleleri ve salgın hastalıklar gibi politik ve sosyal olaylar da meydana gelmiştir (Gökçek & Abacı, 2019:9).

Ticaret, Asurluların sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi etkisini de genişleterek bölgesel gücünü pekiştirmiştir. İmparatorluğun farklı bölgelerle kurduğu ticaret ilişkileri, diplomatik ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunarak Asur'un siyasi nüfuzunu artırmıştır. Ticaret yoluyla sağlanan ekonomik bağlar, Asur'un sınırları dışındaki topluluklarla daha sağlam bir ilişki ağı kurmasına olanak tanımış ve bu bölgeler üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Asurluların ticaret ağı, imparatorluğun diğer medeniyetlerle olan ilişkilerini derinleştirerek siyasi ittifaklar oluşturmasına ve bölgesel liderlik pozisyonunu pekiştirmesine yardımcı olmuştur. Ticaret yoluyla elde edilen ekonomik güç, Asur'un komşu bölgelerde daha fazla nüfuz sahibi olmasını sağlamış ve imparatorluğun siyasi etkinliğini artırmıştır. Bu durum, Asurluların sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi olarak da bölgede güçlü bir konuma sahip olmasını sağlamıştır. Anadolu yerel beylerinin kendi arasındaki çatışmaları fırsata çeviren Asur kendine uygun ortam sağlamıştır. Siyasi birliğin olmadığı, kargaşa ortamından yararlanarak ticari faaliyetlerini uzun zaman boyunca sürdürmüştür (Akurgal, 2020:47). Silah yapımında kullanılan kalayın Asurlular tarafından Anadolu'ya getirilmesi Asurluların yerel krallar ile ilişkilerinde belirleyici aktör olmuştur (Gökçek & Abacı, 2019:80). Ekonomik gücün de göstergesi olan kalay saraylarda yaygın bir şekilde kullanılmış olması Anadolu şehir krallarının Asurlu tüccarlara ihtiyacının ve bağımlılığının göstergesidir (Özgüç, 2005:52).

Tüccarlar, sadece ticaretin gerçekleştiği noktalarda değil, aynı zamanda Asurluların farklı bölgelerinde ekonomik konuların düzenlenmesi ve vergilendirilmesi gibi önemli alanlarda da etkili bir rol oynamışlardır. Yerel krallıklara vergi ödeyerek ticaret yapan Asurlu tüccarlar bu bilinçle ticaretlerini güvenli bir şekilde yapmayı başarmışlardır (Sever, 1996:55). Bu tüccarlar, imparatorluğun ekonomik politikalarının belirlenmesinde etkili bir aktör olarak öne çıkmış ve imparatorluğun ekonomik yapılanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Vergi toplama, ticaretin düzenlenmesi, fiyatlandırma politikaları gibi konularda etkili olan Asurlu tüccarlar, imparatorluğun ekonomik başarısında belirleyici bir paya sahip olmuşlardır. Asurlu tüccarlar, ticaret ağlarını genişleterek farklı bölgeler arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesine öncülük etmiş ve bu sayede refah düzeylerini

artırmışlardır. Tüccarların ekonomik alandaki bu etkin rolü, Asurluların ekonomik gücünü ve istikrarını desteklemiş ve imparatorluğun genel refahını artırmıştır.

Asur ticareti, geniş coğrafyalarda gerçekleşen etkileşimler ve ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak Asur toplumunun karmaşıklığını artırmıştır. Anadolu'daki beyliklerin arasında çıkan çatışmaların içinde olmamışlardır. Sadece ticareti etkileyen siyasal ve sosyal olaylara müdahale olmuşlardır. Asur hiçbir zaman Anadolu'da ticaret haricinde bir amaca yönelmemiştir. Çünkü Asurlular egemenliğin sadece siyasi mücadelelerden geçmediğinin bilincindedir. Bu yüzden Anadolu halkı ve yönetimi ile ilişkilerini canlı tutarak barış içinde ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Kınal, 1998:62-63). Ticaret yoluyla farklı kültürlerin etkisinin hissedilmesi, Asurlular'da çok yönlü bir kültürel atmosferin oluşmasına neden olmuştur. Bu durum hem toplum içindeki çeşitliliği artırmış hem de imparatorluğun sınırları dışındaki bölgelerle daha yakın ve sıkı bir etkileşimi mümkün kılmıştır. Ticaretin getirdiği bu karmaşıklık, Asur toplumunun yapısal ve kültürel anlamda zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Asurluların ticaret ağı, farklı kültürler arasında bilgi ve fikir alışverişini teşvik ederek yeni düşünce ve uygulamaların yayılmasına olanak tanımıştır. Ticaretin etkisiyle Asur toplumu, sanat, mimari, dil, gelenekler ve diğer kültürel alanlarda çeşitlilik ve yeniliklerle karşılaşmış ve bu sayede kendini sürekli olarak yenileyerek geliştirmiştir. Bu karmaşıklık, Asur'un kültürel zenginliğini artırmış ve farklı topluluklar arasında anlayış ve iş birliğini güçlendirmiştir. Ticaretin sağladığı bu çok yönlü etkileşimler, Asur ve Anadolu toplumlarını kapsamlı bir şekilde dönüştürmüş, genel yapısını güçlendirmiştir.

Hitit kralı Anitta'nın Hatti Krallığını ortadan kaldırarak, 18. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da siyasi birliği sağlama çabaları sonuç vermiş ve Hitit İmparatorluğunun temelleri atılmıştır. Asurluların ticari faaliyetlerine son vermiştir (Darga, 1978:9). Asurluların Anadolu'da siyasi birliğin olmayışını fırsat bilerek kurdukları koloniler, siyasi değişiklik ile farklılığa uğramıştır.

3.2.2. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Bazı Toplumsal Olaylar

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, MÖ ±1950-1700 yılları arasında Mezopotamya ve Anadolu'da Asurluların ticaret kolonileri kurduğu önemli bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde Asurlular, ticari faaliyetlerini genişletmek amacıyla farklı bölgelere

koloniler kurmuş ve bu sayede ticaret ağlarını genişletmişlerdir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ilişkin bilgilere, arkeolojik kazılar sonucunda ele geçirilen tabletler aracılığıyla ulaşmaktayız. Arkeolojik buluntular, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaşanan toplumsal olaylar hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu dönemdeki ticaret faaliyetleri, ekonomik ilişkilerin gelişmesine ve farklı kültürler arasındaki etkileşimin artmasına yol açmıştır. Tabletlerde yer alan bilgiler, Asur kolonilerinin ekonomik ve sosyal yapısını, ticaretin nasıl yürütüldüğünü ve toplumun günlük yaşamını detaylı bir şekilde aydınlatmaktadır. Bu dönemdeki ticaret kolonileri, Asurluların genişlemesine ve kültürel etkisinin yayılmasına katkıda bulunmuştur.

3.2.2.1. Koloni Kurulumu ve Toplumsal Yapı

Asurlular, bu dönemde farklı bölgelerde ticaret kolonileri kurmuştur. Bu koloniler, ticaret yollarının güvence altına alınması ve Asur ticaretinin genişlemesi için önemliydi. Asur kralları, siyasi stratejilerini büyük ölçüde ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillendirmiştir (Khurt, 2021:112). Bu bağlamda, topraklarından geçen tüccarlara çeşitli imtiyazlar tanıyarak hammadde akışını denetim altına almış ve böylece Asur'u kısa sürede önemli bir ticaret ve yatırım merkezi konumuna getirmişlerdir. İhtiyaçlarını karşılamak ve özellikle de tunç yapımında önemli olan bakırın Anadolu'da yoğun bir şekilde olması Asurluları bu topraklara yönlendirmiştir. Tüccarlar, Asur'a gelerek kalay temin ederken, beraberlerinde dışarıdan getirdikleri bakırı satarak kenti bir ticaret deposuna dönüştürmüşlerdir (Khurt, 2021:112). Ancak Asur'da kullanılan kalay, Mezopotamya'dan değil; İran, Afganistan ve Hindistan'dan temin edilmiştir (Yıldırım, 1996:38). Bu ticaret ağı sayesinde Asurlular, kendi topraklarında bulunmayan kalay madenine erişim sağlamışlardır. Ticaretin temelini oluşturan kalay, Asur şehrine ait mühürlerle damgalanarak piyasaya sunulmuştur (Yıldırım, 1996:38). Bu gelişme, Asur krallarının doğu bölgeleriyle yürütülen ticaretin denetimini ele geçirdiğini ve böylelikle artı ürüne sahip olduklarını açıkça ortaya koymaktadır (Seyrek, 2019:5). Mezopotamya bölgesine yakınlığı zengin kaynaklara sahip olan Anadolu topraklarına çeşitli koloniler kurarak ticaret ağını genişleten Asurlular büyümeye devam etmiştir. Ulaşım giderleri ve vergi yüküne rağmen ticareti kârlı bir faaliyete dönüştüren Asurlu tüccarlar, uzak mesafelere seyahat etmekten çekinmemiştir (Köroğlu-Adalı, 2020:5-6). Anadolu'daki bakır ve gümüş kaynaklarına ulaşmak amacıyla bu bölgeye doğru ticari etkilerini

genişleten Asurlular, söz konusu madenler karşılığında Babil ve Asur'da üretilen kumaşları Anadolu pazarına sunmuş; ayrıca sınırlı miktarda ziynet eşyası, buğday ve yün de ticarete konu olmuştur (Alparslan, 2010:11). Bunun yanı sıra, dönemin ticaretinde temel bir unsur olan kalayı Anadolu'ya taşıyan Asurlu tüccarlar, burada bol miktarda bulunan bakır ile kalayı birleştirerek bronz üretimini gerçekleştirmiştir (Arslantaş, 2008:76).

Ticaretin aksaklığa uğramaması için kervan yollarının güvenliği sağlayarak Anadolu'nun yerli beyleri ile çeşitli antlaşmalar yapıp can ve mal güvenliklerini de teminat altına almışlardır. Bununla birlikte kültürel etkileşimde bulunan iki bölge arasında çeşitlilik artmıştır. Anadolu'nun yazı ile tanışmasını sağlamışlardır. Farklı kültürlerin karşılaşması ile farklı fikir ve teknolojilerin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Asur kolonileri, ticaretin yoğun olduğu bölgelerdi. Ticaret yolları ve limanlar, ekonominin canlanmasını sağladı. Bu dönemde özellikle metaller, kıymetli taşlar, tekstil ürünleri ve gıda maddeleri gibi ürünler ticaret en önemli değerleriydi. Anadolu'da birçok kentte Kārum ve Wabartumlar kurarak ticaretin bu yapılarda yoğun olarak yapılmasını sağlamışlardır. En önemli merkezli Kültepe'de bulunan Kaniš Kārumu'dur. Asur ticaret kolonileri dönemi hakkında önemli bilgilerin olduğu yazılı belgelerin ele geçirildiği bir merkezdir. Anadolu'nun ilk yazılı belgelerinin burada olması ve ticaretin ana merkezi olması bakımından önemli bir yerleşim yeridir. Asur'dan daha çok kalay ve tekstil ürünleri getirilirken, Anadolu'dan ise bakır, altın, amutum gibi değerli madenlerin ticaretini yapmaktaydılar. Ekonomik anlamda Asur için ticari faaliyetler daha da önemli bir konuma gelmiş ve çeşitli toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Asur kolonilerinde toplumsal yapı gelişmiştir. Şehirlerde yerleşimcilerin bir araya geldiği alanlar oluşturularak bu bölgelerde tapınaklar, konutlar ve işyerleri inşa edilmiştir. Eski Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, MÖ ±1950-1700 yılları arasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Asurlular tarafından kurulan ticaret kolonileri, önemli toplumsal ve ekonomik değişimlere tanıklık etmiştir. Genellikle ticaret yollarına yakın stratejik konumları seçilen şehir yerleşimlerinden oluşuyordu. Bu şehirler, ticaretin gelişimine olanak tanıyan coğrafi bölgelerde kurulmuştur. Asurlular, dışarıdan bakıldığında barışçıl bir ticaret faaliyeti yürütüyor gibi görünse de aslında ekonomik sömürüye dayalı bir sistemle Anadolu'nun sosyoekonomik yapısında derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Özellikle Orta Anadolu'da kurdukları "Karum" ve "Wabartum" adı

verilen ticaret kolonileri aracılığıyla bölgeyi giderek genişleyen bir hinterland hâline getirmişlerdir (Childe, 2018:185). Merkezi Kültepe Kaniš'tir. Kaniš Kārum'u dönemin en önemli ve en büyük merkeziydi. Anlaşmazlıkların ve mahkemelerin görüldüğü yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kārumlardan sonraki küçük merkezler ise Wabartumlardır. Anadolu'da kervanın geçtiği hemen hemen her güzergâhta bulunmaktadır. Ticaretin sürekliliği açısından bu yapılar son derece önemlidir.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde inşa edilen yapılar genellikle kerpiçten yapılmıştır. Bu döneme ait arkeolojik kalıntılar, çeşitli amaçlarla kullanılan yapılardır. Barınma ihtiyacı için yapılan evler genellikle sade bir mimariye sahip, tek veya çok odalı yapılardır. Kerpiç duvarlar, çatı kaplamaları ve ahşap destekler kullanılarak inşa edilmiştir. Depo binaları ticaret kolonilerinde, tarım ürünleri ve ticaret malzemelerinin depolanması için yapılan özel yapılardır. İçerdikleri malzemelerin hava koşullarından etkilenmemesi için tasarlanmış ve çatılar genellikle malzemeleri yağmurdan ve diğer doğal etkenlerden korumak için yapılmıştır. Bu depolar genellikle büyük alanlara sahip, sağlam kerpiç duvarlara ve depolama amacına uygun iç düzenlemelere sahiptir. Ticari faaliyetlerin son derece canlı olduğu bu dönemde, tarım ürünleri ve ticaret malzemelerinin depolandığı özel depo binaları oldukça yaygındır. Depolanan malzemelere bağlı olarak, depo binaları özel tasarımlara sahip olabilirdi. İç mekân düzenlemeleri, depolanan malzemelerin düzenli bir şekilde yerleştirilmesini ve depo alanının etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Raflar, ambarlar ve diğer depolama düzenlemeleri kullanılıyordu. Örneğin, tarım ürünleri için özel depo alanları, ticaret malzemeleri için ayrı depo bölgeleri gibi düzenlemeler yapılabilirdi. Bu depolar, ekonominin ve ticaretin merkezinde önemli bir rol oynardı. Depo binaları genellikle büyük alanlara sahiptir. Bu büyük alanlar, depolanan malzemelerin hacmini karşılamak ve ticaretin gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmıştır. Depo binaları, içerdikleri değerli malzemelerin güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli güvenlik önlemleri içermekteydi. Bu önlemler arasında kilitli kapılar, gözetim noktaları ve giriş kontrolü bulunmaktaydı. Bu depo binaları, ticaret kolonilerindeki ekonomik faaliyetlerin ve ticaretin düzenli ve güvenli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamıştır. Dönemin ekonomik ve ticaret odaklı sosyal yapısının bir yansımasıdır.

Ticaret kolonilerindeki kaleler, stratejik konumları nedeniyle genellikle savunma amaçlı inşa edilmiş önemli yapılar arasında yer almaktaydı. Genellikle büyük ve sağlam kerpiç duvarlarla çevrili, dışarıdan gelen saldırılara karşı koruma sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Kerpiç, bu dönemde yaygın olarak kullanılan bir yapı malzemesidir.

Kaleler, genellikle ticaret yollarının kavşak noktalarında veya coğrafi açıdan avantajlı konumlarda inşa edilirdi. Bu, kaleleri stratejik açıdan önemli hâle getirirken aynı zamanda ticaretin güvenliğini sağlamaya yönelik bir tedbir olarak kabul edilirdi. Ticaret kolonilerindeki bu kaleler, dönemin siyasi ve güvenlik koşullarına uygun olarak inşa edilmiş ve şehirlerin savunma kapasitesini artırmıştır. Bu kaleler, ticaretin canlı olduğu bölgelerde güvenliği sağlama ve potansiyel tehditlere karşı önlem alma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu, ticaret yollarına hâkim bir konumda olan şehirlerin güvenliğini sağlamak adına önemli bir stratejiydi. Çevredeki alanları izlemek ve erken uyarı sistemleri sağlamak amacıyla yüksek kulelere sahip yapılardır. Bu gözetleme noktaları, şehri tehdit eden potansiyel tehlikeleri önceden tespit etmeye yardımcı olur, savunma amaçlı tasarlandığı için çeşitli saldırıları püskürtmek için inşa edilmiş özel özelliklere sahiptir. Bu, kuşatma durumlarında şehrin içindeki sakinlere güvenli bir sığınak sağlamak amacıyla yapılırdı. Ticaret kolonilerindeki şehirleri ve kaleleri korumak için surlarla olası saldırılardan korumak amacı güdülmüştür. Şehirleri dış tehditlere karşı koruma amacını taşıyordu. Surların çoğu, o dönemde yaygın olarak kullanılan kerpiç malzemeden inşa edilmiştir. Kerpiç duvarlar, kolayca elde edilebilen ve işlenebilen bir malzeme olması nedeniyle tercih ediliyordu. Saldırılara karşı dayanıklı bir yapı oluşturmak ve şehri savunmak için inşa edilen yüksek ve sağlam duvarlar, şehir sakinlerine saldırılara karşı bir güvenlik bariyeri sağlarken, kuşatmacıların şehre girişini zorlaştırmaktadır. Surlar, sakinlere fiziksel güvenlik sağlamakla birlikte, aynı zamanda toplumsal bir güvenlik imgesi sunuyordu. Bu yapılar, toplumu dış tehditlere karşı birleştirir ve şehir halkına güvende oldukları hissini verirdi. Ticaret kolonilerindeki surlar, şehirlerin güvenliğini sağlamak ve ticaretin kesintiye uğramadan devam etmesini sağlamak adına kritik bir rol oynuyordu. Bu surlar, dönemin siyasi ve güvenlik koşullarına uygun olarak inşa edilmiş stratejik savunma yapılarıdır.

Din ve kült ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirildiği tapınaklar, ticaret kolonilerinde önemli bir rol oynardı. Bu tapınaklar genellikle büyük, dinî figürlerle süslenmiş ve toplumun ibadet ve ritüellerini gerçekleştirdiği alanlardır. Bu figürler, tapınakta ibadet

edilen tanrı veya tanrıçalara adanmışlık ve bağlılık duygularını temsil ederdi. Aynı zamanda, bu süslemeler, tapınak kullanıcılarına dinî hikâyeleri ve değerleri hatırlatırdı. Genellikle ticaret kolonilerindeki tapınaklar, büyük ve dikkat çekici mimarilerle inşa edilirdi. Bu yapılarda dinî figürlerle süslemeler ve detaylı oymalar bulunurdu. Mimari tasarım, tapınakların toplumda önemli bir yer işgal ettiğini vurgulardı. Bu mekânlar, toplumun dinî ihtiyaçlarını karşılamak, tanrılara adaklar sunmak ve toplumsal birliği sağlamak amacıyla kullanılırdı. Özel dinî törenlerin düzenlendiği, dualaların söylendiği ve adakların sunulduğu mekânladır. Tapınaklar, toplumun ibadet ve dinî etkinlikleri için merkezi bir rol oynardı. Burada düzenlenen ibadetler, toplumun bir araya gelmesini, ortak bir kültür oluşturmasını ve toplumsal bağları güçlendirmesini sağlardı. Toplumun ortak inançlarını paylaşmasını ve bu inançlar etrafında bir araya gelmesini sağlar. Bu, toplumsal birliği güçlendirir ve insanların ortak bir kültüre sahip olmalarına katkıda bulunur. Ticaret kolonilerindeki tapınaklar, sadece dinî amaçlar için değil, aynı zamanda toplumun bütünlüğünü ve kültürel kimliğini koruma amacıyla da önemliydi.

Çeşmeler ve su kaynaklarına erişimi kolaylaştırmak için şehirlerde bulunmaktaydı. Bu yapılar, koloni sakinlerine temiz su sağlama amacını taşıyordu. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde kullanılan kerpiç mimarisi, dönemin teknolojik ve yapısal özelliklerini yansıtmaktadır. Bu yapılar, Asur kültürünün ve etkileşimlerinin bir izini taşımakla birlikte, bölgedeki ticaret ve yerleşik yaşamın gelişimini de yansıtmaktadır. Su kaynaklarından çeşmelere ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla şehirlerde suyolları inşa edilirdi. Bu yollar, suyun şehir içinde ve çevresinde etkili bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için planlanmıştı. Şehirlerdeki çeşmeler, genellikle halkın temiz suya erişimini kolaylaştırmak amacıyla inşa edilirdi. Bu çeşmeler genellikle kamusal alanlarda ve ticaret kolonisinin stratejik bölgelerinde bulunurdu. Temiz su sağlama görevinin yanı sıra, çeşmeler aynı zamanda ticaret bölgelerini canlandırmak amacıyla kullanılırdı. Aynı zamanda belirtildiği gibi, ticaret kolonilerinde kullanılan genel yapı malzemesi olan kerpiç, çeşmelerin ve suyollarının inşasında da sıkça kullanılıyordu. Kerpiç, bu dönemin teknolojik ve yapısal özelliklerini yansıtan ve çevresel koşullara uygun bir malzeme olarak öne çıkıyordu. Çeşmeler ve suyolları gibi altyapı yapıları, Asur kültürünün ticaret kolonilerine etkilerini gösteren önemli izler taşıyordu. Bu yapılar, Asur medeniyetinin su yönetimi, şehir planlaması ve kamusal hizmetlere verdiği önemle birleşiyordu. Bu yapılar, ticaret kolonilerindeki yaşam kalitesini artırmak ve şehirlerin sürdürülebilirliğini

sağlamak adına önemli bir role sahiptir. Aynı zamanda, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde kullanılan mimari ve altyapı, o dönemin teknolojik ve sosyal gelişmelerini yansıtmaktadır.

3.2.3. Toplumsal Sınıflar

Asur kolonilerinde toplumsal sınıflar belirgin hâle gelmiş ve ekonominin gelişmesi, gelir düzeylerinin artması ile birlikte yeni meslek guruplarının ortaya çıkması, toplumda sınıf farklılıklarının belirginleşmesinde ana etken olmuştur. Ticaretin canlanması ve ekonomik büyüme, Asur kolonilerindeki toplumsal yapıda önemli değişimlere neden olmuştur. Bu dönemde ticaret ile uğraşan tüccarlar, zanaatkârlar, işçiler ve yöneticiler arasında belirgin bir ayrım ortaya çıkmıştır. Asur kolonilerindeki toplumsal yapı, çeşitli temel sınıflardan oluşmaktaydı. Üst sınıflarda yer alan tüccarlar ve yöneticiler, ekonomik güçlerini ve sosyal statülerini korumak için çaba sarf etmişlerdir. Orta sınıftaki zanaatkârlar ve esnaf, ticaretin canlanmasıyla birlikte yeni iş imkânları bulmuş ve ekonomik olarak güçlenmişlerdir. Alt sınıftaki işçiler ise genellikle fiziksel emeğe dayalı işlerde çalışarak geçimlerini sağlamışlardır. Bu sınıf farklılıkları, Asur kolonilerindeki toplum yapısının karmaşıklığını artırmış ve sosyal ilişkilerde belirgin ayrımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

3.2.3.1. Krallık ve Yönetici Sınıf

Asurlular, MÖ 24. yüzyıldan MÖ 7. yüzyıla kadar var olan ve Mezopotamya'nın büyük bir kısmını kontrol etmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde, şehir devletlerinin yönetimi krallar tarafından sağlanırdı. Bu dönemde yönetici sınıf krallık ailesi ve soylularıdır. Saray, şehrin merkezinde, ekonominin ve siyasi yönetimin odak noktasıdır (Özgüç, 1998:471-472). Saray, yöneticileri ve aileleri ile birlikte, hizmetkârlardan ve resmi işleri yürüten memurlardan oluşan bir grup tarafından idare ediliyordu. Krallar, saraylarda oturur ve toplumun en üstünde yer alırlardı. Asurlular, Ayrıca, saraylar aynı zamanda halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak için yiyecek, içecek ve giyim gibi temel gereksinimlerin üretim merkeziydi. Bu döneme ait kaleler, Acemhöyük ve Kaniš gibi önemli merkezlerde arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Sarayların yakınında, iki hizmet binası bulunmuş binalarda 12'ye yakın fırın

ortaya çıkarılmıştır ve bu nedenle saray mutfağı olduğu düşünülmektedir (Öztan, 2004:15). Kaniš'teki saraylar, Acemhöyük insanları gibi iki katlı olmasının yanı sıra, etraflarında Acemhöyük'te gözlemlenmeyen bir özellik olan surlarla çevrilidir. Kaniš sarayları, geniş avlular ve bir dizi küçük odadan oluşmaktadır (Özgüç, 1999:62). Sarayların dikkat çeken başka bir özelliği, güneydeki girişin doğrudan sarayın büyük avlusuna açılmasıdır. Bu düzenleme, saraya getirilen malların önce avluya indirildiği ve burada kontrol edildikten sonra depolara taşındığı şeklinde bir işlevi işaret etmektedir (Özgüç, 1998:467). Kaniš'teki sarayın üst katında harem dairesi bulunurken, birinci katta ise depolama alanları yer almaktadır. Sarayın bu yapısal düzenlemesi, dönemin ticaret ve mal depolama süreçlerine ışık tutmaktadır (Özgüç, 2005:103).

Rubatum, sarayın ve yönetim sisteminin başındaki en yüksek otorite olarak kabul edilir ve arkeolojik bulgulardan anlaşıldığı gibi, genellikle bir rubatum yani kraliçe tarafından desteklenirdi. Kraliçeler, kocasının ölümü veya tahtın varis adayının henüz küçük olması gibi durumlarda yönetimi tek başlarına üstlenebilirlerdi. Bu uygulama, yönetimdeki istikrarın ve devletin devamlılığının sağlanmasına yönelik bir güvence olarak görülürdü.

Yönetimde kral ve kraliçe kadar yönetimde etkili olan bir diğer kişi ise rabi simmiltimdir. "Merdiven Büyüğü" anlamına gelen varis prensin yerine kullanıldığı durumlar da vardır. Bu terim, babadan oğula geçen bir saltanat sisteminin varlığını işaret eder. Ayrıca, rabi simmiltim'in altında çalışan memurlar olduğu, Kt. g/t 36 tabletinde de görülmektedir (Bilgiç, 1964:148-149; Dercksen, 2004:139). Bu düzenleme, o döneme özgü siyasi ve yönetimsel yapıları anlamamıza katkı sağlamaktadır. Saraydaki görevlerin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için, bir bürokrasi teşkilatı mevcuttur. Bu memurlar genellikle saray halkından seçilirdi ve bir alt-üst sistemine tabiydiler. Anadolu'da her görev için genellikle belirli bir sorumlu atanmıştı. Bu durum, şehir devletlerinin karmaşık bir organizasyona sahip olduğunu vurgular. Çeşitli görev ve meslek gruplarının varlığı, toplumun iş bölümüne dayalı bir düzende işlediğini gösterir; farklı uzmanlıklara sahip bireyler, şehirlerin çeşitli fonksiyonlarını yerine getirerek bir araya gelmişlerdir. Bu kurumlar, yönetimi ve toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için organize bir şekilde çalışırdı. Tabletlerden de anlaşıldığı gibi rabi allahhinnim (baş kahya), rabi mahīrim (pazarcı başı), rabi huršatim (depocular başı), rabi targumanné (tercümanlar başı) gibi rabi'li unvanların varlığı bu dönem yönetimi hakkında önemli bilgiler vermektedir

(Kryszat, 2004:15-45). Bu dönem boyunca Asurlular içinde krallık ve yönetici sınıfından oluşan bir teşkilatlanmanın olduğunu görmekteyiz. Güçlü bir merkezi otoriteye sahip aynı zamanda bütün gücü elinde bulunduran saray yönetimi Asur dinînin koruyucuları olarak da kabul edilirlerdi. Yönetici sınıfın üyeleri genellikle ayrıcalıklı ve güç sahibi insanlardı.

Asurlular, ticaret kolonileri kurarak ticaret ağını genişletti. Bu koloniler, Asur'un zenginliğini artırmaya ve farklı bölgelerle ticaret yapmasına yardımcı oldu. Ticaret, Asurluların ekonomisinin önemli bir parçasıydı ve bu nedenle yönetici sınıfın üyeleri genellikle ticaretin kontrolünü de ellerinde tutardı.

3.2.3.2. Esnaf ve Çiftçi Sınıfı

Bu dönem ticaretin canlı olduğu bir dönem olduğundan, tacirler ve esnaflar toplumun önemli bir sınıfını oluştururdu. Kentler ticaret merkezleri hâline gelmişti ve bu nedenle tüccarlar ve el sanatlarıyla uğraşan esnaflar büyük önem taşırlardı. Orta sınıf, özellikle Kaniš'te yerel zanaatkârların ve bağımsız çiftçilerin oluşturduğu bir kesimden oluşuyordu. Arşivlerden elde edilen belgelere göre, Kaniš'te çeşitli meslek gruplarının mevcut olduğunu görmekteyiz. Özellikle Asur tüccarlarının günlük ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla yerel olarak üretilen ürünleri satın aldıkları düşünüldüğünde, gelişmiş bir yerel esnafın varlığını kabul etmek mantıklıdır. Piyasalardaki ürün çeşitliliğinin artması ile arz ve talep artmış ve çeşitli meslek grupları ortaya çıkmıştır.

Orta Anadolu'da, esnaf ve zanaatkârlar grubunun varlığıyla birlikte, üst sınıflara ait çeşitli yüksek memurların taşıdığı, Depolar Amiri veya Nalbantlar Başkanı gibi unvanlar, lonca sistemine işaret etmektedir. Ayrıca, arşiv belgelerinde "naggāri" (marangozlar), "akāpum" (dericiler) gibi meslek guruplarından bahsedilmesi, farklı zanaat gruplarının varlığını ve bu grupların örgütlü bir şekilde çalıştığını işaret etmektedir (Bilgiç, 1948:507). Bu unsurlar, Orta Anadolu'nun ekonomik ve toplumsal yapısının çeşitliliğini ve lonca sistemine dayalı bir zanaatçı topluluğunun bulunduğunu düşündürmektedir. Başka bir meslek grubu ise "nappāhumlar"dır ve bunların nalbant veya kuyumcu olabileceği düşünülmektedir. Kt. t/k 9 belgesinde bu meslek ismine dair bilgiler vardır (Bayram & Çeçen, 1997:596-598). Asur nalbantlarının Anadolu'da da faaliyet gösterdiği bilgisi, genellikle yerli terimlerle ifade edilen meslek gruplarının ötesine geçerek, kültürel etkileşim ve ticaretin bir yansıması olarak karşımıza çıkıyor (Dercksen, 1996:71). Bu

bilgiler, Orta Anadolu'daki meslek gruplarının çeşitliliği ve farklı kültürler arasındaki etkileşimi yansıtmaktadır, aynı zamanda bu meslek gruplarının işlevsel bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ticaretin yanında tarım hala ekonominin merkezinde yer almaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan köylüler, toprak işçiliği ve tarım faaliyetleriyle uğraşmaktadırlar. Köylüler, toprak işçiliği ve tarım faaliyetleriyle uğraşarak toplumun ana gıda kaynaklarını üretme görevini üstleniyorlardı. Bu sınıf, toplumun temel geçim kaynaklarını üretmekteydi. Bu dönemde tarım, özellikle Güney Mezopotamya'da (bugünkü Irak'ın güneyi) yer alan şehir devletlerin ekonomik ve ticari faaliyetlerle karakterize edildiği bir dönemdir. Bu dönemde tarım, bu şehirlerin beslenme ve ihtiyaçlarını karşılamak ve artı ürünle birlikte ticaret için önemli bir rol oynamaktadır. Üretilen buğday, arpa ve yağ gibi ürünler bölgenin ihtiyacını karşılarken aynı zamanda dış ticarete de sunulmaktadır. Köylüler, genellikle kırsal bölgelerde yaşar ve topraklarında bu ürünleri yetiştirirlerdi. Tarım, o dönemde toplumun hayati bir unsuruydu ve ekonominin temelini oluşturuyordu. Ayrıca, ticaret yolları boyunca bu ürünlerin taşınması ve takası da önemliydi, bu da ticaret kolonileri döneminin ticari karakterini yansıtıyordu.

3.2.3.3. Koloni Halkı

Ticari faaliyetlerini sürdürmek için Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar, ticaretin kesintiye uğramadan can ve mal güvenliklerini temin altına almak için yerel krallar ile anlaşmalar yapmak zorundaydılar. Tarafların kendi haklarını koruma amacıyla sundukları şartlar ve talepler, bu anlaşma sürecinde resmi ve gayri resmi alanlarda kendinî gösterirdi. Özellikle kurumlar arasında yapılan siyasi anlaşmalar geniş bir yelpazede işlerin düzenlenmesini sağlar. Ekonomik ve hukuki alanlardaki işler dahil diplomatik anlaşmalara göre düzenlenmektedir. Bu nedenle, diplomatik antlaşmalar, Anadolu ve Asur arasındaki ticaret ve siyasi ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.

Yerli halk ile Asurlu tüccarlar arasındaki iletişim, çeşitli kültürel olaylarda ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşimler ekonomik ve toplumsal etkiler gibi farklı kültürel etkileşimler yer almaktadır. Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya belirli amaçlarla gelirken, anayurtlarından tamamen kopmayarak Anadolu'ya koloniler kurup planlı bir şekilde

örgütlenmişlerdir. Daha sistematik ve planlı bir şekilde yeni yerleşim bölgelerine yerleşmişlerdir. Ticaretin merkezi olan Kaniş Kārumu'nun çoğu yerleşim yerinde Asurlular ve yerli halk iç içe yaşamış ve kültürel etkileşim içine girmişlerdir. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ele geçirilen bulgularda Asurluların nüfusu yerli halktan daha çok olduğu görülmüştür (Özgüç, 1986:14). Tüccarların Anadolu'ya yerleşmeleri ticaretin yanı sıra kültürel ve toplumsal etkileşimlere de katkıda bulunmuştur. Karumların mimari yapısını Anadolu'daki mimari tarza uygun inşa etmişler ve yerli halktan ev satın alarak Anadolu topraklarında kalıcı olmuşlarıdır (Kınal, 1987:77). Bu etkileşimler, farklı kültürlerin kaynaşmasına ve yerel toplumlarla Asurlular arasında birçok ortak uygulamanın oluşmasına yol açmıştır. Bu nedenle, Asurlu tüccarlar sadece ekonomik faaliyetleriyle değil, aynı zamanda kültürel etkileşimleri ve toplumsal entegrasyonlarıyla da Anadolu'ya önemli bir iz bırakmışlardır. Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelişi, birçok yetkili mercii ilgilendirmiş ve Anadolu'ya yerleşmeden önce arkalarında güçlü bir sistem ve destek ile gelmişlerdir. Asur'daki kent meclisi ve zaman zaman kral, bu sürecin bir parçası olmuştur. Anadolu'ya yerleşme niyetinde olan tüccarlar bu düşüncelerini çeşitli diplomatik anlaşmalar ile pekiştirmişlerdir. Kaniš gibi koloni merkezi kentlere yerleşmeyi planlayan Asurlular, o şehir krallığı ile anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalar, tüccarların ticari ve kişisel haklarını koruma altına alarak, Asurluların kendilerini Anadolu'da güvende hissetmelerini ve ticaretlerini sorunsuz bir şekilde yapmalarını sağlamıştır. Bu nedenle Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelişi hem yerel krallar hem de Asurlular ile yakından koordine edilen bir süreçtir.

3.2.3.4. Köleler ve Hizmetçiler

Köleler ve hizmetçiler, bu dönemde toplumun en alt sınıfını oluştururlardı. Genellikle savaş esirleri veya ekonomik nedenlerle köleleştirilmişlerdi. Köleler, ev işlerinde, tarlalarda ve inşaat işlerinde çalıştırılırlardı.

Köleler, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde toplumun her kesiminde faaliyet gösterdiler. Ziraat, madencilik, el sanatları ve diğer hizmet sektörlerinde, kölelerin varlığına dair kanıtlar belgelerle belirtilmiştir. Köleler, saraylarda, tapınaklarda ve özel kişilere ait evlerde çalışmışlardır. Ancak, toplam iş gücünün ne kadarını temsil ettikleri konusunda kesin verilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki köleler kadar büyük bir güç olmadıkları düşünülse de bu dönemde de

kölelerin toplum için önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır (Garnsey & Saller, 1996:109-112). Anadolu'da borç köleliği, yüksek faiz oranlarının etkisiyle oldukça yaygın bir durumdu. Assurlu tüccarlar, yerel halka yüksek oranda faiz uyguluyorlardı. Aynı şekilde, yerel halk arasında da yüksek faiz oranları kullanıldığı görülmektedir (Balkan, 1974:30). Bu yüksek faiz oranları, bölge ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, aşırı borç köleliği, toplumun ekonomik gelişimi üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Çivi yazılı belgelerde ortaya çıkan "borçları silme" anlamına gelen "hubullam masā'um" ifadesi, bu dönemde krallar tarafından uygulanan bir durumdur (Balkan, 1974:32-34). Silinen borçlar kişisel değil, genel geçerli borçlar olarak kabul ediliyordu ve bu uygulama yalnızca Anadolu'daki ilişkileri etkiliyordu (Balkan, 1974:32-36).

Kralların ekonomik dengeyi korumak ve toplumsal huzuru sağlamak amacıyla borçların affedildiği bir mekanizma olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu tür uygulamalar, toplumun ekonomik dengesini yeniden kurmaya yönelik çabaların bir parçasıdır. Ancak, bazı metinlerde, borç veren kişiler, bu duruma karşı verdikleri borcu almak hubullam masā'um'un geçerli olmayacağını açıkça belirtmişlerdir. Borç verenlerin, borçları silme uygulamasından etkilenmemek için önlem almaya çalıştığını göstermektedir. (Balkan, 1974:35-37). Bu durumda, kralın genel bir borç affı ilan etmesine rağmen, alacaklı, borç ödenene kadar borçlu kişinin evinde rehin olarak kalmaya devam edebilirdi. Başka bir yolu ise, borcun ödenmesi için başkalarına aile bireylerinden bir veya daha fazlasının köle olarak satılmasıdır. Bu uygulamalar, borçlar ve köleliğin, o dönemin ekonomik ve sosyal dokusunu nasıl etkilediğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu tür köleler, ömür boyu kölelikleri yanı sıra, özgürlüklerine kavuşmak için belli bir miktar ödeme yaparak serbest bırakılma fırsatına sahiptiler.

Aileler borç nedeniyle sonradan köle statüsüne düşmüş olabilirler ya da doğuştan köle olarak doğmuş olabilirlerdi. Bu durumda, kölelere aile kurma izni verilir ve köle sahipleri, herhangi bir satış durumunda eşleri ve çocuklarıyla birlikte satılmamalarına özen gösterirdi. Özellikle ebeveynlerin isimlerinin kaydedilmesi ve çocukların isimlendirilmesi, çocukların küçük yaşta köle statüsüne düşmüş olabileceğini düşündürmektedir (Bayram & Çeçen, 1997:598-599). Bu uygulama, kölelerin insanlık dışı koşullar altında ayrılmamalarını sağlamak amacıyla köle sahipleri tarafından benimsenmiştir. Belgelere bakıldığında, genel olarak insan alım-satımlarına ilişkin

sözleşmeler iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu kayıtların bazılarında, borçları sebebiyle köle olarak satılmak zorunda kalan bireylerin varlığı gözlemlenmektedir. Bu durumda satılan kişilerin genellikle çocuk ve genç yaşta oldukları gözlemlenmektedir. Bir aile borç altındaysa, genellikle öncelikle çocuklar ve kadınlar satılmıştır. Aile büyüğünün köle olarak satıldığı nadiren görülür, çünkü genellikle bu bireyler, bir şekilde çalışarak aile üyelerini kölelikten kurtarmak için gerekli parayı temin etme imkânına sahiptirler. Bu uygulamalar, ekonomik zorluklarla başa çıkmak için aile içinde alınan acil kararları ve kişisel fedakârlıkları yansıtmaktadır. Antlaşmaların büyük bir kısmında, borç nedeniyle köleliğe düşen kişilerin, belirli bir miktarda ödeme yaparak tekrar özgür hâle gelebileceklerini belirten hükümler bulunmaktadır. Bu maddeler, çoğu insanın borçlarını ödeneceği güne kadar, ailesinin bir veya daha fazla üyesini, borçluya olan rehin olarak bıraktığını gösterir. Ancak, bu rehin verilen kişilere, gittikleri yerlerde köle muamelesi yapılıp yapılmadığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hukuki olarak rehin oldukları sürece, bu kişilerin kölelerle aynı haklara sahip olup olmadığı ile ilgili bir bilgiye sahip değiliz. Borçları nedeniyle köle olarak satılmak zorunda kalan kişiler, zaman zaman başka kişilere satılabilmektedir. Muhtemelen bu tür durumlarda alacaklı kişi, borcu kabul etmeyip köleyi ödeme yöntemi olarak kabul etmemiş olabilir ve bu nedenle borçlu kişi köleyi başka birine satmış olabilir. Köleler genellikle sahipleri tarafından bir bedelle satılmış böylece ödemesi gereken gümüş miktarını temin etmiş olur. Bu tür belgeler, antik dönemin ekonomik ve hukuki ilişkilerini anlamamıza yardımcı olurken, rehin uygulamalarının karmaşıklığını ve bu tür durumların nasıl işlediğini göstermektedir. Toplumun ekonomik ve sosyal yapısında çalıştırılmak üzere satın alınan köleler rehin olarak kullanılabilirdi. Özellikle büyük toprak sahipleri veya zengin aileler, borçlarına karşılık köleleri rehin alabilirlerdi. Bu durum, kölelerin özgürlüklerini satın almak için sahipleri ile anlaşma yapabilmelerine olanak tanırken, bu kölelerin sahipleri tarafından belirli şartlara bağlı olarak serbest bırakılırdı. Köle alım-satımıyla ilgili diğer belgeler, genellikle kendi özgürlüğünü satın almak isteyen köleler ile ilgilidir. Bazı durumlarda, köle kendi özgürlüğünü satın almak isterse belirli bir miktarı sahibine ödemesi gerekmektedir. Para kazanarak veya dışardan yardım alarak bu amaçla ödeme yapmaya çalışırlardı. Bazı durumlarda, köleler, borçlarını ödeyemedikleri için köleliğe düşebilirler.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, çeşitli ekonomik etkinliklerin yoğunlaştığı bir dönemdi ve bu nedenle toplumsal sınıfların oluşumu ve işlevleri bu faktörlere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu dönem aynı zamanda Anadolu'da yazının ortaya çıktığı bir dönemdi ve bu, toplumsal yapıyı ve iletişimi daha da karmaşık hâle getirmiştir.

3.2.4. Aile Yapısı

Dönemin aile yapısı hakkında bilgilere ulaşmak genellikle hukuki dokümanlar aracılığıyla mümkün olur. Metinlerin bir kısmı boşanma, miras gibi konuları ele alırken, diğerleri ise aynı evde yaşayan kardeşler veya aile üyelerinin bu ev içi birimlerle ilgili aldıkları kararlarla ilgilidir.

Kt. 87/k 253209 belgesinde aynı evi paylaşan iki kardeşin ortak sorumluluklarından bahsedilmektedir (Dercksen, 2004:161-162). Kt. c/k 1639 b211 belgesinde, Peruwa adlı kişinin, anne, baba ve kardeşiyle aynı evde yaşadıkları dönemde belirli bir miktar gümüş ve hububat ödeyerek ayrıldığı belirtilmektedir (Albayrak, 2006:97-98). Bu Anadolu ailesine dair bilgi içeren tablette, üç erkek kardeşin ebeveynleri ile birlikte yaşadıkları ve onlara karşı sorumlulukları ile miras konularından bahsedilmektedir. Bu üç kardeş, ortak bir eve yatırım yaparak gelir elde ederek bu geliri, eğer biriktirirlerse, ebeveynlerine olan 10 mina gümüş borcunu ödemeleri gerekecektir. Ayrıca, herhangi bir ebeveynleri vefat ederse, hayatta kalan kardeşler, geride kalan aile üyesine destek olacak ve arhālum[8] sorumluluğunu da üstleneceklerdir. Bu tür ailevi konuların yazılı bir antlaşma metniyle ele alınmasının temel nedenlerinden biri, arhālum görevi ve mirasın paylaşılması gibi önemli konuların net ve hukuki bir çerçevede düzenlenmesidir. Aynı zamanda, ortak bir evden elde edilen gelirlerin paylaşılması gibi mali konular da ailenin bu tür sözleşmelere başvurmasını teşvik edebilir. Bu tür sözleşmeler, yüksek makamların huzurunda yapılmıştır ve bu sözleşmeye göre, aynı evde yaşayan erkek kardeşler, anne ve

[8] Arhālum kelimesi, Eski Babil metinlerinde geçen ve Hitit belgelerinde ise şahhan olarak karşımıza çıkan bir terimdir. Bu terimin tımar hizmetine denk düşebileceği ifade edilmektedir. Arhālum anlamıyla ilgili olarak, CAD I-J, sayfa 73'te "yüksek bir otorite tarafından kendisine arazi verilen kişinin, arazi üzerinden sunacağı hizmet; araziden elde edilen ürün veya para yükümlülüğü" şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca AHw, sayfa 371'de "hizmet için tahsis edilen arazi" ve CDA, sayfa 126'da ise "devlet için yapılan askerî veya sivil hizmet" olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, Arhālum, tımar hizmetine benzer bir kavramı temsil ettiği ve belirli bir otorite tarafından verilen arazide yapılan hizmet veya yükümlülüğü ifade ettiği vurgulanmaktadır. Arhālum, sarayda ya da evde yaşayan erkekler tarafından krala sunulması gereken zorunlu bir hizmeti ifade ettiği ve tam olarak ne olduğu belirsiz bir hizmeti ifade etmektedir. Ayrıca erkek öldükten sonra evin kadınına geçen bir hizmet şeklidir (Dercksen, 2004:154 vd.).

babalarının ölümü durumunda belirli bir miktarda mina gümüş miras alacaklardır. (Donbaz, 1993:140-141; Veenhof, 1998:147).

Kral ve varisinin bu tür antlaşmaların şahitleri olduğu bir bağlam, yüksek sınıfa mensup bireylerin ve ailelerin ilgisini çektiğini göstermektedir. Bu sınıfa ait kişiler, kan bağı olmayan kişilerle ortak mülkiyet ve toprak sahibi olabilme ihtimali göz önünde bulundurularak, geleceklerini güvence altına almak amacıyla, kralın huzurunda bu tür sözleşmeleri yapmak istemişlerdir (Derksen, 2004:171-172). Bu tür antlaşmalar, yüksek sınıfın sosyal düzenini ve mal varlığını düzenlemek için önemli bir rol oynayabilir ve aynı zamanda toplumun hukuki yapısının karmaşıklığını yansıtır. Anadolulu ailelerin, genellikle anne, baba, çocuklar ve onların aileleriyle aynı evlerde yaşamaları oldukça yaygın bir uygulama gibi görünmektedir. Bu aileler, miras, mülkiyet ve sorumlulukların paylaşılmasını düzenlemek amacıyla, çoğu kez şahitlerin huzurunda bu tür antlaşmaları kayda geçirmişlerdir. Bu tür ailelerin, bu tür antlaşmaları yapma nedenleri, yaşam alanlarının sadece konut değil aynı zamanda üretim alanı olarak kullanılmasıdır. Diğer bir neden ise, bu ailelerin yaşadıkları alanın, yüksek dereceli yetkililere bağlı olduğu ve bu bağlılık nedeniyle zorunlu hizmet gibi sorumlulukların tüm aileye yüklendiği bir düzenlemeye tabi olabileceği ihtimalidir. Dolayısıyla, aileler, bu tür sorumlulukların ve paylaşımların yazılı bir anlaşma ile düzenlenmesi gerekliliğini hissetmiştir. Yüksek memurların ve bazen de kralların bu tür sözleşmeler de şahit olarak yazılması, bu tahminleri destekleyen bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu, bu sözleşmelerin toplumsal düzeni ve hukuki ilişkileri etkileyen önemli ailevi ve ekonomik meselelerle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bazı yazılı kaynaklarda, baba fakirleşirse evlatlığın köle gibi satılabileceği hususu da açıkça belirtilmiştir, bu da ailevi meselelerin yanı sıra ekonomik güvenceyi ele aldığını göstermektedir (Alpman, 1977:321-322; Lewy, 1938:114).

Haneler, genellikle birden fazla çekirdek aileden ve bu ailelerin köleler ve hizmetçileriyle birlikte oluşuyordu. Birçok hane halkı arasında kan bağı olduğu düşünülse de hizmetçiler dışındaki kişiler arasında kan bağı olmayanlar da farklı nedenlerle bu evlerde yaşayabilirdi. Bu durumlar, ailevi ve sosyal dinamiklerin karmaşıklığını yansıtıyor gibi görünmektedir. Çocuklar, ebeveynlerine saygı göstermeleri ve yaşlandıklarında onların ihtiyaçlarını karşılaması beklenen bir davranış biçimine sahiptir. Ebeveynler, çocuklar üzerinde söz hakkına sahiptiler ve gerektiğinde onları borç kölesi olarak satabilir veya evlendirebilirlerdi.

Adoptasyon (evlatlık alma), çiftlerin kendi biyolojik çocukları olmadığı veya sosyal statülerini yükseltmek veya mirasçı bırakmak istedikleri durumlarda başvurdukları bir yöntemdir. Bu, ailevi ilişkilerin ve toplumsal statünün düzenlenmesinde önemli bir rol oynardı. Aile içi sorumlulukların yazılı antlaşma şeklinde düzenlenmesinin nedenlerinden biri, ailelerin yaşadıkları evlerin sadece konut olmanın ötesinde bir üretim birimi olarak işlev gördüğüdür. Bu tür mekânlarda, Arhālum gibi daha çok ev alım satımı ile ilgili zorunlu hizmetlerin cinsiyet ayrımı yapmaksızın herkes tarafından yerine getirilmesi gerektiği kabul edilir (Donbaz, 1989:77; Dercksen, 2004:140). Bu da aile üyeleri arasındaki görevlerin ve sorumlulukların daha katı bir şekilde düzenlenmesini gerektirebilir. Ayrıca, kadınların erkekler gibi hukuki antlaşmaların şahitleri olabileceği ve kendi mühürlerine sahip oldukları gözlenmektedir. Bu, cinsiyet eşitliğine dair belirli bir düzeyde işaret eder ve kadınların hukuki meselelerde daha fazla etkileşimde bulunduklarını ve kendi haklarını savunduklarını gösterir. Bu, o dönemdeki toplumsal yapı ve hukuki süreçlerin çeşitliliğini yansıtır ve kadınların ailevi ve ekonomik meselelerde daha aktif bir rol oynadığını gösterir. Mirasın genellikle erkek kardeşler arasında bölüşüldüğü bir geleneğin olduğu ancak erkek mirasçıların bulunmadığı durumlarda, kız kardeşlerin ve hatta evde hizmetçi olarak çalışanların dahi miras payı alabildikleri gözlenmektedir. Bu, toplumun miras konusundaki cinsiyet ve aile yapısı ile ilgili belirli kuralları ve esneklikleri yansıtan bir uygulamadır. Aile içi miras paylaşımı, özellikle mirasın adaletli bir şekilde dağıtılması ve ailenin ekonomik dengesinin korunması açısından önemlidir.

Gelir-gider dengesi gözetilerek gerçekleşen herhangi bir boşanma olayında, varlıklar taraflar arasında adil bir şekilde paylaşılmıştır. Evliliklerde çocuklar varsa, genellikle çocukların bakımı annenin sorumluluğunda olmasına rağmen baba tarafından bazı masrafların karşılandığı anlaşılmaktadır. Bu, boşanma ve aile içi ekonomik meselelerin çözümünde toplumsal beklentileri ve hukuki süreçleri yansıtan bir uygulamadır ve ailelerin ekonomik dengesini koruma çabalarını yansıtır.

Borçlanma konusunda bütün çekirdek aile üyeleri sorumludur. Bu, aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılığını ve dayanışmasını yansıtır ve toplumsal dokuda ailelerin önemli bir rol oynadığını gösterir. Aileler arasındaki bu dayanışma, ekonomik zorluklarla başa çıkmada ve aile içi meselelerin çözümünde önemli bir faktördür. Kadınların mülk edinebildiği gibi, üretim ve ticarette aktif bir şekilde yer aldıkları ve borç alıp verme

yetkisine sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu, kadınların ekonomik bağımsızlık ve katkı sağlama potansiyeline sahip olduğunu yansıtır. Aynı zamanda, toplumsal cinsiyet rolleri ve ekonomik katkılar konusundaki esnekliğin, bu toplumun ekonomik ve ailevi yapılarını çeşitlendiren bir unsur olduğunu gösterir.

3.2.5. Din ve Kült

Asur kolonileri döneminde, Asur tanrılarına olan ibadetler devam etmiş ve yerel tanrılarla da ibadetler gerçekleştirilmiştir. Tapınaklar, bu dönemde toplumsal yaşamın merkezi konumundaydı. Asur kolonilerinde yaşayan Asur tüccarlar ve göçmenler kendi tanrılarının ibadetlerini yaparken aynı zamanda yerel tanrılara da saygı göstermişlerdir. Bu Asurların yerel kültürleri benimsemeye ve entegre olmaya çalıştıklarının bir göstergesidir. Bu dönemde Anadolu toplumunun, birçok diğer antik uygarlık gibi çok tanrılı bir inanç sistemine sahip oldukları gözlenmektedir. İnsanlar, tanrıları insan benzeri varlıklar olarak tasvir etmektedir. Tanrıların doğaüstü güçlere sahip olduklarına, görünmez ve ölümsüz olduklarına inanıyorlardı (Kramer, 2002:107). Bu inançlar, toplumun günlük yaşamından dinî ritüellere, toplumsal düzenlemelere kadar birçok farklı alanı etkileyen önemli bir rol oynardı. Yazılı belgelerde kayıtlı olduğu şekliyle, Anadolu toplumu çok sayıda tanrıya inanırdı. Anna, Higiša, İlalianta, Bēlum, Nipas, Nisaba, Usūmum, Kubabat, Nārum, Parka, Harihari, Tuhtuhanum gibi tanrı ve tanrıçalar, antik Anadolu'nun dinî inanç sistemlerinde önemli roller üstlenen isimler arasında yer almaktadır (Hirsch, 1972:27-28; Veenhof & Eidem, 2008:230). Bu tanrılar ve tanrıçalar, toplumun farklı ihtiyaçlarına ve ritüellerine cevap veren çeşitli karakteristik özelliklere sahiptir (Bayram, 1990:456-462). Bu inançlar, Anadolu kültürünün merkezinde yer almaktaydı. Anadolu'da tanrı isimlerinin geçtiği belgeler, genellikle bu tanrıların ibadetine ve onların toplumsal rolüne dair bilgiler içermektedir. Bu belgeler, Anadolu toplumlarının dinî pratiklerini ve tanrılarının koruyucu fonksiyonlarını açıklamak amacıyla kullanılmış, tanrıların insanlar üzerindeki etkilerini ve onlara rehberliğinin göstergesidir. Tanrıların isimlerine dair başka bir belgede, söz konusu tanrılara adanmış rahiplikle ilgili bilgiler içermektedir. Bu belgeler, rahiplerin görevlerini, ibadetlerini ve tanrısal iletişimlerini düzenleyen kuralları içermektedir. Rahiplik, antik Anadolu toplumlarının önemli bir mesleği olup, toplum ile tanrılar arasında aracılık görevini üstlenirlerdi. Bu belgeler, rahiplerin rollerini ve bu rollere dair gereklilikleri netleştirme

amacını taşımaktadır. Tanrılarla olan ilişkilerin ve ibadetlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi, toplumun dinî ve sosyal düzeninin temel bir parçasıydı. Her bir rahip veya rahibe grubunun, belli tanrıların tapınaklarına bağlı olduğu düşünülmektedir, bu tapınaklar ayrı ayrı ya da bir arada bulunabilirler. Bu tapınaklardaki rahipler, toplumun dinî ve kültürel yaşamını yönlendiren önemli figürler olarak kabul edilmektedir (Hirsch, 1972:55-56). Bu tapınaklarda, çeşitli tanrılara yönelik ibadetler düzenlenmektedir. Ayrıca, rahipler sık sık borç anlaşmalarında ya alacaklı ya da tanıklık eden konumda bulunurlar. Bu, tapınakların ekonomik işlemlerde de etkin bir rol oynadığını gösterir ve bu kurumların toplumun hem dinî hem de ekonomik yapısında merkezi bir konumda olduğunu yansıtır. Aynı zamanda, fırtına tanrısının rahiplerinin başı ifadesi, tapınakların içerisinde bir hiyerarşik sistemin varlığını da işaret etmektedir (Dercksen, 2004:173-174).

Heykeller ve mühürler din hakkında bilgi veren bir başka kaynaklardır. Kültepe kazılarında çeşitli maden ve malzemelerden yapılmış çoğu tanrı ve tanrıçalara ait birçok eser ele geçirilmiştir. Toplumunun tanrılara daha yakın olma ve saygı gösterme amacıyla bu eserleri yapmış olmaları kuvvetli muhtemeldir. Bu figürler, dinî uygulamaların bir parçası olarak kullanılmış ve toplumun dinî inançlarına olan bakış açıcını yansıtmaktadır. Peruwa adlı yerli bir iş adamının evinde bulunan silindir şeklindeki mühürler yerli halkın dinî inanışı hakkında bilgiler vermesi yanı sıra, Eski Anadolu üslubunun etkisi ve özelliklerini yansıtmaktadır (Özgüç, 2006:3-4). Bu mühürler, o dönemin dinî uygulamalarına ve tanrılara olan inanca dair önemli görsel kanıtlar sunmaktadır. Bu arkeolojik buluntular, antik Anadolu'nun dinî ve kültürel yaşamının detayları hakkında daha fazla bilgi edinmemize yardımcı olur.

Mezarlar da dinî inanışlarla ilgili bilgilerin ulaşılmasında en önemli kaynaklardır. Kültepe'de gerçekleştirilen kazılarda bütün aile bireylerinin evlerin tabanlarına gömüldüğü tespit edilmiştir. Birçok mezarın içerisinde, ölülere sunulan hediyeler olduğu düşünülen buluntular ele geçirilmiştir (Özgüç, 2005:87-88). Bu mezarlar, antik Anadolu toplumunun ölüm ve ötesi inançlarına dair önemli bir perspektif sunmaktadır. Toplumun ruhsal ve dinî yaşamını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Mezarların içinden, ölen bireylerin yaşamlarında kullandıkları özel eşyalarından oluşan değerli metallerden yapılmış süs eşyaları bulunmuştur. Öteki dünya inancının etkisiyle kişisel eşyaları ölülerle birlikte gömmüşlerdir. Kişisel eşyaların yanı sıra, gömülerde seramik veya madenlerden yapılmış içlerine yiyecek içecek konulan kaplar da bulunmuştur (Özgüç 2005:88). Arkeolojik kazılarda bulunan yazılı

belgeler, Anadolu'nun çoklu tanrı inancına sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dinîn günlük yaşamın ve ölümün her aşamasında etkili olduğu bu toplumun inanç sistemini daha iyi anlamamıza katkı sağlar.

Tapınaklar, Asur kolonileri döneminde toplumsal yaşamın merkezi bir konumdaydı. Bu tapınaklar, ibadetlerin yanı sıra toplumsal etkinliklerin ve ticaretin merkezi olarak hizmet veriyordu. Tapınaklar, toplumun çeşitli kesimleri için bir buluşma noktasıydı ve aynı zamanda ticaret anlaşmalarının da yapıldığı önemli mekânlardır. Tanrıların kendilerine özgü tapınakları bulunmaktadır. Bu kutsal mekânlarda hiyerarşik bir düzen içinde görev yapan rahipler adına, iktisadi ve hukuksal belgelerde sıklıkla rastlanan isimler kayıtlıdır. Tapınaklar ve rahipler topluluğu, toplumun içinde önemli bir rol oynamaktadır. Tapınaklar bağımsız mı yoksa saraya bağlı olup olmadığı ile ilgili net bilgiler mevcut değildir. Eğer tapınaklar saraya bağlıysa, bu, iktidarın ve dinî otoritenin, tapınakların toplumsal, ekonomik ve politik dokuya olan etkisini anlamak açısından önemlidir. Yazılı ve arkeolojik kaynaklar, yerel sarayların Asur saraylarından daha çok dünyevi ve yönetimsel bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Kültepe'deki kazılarda elde edilen bulgular, bu yerlerde dinsel nesnelere veya alanlara dair herhangi bir belirtiye ulaşılamadığını göstermektedir. Bu durum, yerli saraylarının idari ve ekonomik alanlarda hizmet verdiğine dair izlenimler görülmektedir. Ayrıca, yerel halk arasında yapılan sözleşmelerden de bu durum anlaşılabilir. Bu sözleşmelerde genellikle memurlar veya sözleşmenin taraflarının yakın akrabaları şahit olarak kaydedilirken, Asurluların sözleşmelerinde tanrılar şahit olarak gösterilir. Bu farklılık, Anadolu'da yönetimin daha dünyevi ve insana dayalı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Anadolu'da dinin birçok alanda etkisini gösterdiğini gözlemlemekteyiz. Ekonomik hayatta önemli bir yere sahip olan mühürlerin genellikle dinî tasvirlidir. Anadolu toplumu, dinî inançlarını günlük yaşamın farklı yönlerine bütünleşmiş ve dinî uygulamaların toplumun ekonomik ve ticari ilişkileri üzerindeki etkisini arttırmıştır. Din, sadece manevi bir boyutla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumun pratik yaşamında da etkili bir role sahip olmuştur. Ölü gömme âdeti, ölüm sonrası yaşama dair bir inanca işaret etmektedir. Bu uygulama, ölümün ardından bir tür başka bir yaşamın varlığına olan inancı yansıtmaktadır ve Anadolu toplumunun dinî inançlarının ölüm ve sonrasındaki hayatla yakından ilişkili olduğunu gösterir. Din, bu toplumun yaşamın her aşamasında derin bir etkiye sahiptir. Asur Kolonileri dönemi, Asurluların Anadolu'da varlıklarını

sürdürdükleri ve yerel kültürlerle etkileşimde bulundukları bir dönem olarak önemlidir. Bu dönemdeki ibadetler ve tapınaklar, Asurluların bu coğrafyadaki toplumsal ve kültürel etkileşimlerini yansıtan önemli bir göstergedir.

3.2.6. Göç ve İskân

MÖ XX. ve XVIII. yüzyıllarda Asur tüccarlarının Anadolu'ya yönelik göç ve iskân hareketleri, özellikle Kaniş çevresindeki ticaret kolonilerinin kurulmasıyla somutlaşmıştır. Bu dönemdeki geniş çaplı arşiv belgeleri, malî kayıtlar ve diplomatik metinler sayesinde göç süreçleri ayrıntılı biçimde izlenebilir. Göç olgusu yalnız nüfus transferi değil, aynı zamanda sosyal kimlik yapısı, etnik gruplar arası etkileşim ve coğrafi strateji açısından da dikkat çekicidir. Kültepe arşivlerine göre Anadolu'ya gelen Asur tüccarların yanlarında aileleri ve yardımcı personellerini de getirerek Karum'a yerleştiğini, böylece toplu bir göç yapıldığı görülmüştür. (Veenhof & Eidem 2008:15–18)

Asur hükûmeti, yerel halkın Asur kolonilerine yerleştirilmesiyle birlikte, Asur kültürünün yayılmasını ve benimsenmesini teşvik etmeyi amaçlıyordu. Bu politika, Asur kültürünün kök salmasını sağlamak amacıyla yerel halk ile Asur kültürü arasında bir etkileşim ortamı oluşturmayı hedefliyordu. Aynı zamanda, yerel halkın Asur yönetimine entegre olması, imparatorluğun idari açıdan daha etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamak amacını taşıyordu. Asurlular ticaretle birlikte kurmuş oldukları Karum ve Wabartumlar ile göçün örgütlenmiş bir şekilde gerçekleşmesini sağlamışlardır. Bu koloniler hem yerleşim yerlerine yakın hem de ticari yollar üzerinde, göçün planlı karakterini gösterecek şekilde konumlanmıştır. (Palmisano & Altaweel 2015:132–134) Karum yerleşimleri; ulaşımı kolay, savunması yapılabilir ve suya erişebilir alanlara yerleştirilmiştir. (Barjamovic, 2011: 63–65)

Koloniler, tarımsal verimlilik, su kaynaklarına erişim ve yerli halkla kurulan ilişkiler doğrultusunda planlanarak, kültürel göçün sürekliliğini mümkün kılmıştır. Özellikle ritüel tören alanlarının inşası, çocuklara yönelik eğitimin sürdürülmesi ve kültürel mirasın aktarımına yönelik uygulamalar, Karumların toplumsal yapısının Asur kimliği doğrultusunda yeniden şekillenmesine katkı sağlamıştır (Orlin, 1970:228–232). Asur'un Anadolu ile kurduğu ilişkilerde izlediği temel stratejilerden biri, öncelikli olarak ticaret merkezlerinin kurulması olmuştur. Bu ekonomik amaçların ardından, kültürel etkileşimler geliştirilmiş ve bölgeyle kalıcı bir bağ oluşturulmuştur. (Palmisano & Altaweel, 2015:138–140) Bu adım

adım bütünleşme süreci, göç eden Asur nüfusun hem coğrafi bilinci geliştirmesine hem de iki kültür arasında köprü oluşturmasına katkı sağlamıştır.

Göçler ve iskânlar aracılığıyla farklı etnik grupların bir araya gelmesi, Asur kolonileri döneminde kültürel çeşitliliği artırdı. Asur kolonileri dönemi, imparatorluğun genişleme stratejileri ve kültürel etkileşim bağlamında önemli bir dönem olarak değerlendirilir. Bu dönemde gerçekleşen göç ve iskân politikaları, Asurluların sadece topraklarını genişletmekle kalmayıp aynı zamanda ekonomik ve kültürel etkileşimi teşvik etme amacını da yansıtıyordu. Asur kolonilerine yerleştirilen yerel halk, kendi geleneksel yaşam tarzlarını sürdürürken aynı zamanda Asur yönetimi altında birleşik bir topluluk oluşturuyordu. Asurluların bu politikalarının bir sonucu olarak, Asur kültürü farklı coğrafyalarda etkisini hissettiriyordu. Bu süreç, dil, sanat, mimari ve diğer kültürel unsurların karışımına yol açarak Asur medeniyetinin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, Asur kolonileri dönemi, imparatorluğun sınırları içinde birlik ve istikrarın sağlanması açısından da önemli bir rol oynadı. Ancak, bu politikaların getirdiği bütünleşme ve kültürel benimseme süreçleri bazen yerel dirençle karşılaşabiliyordu. Yerel halkın Asur kültürünü benimsemeye isteksiz olduğu durumlar yaşanabilmekteydi. Bu tür çatışmalar, Asurluların genişleme politikalarının pratikte karşılaştığı zorlukları da yansıtıyor ve tarihsel sürecin karmaşıklığını artırıyordu. Asur kolonileri dönemi, göç, iskân ve kültürel etkileşim yoluyla Asurluların genişlemesini ve çeşitli coğrafyalarda etkisini artırmasını temsil eder. Bu dönem, tarih boyunca kültürler arası etkileşimin ve birlikteliğin bir örneği olarak önemli bir yer tutar.

Asurluların iskân politikası çeşitli fikirlerle gerçekleşmiştir. Asurlular, fethettikleri bölgelerde özellikle sıkça sürgün ve yerleştirme politikalarını benimsemişlerdir. Bu strateji, fethedilen topraklardaki yerel halkları kendi bölgelerine nakletmeyi içerir ve bu şekilde Asur kültürünü ve yönetimini benimsemelerini teşvik etmeyi amaçlar. Asurlular, farklı etnik grupları bir araya getirerek ve onları kendi topraklarına entegre ederek imparatorluğun birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu sürgün ve yerleştirme politikaları, sadece toprak genişlemesi değil, aynı zamanda imparatorluğun kültürel ve idari bir bütün olarak bir araya gelmesini sağlama stratejisinin bir parçasıydı. Fethettikleri bölgelerde aktif bir şekilde kendi dil ve kültürlerini yayma stratejisini benimseyen Asur, kültürünün farklı topluluklar arasında benimsenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Asurlular, dil ve kültür aracılığıyla birleştirici bir rol üstlenerek, fethedilen bölgelerdeki çeşitli etnik grupları kendi kültürlerini benimsemeye teşvik etmiştir. Bu sayede, imparatorluğun dil ve kültür bağlamında da etki alanını

genişletmiştir. Asurluların bu yayma politikası, imparatorluğun etnik çeşitliliğini kucaklayan bir yapı oluşturarak, Asur kültürünün zenginleşmesine ve yayılmasına olanak tanımıştır.

Asurlular, fethettikleri bölgelerden kaynak toplama amacı gütmüşlerdir. Bu bölgelerdeki insanlar vergi ödemek zorunda bırakılmış ve bazıları ise zorla işçi olarak kullanılmıştır. Asurluların iskân politikası, imparatorluğun genişlemesini ve kontrolünü sürdürmesine yardımcı olmuş, ancak aynı zamanda farklı topluluklar arasında gerginliklere ve hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Bu politikanın sonuçları, Asurluların sonunu da etkileyen önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu dönem, Asurluların genişleme çabaları ve ticaret ağı kurma girişimleriyle bağlantılıdır. Bu süre zarfında toplumsal, ekonomik ve kültürel değişikliklere tanık olunmuştur. Asurluların göç politikaları çoğunlukla fethedilen bölgelerde uygulanmıştır. İmparatorluk, çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı birçok bölgeyi kontrol altına almıştır. Göç politikaları, bu bölgelerdeki halkları yerinden etme, vergi toplama, asker toplama ve kontrolü artırma amacı taşımaktaydı. Asurlular, farklı bölgelerden getirilen nüfusları yerleştirerek topluluklar arasında etkileşimi teşvik ederek, halkları birbirine karşı daha az birleştirici bir güç hâline getirerek imparatorluğun kontrolünü sürdürmeyi amaçlanmıştır. İsyanı önlemek ve tehditleri ortadan kaldırmak için böyle bir stratejiyi benimsemişlerdir.

SONUÇ

Bu araştırma, MÖ ±1950-1700 yılları arasında gerçekleşen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaşanan siyasi ve toplumsal olayları detaylı bir şekilde ele almıştır. Özellikle ticaretin toplum üzerindeki etkileri incelenmiş, Anadolu coğrafyasında meydana gelen önemli siyasi ve sosyal değişimleri detaylandırmıştır. Bu dönem, bölgede ticaretin gelişimiyle birlikte toplum yapısında ve siyasi düzenlemelerde önemli değişikliklere sebep olmuştur.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ticaretin canlanmasıyla birlikte Anadolu coğrafyasında ekonomik büyüme ve refah artışı gözlemlenmiştir. Ticaretin gelişmesi, zanaatların ve üretimin de ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde ticaret yolları genişleyerek farklı bölgeler arasındaki ekonomik ilişkilerin derinleşmesine olanak tanımıştır. Ancak, ticaretin hızla artmasıyla birlikte toplumda gelir dağılımındaki adaletsizlikler belirgin bir şekilde artmıştır. Ticaretin getirdiği zenginlik ve güç, belirli bir sınıfın elinde yoğunlaşmış ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine sebep olmuştur. Bu durum, toplum içindeki dengeleri bozarak sosyal adaletsizliklere neden olmuştur. Ticaretin artması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine ve genişlemesine olanak sağlamıştır. Bu durum, kentleşme sürecini hızlandırmış ve şehirlerin nüfusunda belirgin bir artışa sebep olmuştur. Ticaretin beraberinde getirdiği zenginlik, toplum içindeki sosyal dokuyu değiştirmiş ve yeni sosyal sınıfların oluşumuna yol açmıştır. Geleneksel aristokrat sınıfların yanı sıra orta sınıflar da giderek güçlenmiş ve toplumsal yapıda dengelerin değişmesine neden olmuştur. Ayrıca, ticaretin gelişmesiyle birlikte farklı kültürler arasındaki etkileşim de artmıştır. Ticaret yollarının canlanması, farklı coğrafyalardan gelen insanların bir araya gelmesine ve kültürel alışverişin artmasına olanak sağlamıştır. Bu dönem, sadece ekonomik anlamda değil aynı zamanda kültürel anlamda da zenginlik ve çeşitlilik getirmiştir. Farklı kültürlerin birbirinden öğrendiği, etkileşimde bulunduğu bu süreç, kültürel alanda da önemli değişimlere yol açmıştır. Ekonomik canlılık, kültürel alışveriş, teknolojik ilerlemeler ve sosyal değişimlerin bir arada yoğun olarak yaşandığı bu dönem, tarihin çeşitli alanlarında belirgin etkiler yaratmıştır. Ticaretin toplum üzerindeki derin etkileri, ekonomiden sanata, siyasetten günlük yaşama kadar geniş bir yelpazede kendini göstermiştir. Anadolu'nun tarih sahnesindeki önemi, gelecekteki medeniyetlerin oluşumunda kritik bir rol oynamış ve bölgenin kültürel

zenginliğini şekillendirmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, siyasi ve toplumsal dinamikleri derinden etkileyerek bölgede önemli değişimlere yol açmıştır. Bu dönem, Anadolu'nun tarihinde dönüm noktası niteliğinde olup, bölgenin gelecekteki gelişimine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Ticaretin canlanmasıyla birlikte gelen kültürel alışveriş ve teknolojik ilerlemeler, bölgenin çeşitli alanlarında yeniliklerin ve değişimlerin yaşanmasına öncülük etmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Anadolu'nun tarihindeki önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilir ve bölgenin zengin kültürel mirasının oluşumunda kritik bir rol oynamıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, siyasi ve toplumsal açıdan büyük bir öneme sahiptir. Ticaretin canlanmasıyla birlikte, toplum üzerinde çeşitli etkiler ortaya çıkmış ve siyasi ile toplumsal yapılar belirgin bir şekilde şekillenmiştir. Bu döneme ait siyasi ve toplumsal olaylar, ticaretin toplum üzerindeki etkilerini anlamak ve değerlendirmek açısından büyük bir öneme sahiptir. Kolonilerin bölgede kurduğu yerleşimler, bağımsız şehir devletlerinin oluşmasına öncülük etmiş ve bölgedeki siyasi yapılanmanın evriminde önemli bir rol oynamıştır. Koloniler Dönemi, bölgenin siyasi ve toplumsal tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ticaretin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bu dönemde, toplumun yapısal dönüşümü hız kazanmış ve siyasi otoritelerin güç dengeleri yeniden şekillenmiştir. Kolonilerin kurduğu yerleşimler, bölgede siyasi otoritelerin dağılımını etkilemiş ve bağımsız şehir devletlerinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu süreç, bölgenin siyasi ve toplumsal yapısında köklü değişikliklere yol açmış ve gelecekteki siyasi oluşumlara zemin hazırlamıştır. Ticaret yollarının kontrolü, bu devletler arasında rekabetin kızışmasına sebep olarak siyasi dinamiklerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Asur yönetimi, kolonilerde yaşanan siyasi olaylara müdahale ederek kendi çıkarlarını korumak ve bölgedeki nüfuzunu güçlendirmek için çaba göstermiştir. Ticaret yollarının stratejik önemi, bu devletler arasında yaşanan rekabetin sertleşmesine ve siyasi ilişkilerin karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Asur hükûmeti, kolonilerdeki siyasi gelişmeleri yakından takip ederek bölgedeki etkisini artırmaya çalışmış ve siyasi dengeyi kendi lehine çevirmeye çalışmıştır.

Bu çalışma, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin karmaşık siyasi ve toplumsal dinamiklerini anlamak için önemlidir. Ancak, konunun derinliği ve çok yönlülüğü göz önüne alındığında, gelecek araştırmacılar için daha fazla keşif ve analiz fırsatları olduğunu belirtmek gereklidir. Özellikle, bu döneme ait arkeolojik buluntuların detaylı bir şekilde incelenmesi ve

çeşitli yazılı kaynakların ayrıntılı analizi, Asur Ticaret Kolonileri'nin siyasi ve toplumsal yapısını daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza yardımcı olabilir. Bu tür çalışmalar, geçmişin karmaşıklığını ve çeşitliliğini daha iyi kavramamıza ve bu dönemin önemini daha derinlemesine değerlendirmemize olanak tanır. Araştırmacılar için bu alanda yapılacak daha fazla çalışma, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin siyasi ve toplumsal etkilerini daha geniş bir perspektiften ele almamıza ve geçmişin dokusunu daha iyi anlamamıza olanak sağlayabilir. Dönemin ekonomik ilişkilerini ve ticaret ağlarını derinlemesine anlamak için yapılan çalışmaların genişletilmesi, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin önemini daha iyi kavramamıza yardımcı olabilir. Ticaret yolları üzerinde yapılan detaylı araştırmalar, dönemin ticari faaliyetlerinin karmaşıklığını ve etkilerini aydınlatabilir. Bu çalışma aynı zamanda, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin sadece bölgesel bir perspektiften değil, aynı zamanda genel dünya tarihi içindeki yerini anlamak için daha geniş bir bağlamda incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dönemin ekonomik ilişkilerinin ve ticaret ağlarının karmaşıklığı, bölgenin ve dünyanın o dönemdeki ticari ve kültürel etkileşimlerini anlamamıza ve değerlendirmemize yardımcı olmaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, siyasi, toplumsal ve ekonomik açılardan oldukça karmaşık ve zengin bir konuyu içermektedir. Bu dönemin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, Anadolu'nun antik tarihini anlamak ve genel tarih bağlamında değerlendirmek için büyük bir önem arz etmektedir. Siyasi yapılarının yanı sıra toplumsal yapıların da incelendiği bu dönem, bölgenin geçmişine ışık tutmaktadır. Ekonomik ilişkilerin ve ticaret ağlarının karmaşıklığı, dönemin ticari faaliyetlerinin ve ekonomik dinamiklerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu dönemin detaylı bir şekilde araştırılması, bölgenin tarihindeki önemli dönemeçlerin ve gelişmelerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik yönlerinin derinlemesine incelenmesi, bölgenin antik dönemdeki rolünü ve genel tarih içindeki yerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmemize olanak tanır. Araştırmacılar için bu alanda yapılacak daha fazla çalışma, dönemin ekonomik ve ticari dinamiklerini daha iyi anlamamıza ve bu dönemin genel tarih içindeki yerini daha iyi değerlendirmemize katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (1987). *Hatti Uygarlığı*. Remzi Oğuz Arık Armağanı, Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Akurgal E. (1989). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Yayınları.

Akurgal, E. (1993), Anadolu Uygarlıkları, Net Turistik Yayınları.

Akurgal, E. (1995). *Ḫatti ve Hitit Uygarlıkları*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları

Akurgal, E. (1998), *Anadolu Kültür Tarihi,* TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları.

Akurgal, E. (2020). *Anadolu Uygarlıkları*, Phoneix Yayınları.

Aktüre S. (2004). *Anadolu'da Bronz Çağı Devletleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Alanyalı, H. S. (2013). *İlk Çağlar İlk Kültürler*, B. Gülmez (Ed.), *Kültür Tarihi* içinde (s. 160-169). Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Albayrak, İ. (1998). *Koloni Cağında Yerli Bir Bayan "Madawada"*, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirisi, Eylül 1996, ss. 1-14.

Albayrak, İ. (2000). *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler*, III. ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, ss. 35-42.

Albayrak, İ. (2003). *Kültepe Belgelerine Göre Kārum Dairesinin İdarî Yapısı ve Politik Statüsü*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2002 Yıllığı.

Albayrak, İ. (2003) Kaniš-Kārumu'nun Bir Mektubu, *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 6 (1), 1-9.

Albayrak, İ. (2005). Kumaş ve Kalay Sevkiyatına İlişkin Üç Kültepe Tableti, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 2003-2004*, 269-277.

Albayrak, İ. (2006), *Kültepe Tabletleri IV,* TTK Yayınları.

Albayrak, İ. (2006). Fünf Urkunden aus dem Archiv von Peruwa Sohn von Šuppibra‖, *JEOL* 39, 95-105.

Albayrak, İ. (2008). A Rubā'um Letter Sent to Kārum Kaneš, *Old Assyrian Studies in Memory of Paul Garelli, OASS 4=PIHANS* 112, 111-115.

Algaze, G. (1989). The Uruk expansion: Cross-cultural exchange in early Mesopotamian civilization. *Current Anthropology,* 30 (5), 571-608.

Alp, S. (2000). *Hitit Çağında Anadolu*. TÜBİTAK Yayınları.

Alp, S. (1997). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kaneš/Neşa'da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu, *Anadolu Arşivleri,* III, 1-17.

Alpman A. (1977). *MÖ XX-XII*. Yüzyıllarda Anadolu'da Evlatlık Alma Müessesesi, *AÜ DTCFD* 28 (3-4), 317-332.

Arslantaş, Y. (2001), *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat,* Örnek Yayınları.

Arslantaş, Y. (2008). *Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu'da İktisadi Hayat*, Örnek Yayınları.

Balkan, K. (1955). *Kaniš Kārumu'nun Kronoloji Problemleri Hakkında Müşahedeler*. TTK Yayınları.

Balkan, K. (1957). *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniš Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup*. TTK Yayınları.

Balkan, K. (1974). Cancellation of Debts in Cappadocian Tablets from Kültepe, K. Bittel/Ph. H. J. Houwink Ten Cate/E. Reiner (Ed.). *Anatolian Studies Presented to H. G. Güterbock on the Occasion of his 65th PIHANS* 35 içinde, (ss. 29-41).

Bayram, S. (1987). Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler. *34. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi Bildirisi*, 285-289.

Bayram, S. (1990). *Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vâde İfadesi ve Çıkan Neticeler*. *X. TTKB*-II içinde, (ss. 453-462).

Bayram, S. (1993). Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri. *AU DTCFD*, 36 (1-2). 1-13.

Bayram, S. (1994). Kültepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Bunların Değerlendirilmesi. *XI. TTKB İçinde*, (ss. 211-234).

Bayram, S. & Çeçen, S. (1995). 6 Neue Urkunden Über Heirat und Scheidung Aus Kaniš. *DTCF, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölüm Dergisi,* Anar 1

Bayram, S. (1996). Koloni Çağı'nda Ticari Hayatı, *VII. ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, 35-41.

Bayram, S. & Çeçen, S. (1997). Yeni Belgeler Işığında Eski Anadolu'da Kölelik Müessesesi, *Belleten*, LX (229), 579-604.

Barjamovic, G. (2011). *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Museum Tusculum Press and CNI Publications 38, University of Copenhagen.

Barjamovic, G.- Hertel, T. & Larsen, M. T. (2012). *Ups and Downs at Kanesh- Observations on Chronology*, History and Society in the Old Assyrian Period.

Behm Blancke, M. R. (1984). Hassek Höyük. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen 1981-1983. *Istanbul Mitteilungen,* 34, 31-65.

Bilgiç, E. (1947). Çivi yazılı hukukî-iktisadî kaynaklar, mahiyet ve muhtevaları. *Belleten 11(44),* 571-602.

Bilgiç, E. (1948). Anadolu'nun İlk Tarihî Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu, *AÜ DTCFD*, 6 (5). 489-516.

Bilgiç, E. (1951). Umumi İktisadi Meseleler ve Borçlanan Bakımından Eski Babil ve Kapadokya Vesikaları Arasındaki Benzerlik ve Farklar, *Belleten, 59,* 333-338.

Bilgiç E. (1951). Çivi Yazılı İktisadi Belgelerde Faiz Meselesi, *Belleten 15 (59),* 339-347.

Bilgiç, E. (1964). Three Tablets from the City Mound of Kültepe, *Anatolia VII*, 147-167

Bilgiç, E. (1993). Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerine Araştırmalar. *AÜ DTCFD* 11 (1). 33-43.

Bittel, K. (1975). *Guide to Boğazköy*. Dönmez Ofset Yayınevi.

Boran, A. (2001), *Türk Sanatında Kale Mimarisi.* TTK Yayınları.

Bottero, J. (2012). *Mezopotamya- Yazı*, Akıl ve Tanrılar. Dost Kitabevi.

Bryce, T. (2002). *Life and Society in the Hittite World*. University Press.

Bryce, T. (2005). *The Kingdom of the Hittites: New Edition*, Oxford University Press.

Bryce, T. (2012). *The Routledge handbook of the peoples and places of ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the fall of the Persian Empire*. Routledge.

Cavendish, M. (2011). *Ancient Egypt and the Near East*, Paul Bernabeo Publisher.

Çeçen, S. (1990_a). Kültepe Metinlerinde Bulunan Yeni Waklum Mektupları, *AÜ DTCFD,* XXXIV (1-2), 35-54.

Çeçen, S. (1990_b). *Yeni Kültepe Metinlerine Göre Yerli-Asurlu Münasebetleri,* 1. UHKB Bildirileri, ss. 140-153.

Çeçen, S. (1991). Koloni Devri Anadolu'sunda Tarihi ve Sosyal Olayların Asurlu Tüccarlar Tarafından Tarihlenme Olarak Kullanılışı, *AÜ DTCFD,* XXXV (1), 45-59.

Çeçen, S. (1995). Mūtānu in den Kültepe-Texten, *ArAn 1,* 43-72.

Çeçen, S. (1997). Kaniš Kārumu'unun Diğer Kārum ve Wabartumlar'a *KÙ*.AN (Amutum) ile İlgili Önemli Talimatları, *Belleten, LXI (231).* 219-231.

Çeçen, S. (2002). Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma, *ArAn 5*, 65-68.

Childe, V. G. (2018), *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, (Çev. A. Şenel), Kırmızı Yayınları.

Çevik, Ö. & Abay, E. (2016). Neolithization in Aegean Turkey Towards a More Realistic Reading, Ü. Yalçın (ed.), *Anatolian Metal VII, Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren 31* içinde, (ss.187-197).

Çığ, M. İ. (2016). *Hititler ve Hattuşaş*, Kaynak Yayınları.

Çiğdem, S. (2000). Kültepe/Kaniš'te Koloni Çağı Anadolu İnsanının Geçim Kaynakları (Tarım ve Hayvancılık). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (31). 75-92.

Çilingiroğlu, A.- Abay, E. – Derin, Z. & Kayan, İ. (2004) *Ulucak Höyük: Excavations Conducted Between 1995 and 2002, Ancient Near East St Supplement.* Peeters.

Cerasi, M. M. (2001), *Osmanlı Kentinde 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi,* Çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları.

Darga, A. M. (1978). Hitit Devleti'nin Ana Hatları, *Arkeoloji ve Sanat*-1, 8-12.

Dercksen, J.G. (1996). *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*, Publications De Institut Historique Et Archéologique Néerlandais De İstamboul.

Dercksen, J.G. & Donbaz, V. (2000). Merchants in Distress. An Old Assyrian Text mentioning habbatu, *JEOL 35-36(I),* 3-110.

Dercksen, J. G. (2004). Some Elements of Old Anatolian Society in Kaneš, J. G. Dercksen (Ed), *Assyria and Beyond, Studies Presented to Mogens Trolle Larsen, PIHANS 100* içinde, (ss. 137-177).

Dinçol, A. (1982). Asur Ticaret Kolonileri, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*-I, Görsel Yayınları.

Dinçol, A. (2006). *Eski Anadolu'da Haberleşme*, (Çevrimiçi) http//tebe.org, 12 Mayıs, ss.1-5

Donbaz, V. & Veenhof, K. R. (1989). New Evidence for Some Assyrian Terms, *Anatolica XII*, 131-155.

Donbaz, V. (1989). *Keilschrifttexte in Den Antiken-Museen Zu Stambul*, Franz Steiner Verlag, GMBH.

Donbaz, V. (1993). Some Remarkable Contracts of I-B Period Kültepe Tablets III, M. J. Mellink, E. Porada, T. Özgüç, (Ed.) *N. Özgüç'e Armağan, Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours* içinde, (ss. 131-154).

Donbaz, V. (1996). Kültepe Tabletleri Işığında İÖ 2000-1760 Yıllarında Anadolu'nun Sosyal Yapısı. *1995 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları,* 177-194.

Donbaz, V. (2004). *Some Remarkable Contracts of 1-B Period Kültepe Tablets III. Hethitologische Studien zum Gedenken an Emil Orgetorix Forrer*, (ss. 271-284). J. Eidem

Durant, W. (1954). *Our Oriental Heritage*. Simon & Schuster.

Eidem J. (1991). *An Old Assyrian Treaty from Tell-Leilan,* Marchands, diplomates et empereurs, Études sur la civilisation mésopotamienne offertes Paul Garelli, (ss. 185-207).

Erkut, S. (2007). Kültepe Metinlerinde Geçen amūtu (m) Üzerine. *Belleten,* 71 (260), 1-4.

Erol, H. & Albayrak, İ. (2005) Kültepe'den Nikkassum'la ilgili, altı yeni belge, *Archivum Anatolicum,* 8 (2), 1-20.

Erol, H. (2007). *Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Erol, H. (2007). *Kültepe Metinlerine Göre Asurlu Tüccarların Can ve Mal Güvenliği*. Mısır-Hitit Edebi Barış Antlaşması (Kadeş) ve Eski Ön Asya'da Barış (ss.135-148).

Erol, H. (2012). *Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı*. 38. ICANAS. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi-III. Cilt. 10-15.09.2007, ss. 1305-1315.

Erol, H. (2017). Kültepe'den Bir Metne Göre Asur Bölgesinde Yaşanan Bir İsyan ve Anadolu'daki Diğer İsyanlarla İlgili Kayıtlar, *Archivum Anatolicum 11 (2),* ss. 23-38.

Forlanini, M. (2008). The historical geography of Anatolia and the transition from the karum-period to the Early Hittite Empire, J. G. Dercksen (ed.) *Anatolia and the Jazira during the Old Assyria*.

Forrer, E. (1928). Assyrian, E. Ebeling, B. Meissner, (Ed.) *Reallexikon Der Assyriologie I içinde.*

Frahm, E. (Ed.). (2017). A companion to Assyria. *Economy, society, and daily life in the Neo-Assyrian period* içinde. (ss. 209-228).

Garelli, P. (1963). *Les Assyriens En Cappadoce,* Bibliothèque Archéologiques Historique De L'institut Français D'archéologie D'Istanbul 19.

Garnsey, P & Saller, R. (1996). *The Roman Empire Economy, Society and Culture*. University of California Press.

Gökçek, G. (2009). Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (MÖ 1975-1750). *Akademik Bakış, 2 (4).* 147-155.

Gökçek, G. L. (2015). *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Gökçek, L. G. & Abacı, O. (2019). *Anadolu'nun Eski Çağ Tarihi*, Değişim Yayınları.

Gurney, O. R. (1977). *Some Aspects of Hittite Religion*. Oxford University Press.

Günbattı, C. (1987). Yeniden İşlenen Bir Kültepe Tableti (Kt. G/T 42 Z/T 11). *Belleten, 51 (199).* 1-10.

Günbattı, C. (1989). Ev Satışı ile İlgili Beş Kültepe Tableti ve Bunlardan Çıkan Bazı Sonuçlar, *Belleten, LIII (206).* 51-59.

Günbattı, C. (1994). *Kültepe Tabletlerine Göre Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler*, XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri I. Cilt, TTK Basımevi.

Günbattı, C. (1997). Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait bir Tablet. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri, 3 (1),* 131-155.

Günbattı, C. (1998) *Kārum'lar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler,* 34. UAKB Bildirileri, ss. 479-484.

Günbattı, C. (1999) *Asur Ticaret Kolonileri Devri'nde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge*, XII. TTKB Bildirileri, ss. 75-83.

Günbattı, C. (2000). *Eski Anadolu'da "Su Ordali"*. Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri, 4 (1), 1-16.

Günbattı, C. (2002) Kültepe'den Kervan Güzergâhlarına Işık Tutan İki Yeni Metin, *ArAn 5,* ss. 79-91.

Günbattı, C. (2004). Two Treaty Texts Found at Kültepe, *Assyria and Beyond Studies Presented to Mogens Trolle Larsen,* ss. 249-268.

Günbattı, C. (2005). Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni. *Belleten, 69 (256),* 759-780.

Günbattı, C. (2005). *2000 ve 2001 Yılı Kazılarında Ele Geçen Bazı Ib Tabletleri*, V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, ss. 445-451.

Günbattı, C. (2012, 2017). *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler.* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Günbattı, C. (2014). *Harsamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Mektup ve Kanis Kralları*. TTK Yayınları.

Güterbock, H. G. (1938). Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200, *ZA 44*, ss. 45-149.

Hatunoğlu, Z. (2008). *Assyrian Trade and Structure of Accounting in Anatolia*. 12th World Congress of Accounting Historians.

Helwing, B. (1999). *Cultural interaction at Hassek Höyük*, Turkey: New evidence from pottery analysis. Paléorient, 25 (1), 91-99.

Hertel, T. (2010) Eski Asur'da Hukuk ve Adalet, F. Kulakoğlu, & S. Kangal (Ed.). *Anadolu'nun Önsözü: Kültepe Kaniš Kārumu* içinde, (ss. 134-141). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Hırçın, S. (2000). *Çivi Yazısı*, Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Hoffner, H. (1990). A. Hittite Myths. Society of Biblical Literature. Georgia.

Hrouda, B. (2016). *Mezopotamya*, (Çev. Z. Aksu Yılmazer). Alfa Yayınları.

Hirsch, H. (1972). Untersuchungen Zur Altassyrische Religion, *Archiv Für Orientforschung, Herausgegeben Von E. Weidner Beiheft 13/14*, Osnabrück.

Işık, A. (2020). *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı*. *Mavi Atlas 8 (1),*13–18.

Kassian, A. (2009). Hattic As a Sino- Caucasian Language. *Ugarit Forschungen-41,* (ss. 309-448). Ugarit Verlag.

Khurt, A. (2021), Eski Çağ'da Yakındoğu (MÖ 3000-330)-. (Çev. D. Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kılıç, Y. (2009), Eski Ön Asya Toplumları Arasında Yazı ve Dil Etkileşimi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4,* 122-151.

Kınal, F. (1969), Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*-12, 1-15.

Kınal, F. (1987, 1991, 1998). *Eski Anadolu Tarihi*, TTK Yayınları.

Koçak, K. (2009), Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (27),* 209-227.

Köroğlu, K. & Adalı, S. F. (2020), *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı,* Yapı Kredi Yayınları.

Kramer, S. N. (2002). *Tarih Sümer'de Başlar*, Kabalcı Yayınları.

Kryszat, G. (2004). *Herrscher,* Herrschaft und Kultur Tradition in Anatolien Nach Den Quellen Aus Den Altassyrischen Handelskolonien, Teil Die Sikkātum und Der Rabi Sikkitim, *Altorientalische Forschungen 31,* 15-45.

Kuzuoğlu R. (2007). *Eski Asurca Metinlerde Geçen Coğrafya Adları,* [Basılmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi

Kuzuoğlu, R. (2011). *Three Kültepe Texts Concerned with Rebellions*, *JNES 70(1),* 25-33.

Küçükbezci, H. (2011). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasında İlişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (26).* 25-58.

Landsberger, B. (1948). *Sam'al I,* TTK Yayınları.

Larsen M.T. (1967). *Old Assyrian Caravan Procedures.* Nederlands Historisch-Archaeologisch Institut.

Larsen M. T. (1976). *The Old Assyrian city-state and its colonies.* Akademisk Forlag.

Larsen, M. T. (1996). *Eski Asur'da Kervan Dökümleri*, Nederlands Historics-Archaeologisch Institut.

Larsen, T. (2002). *The Aššur-nādā Archive*, (OAA 1), Pihans.

Larsen M. T. (2010) Kültepe/Kaniš Arşivleri, Kulakoğlu, F., & Kangal, S. (Ed.) *Anadolu'nun Önsözü: Kültepe Kaniš Arşivleri* içinde (ss.74-81), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Lewy, J. (1930) *KTH: Die Kültepe Texte aus der Sammlung Frida Hahn.*

Lewy, J. (1938). Old Assyrian Documents from Asia Minor, *Archives D'Histoire De Droit Orientale 2 (AHDO2).* 1-142

Lewy J. (1956). On Some Institutions of the Old Assyrian Empire, *Huca 27*, 1-80.

Macquenn, J.G. (1975). *The Hittites and Contemporaries in Asia Minor Thames and Hudson*.

Macquenn, J.G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (Çev. E. Davutoğlu). Arkadaş Yayınevi.

Memiş, E. (1995), *Eski Çağ Türkiye Tarihi.* Çizgi Yayınları.

Memiş, E. (1997). *Genel Tarih*. Öz Eğitim Yayınları.

Memiş, E. (2015). *Eskiçağda Mezopotamya*. Ekin Yayınevi.

Michel, C. (2007). The Old Assyrian trade in the light of recent Kültepe archives. *Journal of the Canadian Society for Mesopotamian Studies, 3*, 71-82.

Michel, C. (2008). Les Assyriens et Leurs Femmes Anatoliennes, Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period, J.G. Dercksen (Ed.), *Old Assyrian Archives, Studies-3* içinde, (ss. 201-229).

Michel, C. (2011). Asur ve Kaniš'in Kadınları. F. Kulakoğlu & S. Kangal (Ed.). *Anadolu'nun Önsözü: Kültepe Kaniš Kārumu* içinde (ss. 98-100.), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Michel, C. (2013). Economic and Social Aspects of the Old Assyrian Loan Contract. F. D'Agostino (Ed.). *L'économie dell' antique Mésopotamie (III–I Millennium AC). Per un dialogue interdisciplinaire. La Sapienza Orientale, 9*, (ss. 41-56).

Narçın, A. (2013). *Sümer: Yazının Mucitleri*. Siyah Beyaz Yayınları.

Nashef, K. (1991). *Die Orts- und Gewässernamen Der Altassyrischen Zeit (RGTC IV)*.

Naumann, R. (1991), *Eski Anadolu Mimarlığı,* TTK Yayınları.

Orlin, L. L. (1970). *Assyrian Colonies in Cappadocia*. De Gruyter Mouton Publisher.

Öz, E. (2005). *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Özçelik, N. (2009). *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*. Nobel Yayın Dağıtım.

Özdemir, M. (2017). Neolitik Dönem Anadolu Mimarisinden Bir Kesit: Çayönü, *Tarih ve Gelecek Dergisi, 3 (3),* 248-265.

Özdoğan, M. (1996). *Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkler Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları.

Özer, N.Ö. (2007). Kültür ve Uygarlık Kavramları, İ. Aytaç (Ed.), *Uygarlık Tarihi* içinde, Lisans Yayıncılık

Özgüç. T. (1986). *Kültepe-Kaniš II.* TTK Yayınları.

Özgüç, T. (1998). *The Palaces of the Old Assyrian Colonial Age*, H. Erkanal et al (Eds). *CRRAI 34* içinde, (ss. 467-472).

Özgüç, T. (1999). *Kültepe-Kaniš/Neša Sarayları ve Mabetleri*, TTK Yayınları.

Özgüç, T. (2004_a). Anadolu Ticaret Kolonileri Kültepe Kaniš, *Arkeo Atlas-3,* 11-12.

Özgüç, T. (2004_b). *Kanes/Nesa, the International Trade Center of the Ancient Word and the Oldest Capital Town,* Yapı Kredi Yayınları.

Özgüç T. (2005). *Kültepe Kaniš̆/Nes̆a*, Yapı Kredi Yayınları

Özgüç, N. (2006). *Kültepe-Kaniš/Neša, Yerli Peruwa ve Aššurimittī'nin Oğlu Assur'lu Tüccar Uṣur-Ša-Ištar'ın Arşivlerine Ait Kil Zarfların Mühür Baskıları*, TTK Yayınları.

Öztan, A. (2004). Acemhöyük, *Arkeo Atlas-3,* 15.

Palmisano, A. & Altaweel, M. (2015). Simulating ancient Eurasian landscapes. F. Kulakoğlu & C. Michel (Eds.), *Proceedings of the 1st Kültepe International Meeting* (pp. 131–146).

Radner, K. (2012). Running the empire: Assyrian governance. *Assyrian Empire Builders Project,* University College.

Radner, K. (2015). A Neo-Assyrian slave sale contract of 725 BC from the Peshdar Plain and the location of the Palace Herald's province. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie, 105 (2),* 192-197.

Roaf, M. (1996). *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*. Z. Kılıç (çev.), İletişim Yayınları.

Strabon (1987). *Antik Anadolu Coğrafyası-Geographika XII-XIII-XIV,* A. Pekman (çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Seyrek, A. (2019), *Asur*, Maviçatı Yayınları.

Sever, H. (1991). Kültepe Tabletleri'nin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi, *AÜ DTCF Dergisi, 35(2),* ss. 247-256.

Sever, H. (1990). Kültepe Metinlerine Göre Birtum Kelimesinin Yeni Anlamı, *X. Türk Tarih Kongresi,* ss. 467-479.

Sever, H. & Çeçen, S. (1994). Kültepe II. Tabaka Vesikalarına Göre Anadolu'nun Siyasi Tarihi ile İlgili Yeni Gelişmeler, *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri. 201-209*.

Sever, E. (1996). *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları.

Sevin, V. (1999). *Yeni Asur Sanatı I Mimarlık*. TTK Yayınları.

Sevin, V. (2003). *Anadolu Arkeolojisi*. Der Yayınları.

Stafford-Deitsch J. & Freely, J. (2010). *Kingdoms of Ruin: The Art and Architectural Splendours of Ancient Turkey*. I. B. Tauris & Co Ltd.

Şahin, H. A. (2004). *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri (MÖ 1975- 1725)*, EÜ ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Şahin, H. A. (2004). *Kültepe Metinlerinde Geçen Mār Ummeanim/Kenim Tabirinin Anlamı,* IV. ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, 483-492.

Taracha, P. (2009). *Religions of Second Millennium Anatolia*. Harrassowitz Verlag.

Tosun, M. & Yalvaç, K. (1975). *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*. TTK Yayınları.

Ünal, A. (1997). Hitit metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla ilgili kayıt ve anımsamalar. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri-3(1),* 341-56. https://doi.org/10.1501/Archv_0000000068

Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ünal, A. (2010). *Yeni Asur İmparatorluğu'nun Batı Seferleri ve Aramilerle Mücadelesi*. TTK Yayınları.

Ünal, M. A. (2005). *Asur Devleti ve Ön Asya'daki Egemenlik Yapıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Van De Mieroop, M. A. (2006). *History of the Ancient Near East Ca*. 3000-323 BC Blackwell History of the Ancient. Blackwell Publishing.

Veenhof, K. R. (1972). *Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology*. Brill.

Veenhof, K. R. (1998). Old Assyrian and Ancient Anatolian Evidence for the Care of the Elderly, Stol, M., Vleeming, S. P. (Eds.). *The Care of the Elderly in the Ancient Near East* içinde, (ss. 119-160).

Veenhof, K. R. & Eidem, J. (2008). *Mesopotamia, the Old Assyrian Period,* Academic Press Fribourg Vandenhoesck & Ruprecht Göttingen.

Veenhof, K. R. (2010) Eski Asur Kronolojisi ve Kaniš, F. Kulakoğlu & S. Kangal (Ed.). *Anadolu'nun Önsözü: Kültepe Kaniš Karumu* içinde (ss. 30-39), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Yakar, J. (2007). *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi*. S. Hırçın Riegel (Çev.). Homer Kitabevi.

Yalçınkaya, I. (1987). 1985 Yılı Karain Kazıları, *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss. 21-37.

Yıldırım, E. (2017), *Eski Çağ Mezopotamya'sında Liderler Krallar Kahramanlar,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yıldırım, R. (1996), *Eskiçağda Anadolu*. Meram Yayıncılık.

Westenholz, J. G. (1997). *Legends of the Kings of Akkad (LKA).* The Texts (E, Mc-7).

EKLER

Resim 1. Kültepe'nin genel görünüşü (Günbattı, 2017: 82)

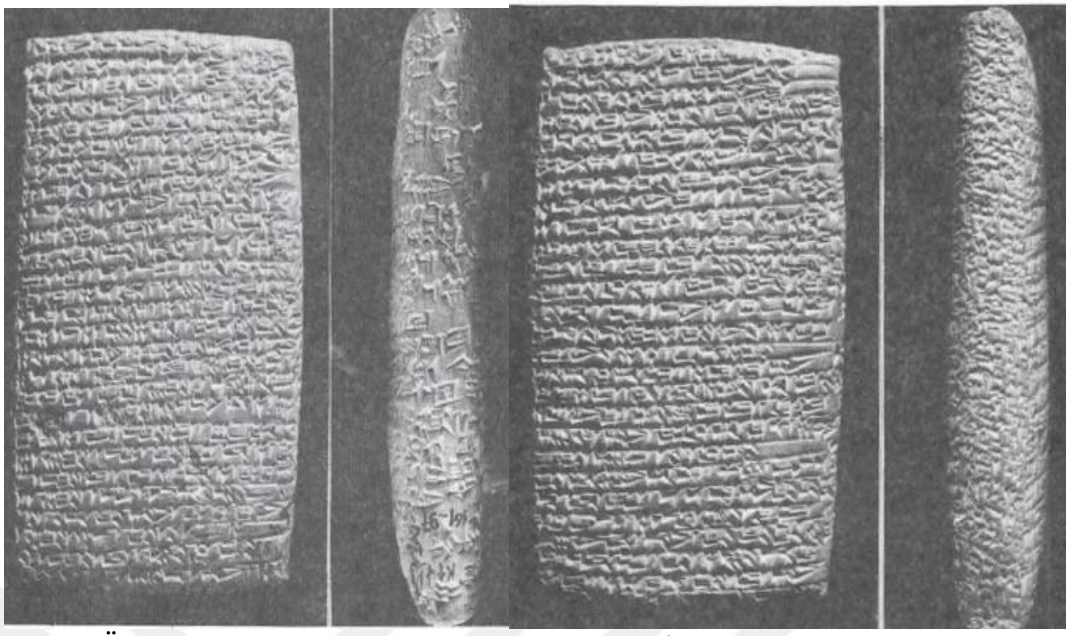
Resim 2. Kaniş Kārum'undan bir görünüş (Özgüç, 2005:82)

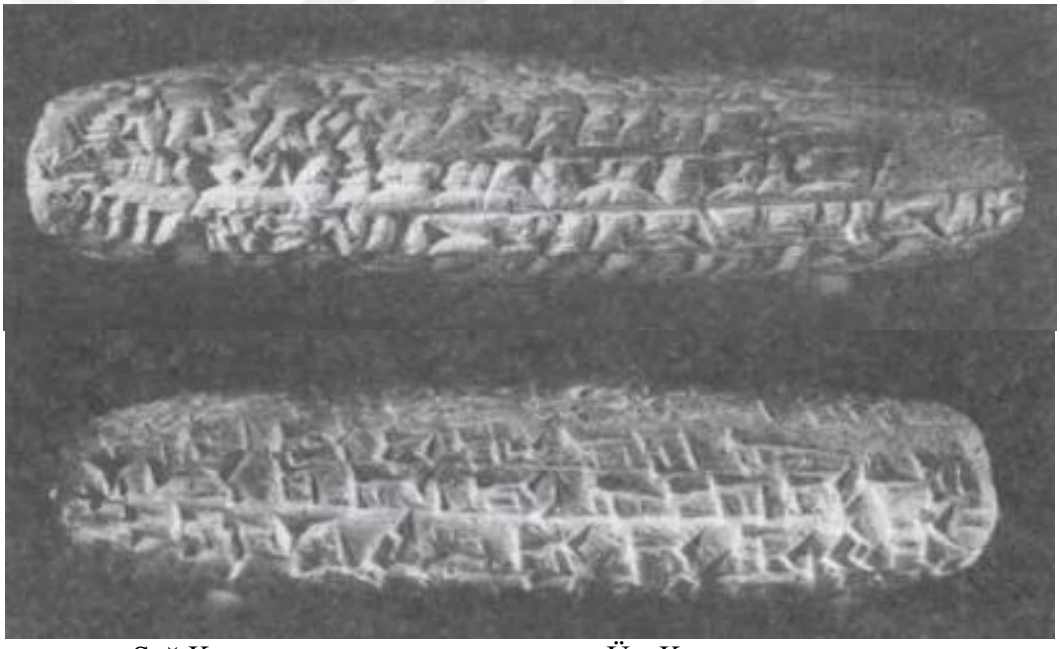
Resim 3. Asur Ticaret Kolonileri Devri'ndeki Yerel Krallıklar ve Ticaret Merkezleri (Özgüç, 2005:26)

Resim 4. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Ticaret Yolları (Özgüç, 2005:25)

Ön Yüz Alt Kenar Arka Yüz Sol Kenar

Sağ Kenar Üst Kenar

Resim 5. Akadlı Sargon'a air bir tablet (Günbattı,1997:154-155)

Resim 6. Anitta'nın mızrak ucu (Günbattı, 2017:47)

Ön Yüz Arka Yüz

Resim 7. Mama Kralı Anum Hirbi'nin mektubu (Günbattı, 2012:51)

Ön Yüz Arka Yüz

Resim 8. Harsamna Kralı Hurmeli'ye gönderilen mektup (Günbattı, 2014:173-174)

Ön Yüz Arka Yüz

Resim 9. Kaniş ile Asur arasındaki anlaşma tableti (Günbattı, 2012:134)

Ön Yüz Arka Yüz

Resim 10. Hahhum ile Asur arasındaki anlaşma tableti (Günbattı, 2017:135)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Erdinç ATAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	